

การศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พหุกรณีศึกษาวัดพัฒนาดีเด่น

นางสาวปิยฉัตร เชาวลิต

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

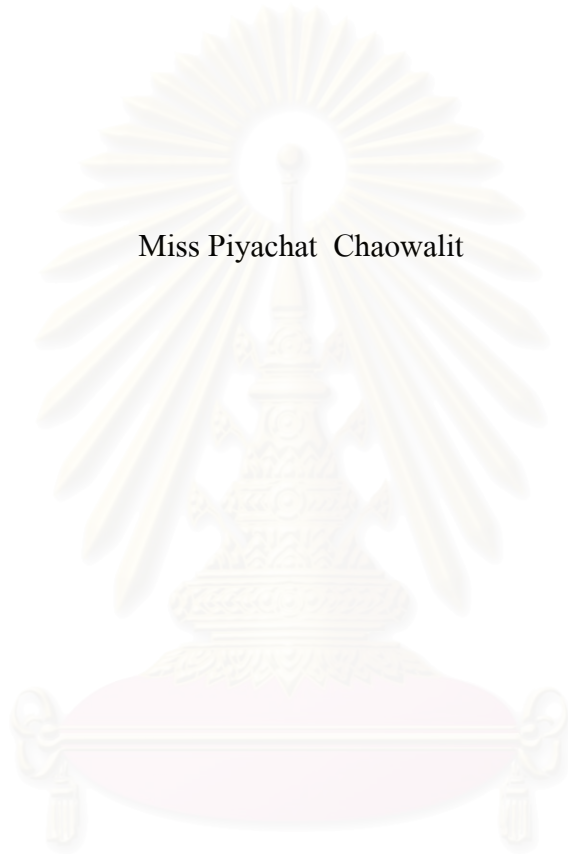
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY OF FACTORS AND CHARACTERISTICS OF COMMUNITY
PARTICIPATION: A MULTI-SITE CASE STUDY OF
DEVELOPED TEMPLES OF DISTINCTION

Miss Piyachat Chaowalit

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Development Education

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์   การศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พหุกรณีศึกษาวัด
พัฒนาติเค่น
โดย   นางสาวปิยนัตร์ เซาวัด
สาขาวิชา   พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา   อาจารย์ ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร

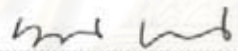

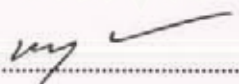
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พงษ์สิทธิ์ สิริบรรณพิทักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. พรทิพย์ อันทิวไรทัย)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. จริญญา มาคิลกโกวิท)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปิยฉัตร เชาวลิต : การศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พุทธธรณีศึกษาวัดพัฒนาดีเด่น.(A STUDY OF FACTORS AND CHARACTERISTICS OF COMMUNITY PARTICIPATION: A MULTI-SITE CASE STUDY OF DEVELOPED TEMPLES OF DISTINCTION) อ.ที่ปรึกษา: อ. ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร, จำนวน 192 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น 2) นำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น โดยมีพื้นที่การศึกษา 2 พื้นที่คือ วัดบางช้างเหนือ อ.สามพราน จ.นครปฐม และวัดศุภสิริ อ.เมือง จ.ธนบุรี ด้วยวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์โดยมีผู้ให้ข้อมูลวัดบางช้างเหนือจำนวน 32 คนและวัดศุภสิริจำนวน 26 คน และการสนทนากลุ่มจำนวน 2 ครั้ง ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ในประเด็นเรื่องบุคคลในชุมชนได้แก่ 1) ฐานะทางเศรษฐกิจ พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมไม่ขึ้นกับฐานะทางเศรษฐกิจ 2) ความเป็นผู้นำ พบว่า ผู้ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ 3) ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น พบว่า คนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อเข้าใจในประโยชน์ ของวัดพัฒนาดีเด่น โดยเฉพาะในด้านจิตใจ 4) ความคาดหวังของคนในชุมชนที่มีต่อวัดพัฒนาดีเด่น คนในชุมชนคาดหวังให้วัดมีการพัฒนาต่อไป โดยไม่ผูกติดเพียงเมื่อได้รับรางวัล และคาดหวังให้วัดเป็นศูนย์กลางจิตใจของคนในชุมชน ในประเด็นบริบทของชุมชน ได้แก่ 1) เศรษฐกิจของชุมชน พบว่าเศรษฐกิจของชุมชนไม่ได้ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) สังคมของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และปัญหาสังคมส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ เมื่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดีจะสามารถชักชวนกันมาร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ และในส่วนของปัญหาทางสังคม เมื่อไม่มีปัญหาทางสังคม ทำให้มีความสบายใจที่จะเข้าร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัด

3) วัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมคือ เมื่อมีกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรม จะเป็นสิ่งยึดโยงคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้น เกิดการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมต่อไป

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน ในส่วนของกรณีมีส่วนร่วมทางการศึกษา 1) การศึกษาในระบบ มีการก่อตั้งโรงเรียนสำหรับนักเรียนในชุมชนและโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น โดยประชาชนมีส่วนร่วมโดยการบริจาคปัจจัยเพื่อบำรุงโรงเรียน และการช่วยเหลือแ่รงภายในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น อีกทั้งมีการเรียนการสอนธรรมศึกษาสำหรับนักเรียน ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมคือ ชาวบ้านจะมาช่วยทำอาหาร แจกสิ่งของแก่นักเรียนที่มาเข้าค่ายธรรมศึกษา เนื่องจากเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนอย่างแท้จริง 2) การศึกษานอกระบบ ทั้งสองวัดไม่ได้มีการจัดการศึกษาในส่วนนี้ เนื่องจากทั้งสองพื้นที่มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนซึ่งสามารถจัดการศึกษานอกระบบที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนได้ อีกทั้ง ทั้งสองวัดได้มุ่งเทไปกับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน จึงไม่ได้มีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพิ่มเติมอีก 3) การศึกษาดนอชยาศัย ชาวบ้านจะมาช่วยจัดกิจกรรมและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การบวชชีพราหมณ์ในช่วงหลังสงกรานต์ การมาร่วมงานประจำปี ในส่วนของขั้นตอนการมีส่วนร่วม 1) คิด มีชาวบ้านเพียงบางส่วนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนที่ 2) การตัดสินใจ ชาวบ้านที่เข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นก่อนการคิด ทำการลงประชามติว่าจะทำหรือไม่ทำกิจกรรมต่างๆ 3) การปฏิบัติการ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยกำลังกายและกำลังทรัพย์ 4) การรับประโยชน์ ชาวบ้านไม่หวังผลประโยชน์ใดๆ จากกรณีมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของวัด ผลประโยชน์ทุกอย่างจะเป็นของวัด ชาวบ้านได้ผลประโยชน์คือได้ร่วมกิจกรรม ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น 5) การประเมินผล ไม่มีการประเมินผลที่เป็นแบบแผนชัดเจน เป็นการพูดคุยหลังเสร็จงานหรือประเมินในเบื้องต้น

3. แนวทางการมีส่วนร่วม แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการส่งเสริมของวัด คือควรมีการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของเจ้าอาวาส และพระ นอกจากนี้วัดควรมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษาที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับขั้นตอนในการจัดกิจกรรมทุกขั้นตอน 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการส่งเสริมของชุมชน การพัฒนาคุณลักษณะของผู้เ้าชุมชน ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนโดยอาจจัดกิจกรรมตามประเพณี เพื่อเป็นจุดเริ่มให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

สาขาวิชา พัฒนศึกษา

ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อผู้จัดทำวิจัย ปิยฉัตร เชาวลิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา อ.อุบลวรรณ

4783705227 :MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD: COMMUNITY PARTICIPATION

PIYACHAT CHAOWALIT: A STUDY OF FACTORS AND CHARACTERISTICS OF
COMMUNITY PARTICIPATION: A MULTI-SITE CASE STUDY OF DEVELOPED
TEMPLES OF DISTINCTION. THESIS ADVISOR : UBONWAN HONGWITYAKORN,
Phd.192 pp.

The objectives of this study were 1) to study factors and characteristics of community participation 2) to propose guidelines for community participation. This study employed the method of a multi-site case study of developed temples of distinction by observing the community participation of developed temples, interviewing key informants, and focus group. The findings were as follows :

1.Factor affecting the community participation in the part of person in community such as 1)economical status un effected to participation 2)Being leader of person in community,a person who much affected to the participation,was not formal leader 3)the knowledge and participation about developed temples of distinction, affected to community about the activities participation in the temple 4) the community expected that the temple will be developed continuously although the temple has been awarded.The context of community such as 1) community economy did not affect to the community participation 2) society of community:the relationship between people and social problem affected to community participation , that was when the good relation happens in society the people are able to persuade together for doing activities. About social problem, when these were no social problem, the people were always happy to participate in the activities 3)the culture of community; the people participated in traditional-cultural activities a lot

2.Characteristics of community, in term of, educational participation 1)Formal education;there was a school establishment for students in community and Phrapariyattitham School by the donation of people in community moreover,the people assisted to manage the activities 2) Non-formal education; there was a moral study for students that affected to participation, for example, the villagers helped cooking food, distributed the things to the moral camp students.3)Informal Education; the vellagers would help to manage and participate in many activities such as being ordained at Songkran festival,participating in annual festival.In part of participation stage 1) Thinking;a few villagers took part in this stage. 2) Deciding; the villagers joined to the first stage and came to conclusion about the activities 3) Performing; The villagers took part in this stage mostly with power and money 4)Benefits; the villagers did not expect the benefits anymore from the activities participation in the temple 5)Assessment;There were no concrete assessment but they assessed by talking after finish work or assessed in the work.

3.The guidelines for community participation ; 1)developed the characteristic of the abbot ,monks and invite community to participate in all activities.2) developed the characteristic of the community leaders, to developed the community relationship by the traditional activities.

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Field of Study : Development of Education

Academic Year: 2007

Student'Signature : *Piyachat*

Advisor'Signature : *U. H. S. S. S.*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีจุดเริ่มจากคำแนะนำจาก รศ.ดร. กรรณิการ์ สัจกุล ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวัดที่มีบทบาทต่อสังคม จนกระทั่งพัฒนาเป็นวิทยานิพนธ์ได้ในที่สุด

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้ ก็เนื่องจากความเมตตา ความเสียสละ ความอดทน ความทุ่มเทของ อาจารย์ ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ช่วยชี้แนะ ให้คำปรึกษา ดูแล ชัดเกล้า วิทยานิพนธ์ จนสำเร็จเสร็จสิ้นในที่สุด อนึ่ง ท่านอาจารย์ยังช่วยเป็นแรงผลักดันสำคัญ ในเวลาที่ผู้วิจัยเกิดความท้อแท้ สิ้นหวังถึงที่สุด ทั้งคำตักเตือนและคำปลอบใจ ซึ่งผู้วิจัยมีความรู้สึกซาบซึ้ง ต่อความกรุณาของท่านอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ยังมีอาจารย์ ดร. พรทิพย์ อันทิวโรทัย และรองศาสตราจารย์ ดร. จริญญา มาดิลกโกวิท รวมทั้งคณาจารย์ทุกๆ ท่านในสาขาพัฒนศึกษาที่ได้ให้ความรู้ และช่วยชี้แจงเคลียร์ให้วิทยานิพนธ์สำเร็จและมีความสมบูรณ์มากขึ้น

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จไม่ได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือและโอกาสให้ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในพื้นที่ 2 ชุมชน คือ วัดบางช้างเหนือ ต. บางช้าง อ.สามพราน จ.นครปฐม และวัดสุทธาวารี ต.ท่าช้าง อ.เมือง จ.จันทบุรี ซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบคุณพระพิพัฒนศึกษากร เจ้าอาวาสวัดบางช้างเหนือ ที่กรุณาให้ข้อมูลและให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูล พระมหาชาญศักดิ์ สมานชญโท ที่กรุณาให้ข้อมูลและช่วยเหลือ เสนอแนะข้อคิดเห็นต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย พระการุณย์ วิจิตรมโ ที่กรุณาให้ข้อมูล ให้คติธรรมกับชีวิตในเวลาที่ผู้วิจัยท้อแท้ พี่เปิ้ล คุณอัจฉรา บัวสมบุญ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือทุกอย่างในการเก็บพื้นที่ลงชุมชน รวมทั้งผู้นำชุมชน ชาวบ้านทุกท่าน อีกทั้งพระครูปลัดฉัตรคุณ (ท่านปู่) ชยปาโล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทธาวารี และพระมหาบุญฤกษ์ ที่กรุณาให้ข้อมูล และอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัย ผู้ใหญ่สมพร เจริญผล ที่กรุณาให้ที่พัก และอำนวยความสะดวกทุกอย่างแก่ผู้วิจัย รวมทั้งผู้นำชุมชน ชาวบ้านทุกท่าน ที่ได้ให้ความเอื้อเฟื้อ อำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง ตื้นตัน และประทับใจในน้ำใจไมตรีที่ได้รับอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือ เป็นที่ปรึกษา เป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยทุกอย่างในระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ และยังช่วยให้การทำวิทยานิพนธ์เป็นไปอย่างราบรื่นนั้น ต้องขอบคุณ มารุต ดุ้ย อัญญา นุ้ย มาลี ผึ้ง เอ๋ ปีก ออ และเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ทุกคน ที่อาจไม่ได้กล่าวถึง ณ ที่นี้

สุดท้ายความดีความชอบจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ทั้งหมด ผู้วิจัยขอยกให้กับครอบครัว ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องเงินทุนและกำลังใจตลอดมา รวมทั้งหลวงปู่จ้อยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ทำให้ผู้วิจัยแคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวงจากการทำวิจัย จนสามารถสำเร็จถึงวันนี้ได้ พร้อมกับวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และผู้วิจัยขอ น้อมรับคำแนะนำ หากมีข้อผิดพลาดประการใดในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
พื้นที่ในการวิจัย.....	5
คำจำกัดความศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	6
วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น.....	11
1.1 ความหมายของวัด.....	11
1.2 บทบาทของวัด.....	12
1.3 ความหมายของวัดพัฒนาดีเด่น วัดในอุดมคติ.....	17
ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	19
2.1 ความหมายของชุมชน.....	19
2.2 ประเภทของชุมชน.....	23
2.3 โครงสร้างทางสังคมของชุมชน.....	35
2.4 สถาบันที่สำคัญในชุมชน.....	39
2.5 หน้าที่ของชุมชน.....	42
ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมของชุมชน.....	45
3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม.....	45
3.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วม.....	53
3.3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม.....	55

3.4 ลักษณะของการมีส่วนร่วม.....	56
3.5 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม	61
3.6 ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม	64
ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	68
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	79
พื้นที่ในการดำเนินการวิจัย	79
วิธีดำเนินการวิจัย.....	80
การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม.....	80
การสัมภาษณ์.....	81
การสนทนากลุ่ม.....	82
บทที่ 4 ข้อมูลพื้นฐาน.....	84
ตอนที่ 1 ข้อมูลวัดบางช้างเหนือ.....	84
1.1 ข้อมูลทั่วไปและกิจกรรมของวัด.....	84
1.2 ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียนที่มีส่วนร่วมกับวัด.....	94
1.3 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ตำบลคลองใหม่.....	96
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	
ตอนที่ 2 ข้อมูลวัดสุทธาวารี.....	99
2.1 ข้อมูลทั่วไปและกิจกรรมของวัด.....	99
2.2 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ตำบลท่าช้าง.....	104
อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี	
บทที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	106
ตอนที่ 1 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน	106
1.1 บุคคลในชุมชน.....	106
1.2 บริบทของชุมชน.....	115
ตอนที่ 2 ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	120
2.1 กิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา.....	120
2.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม.....	131
ตอนที่ 3 แนวทางการมีส่วนร่วม.....	141

บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	146
สรุปผลการวิจัย.....	146
อภิปรายผลการวิจัย.....	154
ข้อเสนอแนะ.....	157
รายการอ้างอิง.....	159
ภาคผนวก.....	162
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญคัดเลือกรายชื่อวัดพัฒนาดีเด่น.....	163
ภาคผนวก ข รายนาม ผู้ให้ข้อมูลวัดบางช้างเหนือ.....	165
ภาคผนวก ค รายนาม ผู้ให้ข้อมูลวัดสุทธาวารี.....	169
ภาคผนวก ง ตัวอย่างข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์.....	172
ภาคผนวก จ ตัวอย่างข้อคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม.....	175
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	192

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
สารบัญแผนภาพ.....	155
แผนภาพที่1 ที่ตั้งวัดบางช้างเหนือ.....	86
แผนภาพที่2 ที่ตั้งวัดสุทธิวารี.....	100
แผนภาพกิจกรรมของวัดบางช้างเหนือ.....	174
แผนภาพกิจกรรมของวัดสุทธิวารี.....	183

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

หน้า

สารบัญตาราง.....	ฉ
ตารางที่ 1 สรุปกิจกรรมทางการศึกษา.....	127
และลักษณะการมีส่วนร่วมของวัดบางช้างเหนือ	
และวัดสุทธิวารี จำแนกตามระบบการศึกษา	
ตารางที่ 2 สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนคลองใหม่.....	139
ในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัดบางช้างเหนือ	
ตารางที่ 3 สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่าช้าง.....	140
ในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัดสุทธิวารี	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยอดีต โดยมีวัดและพระภิกษุ มีบทบาทสำคัญ ในการทำหน้าที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี อันดงามต่างๆ อีกทั้ง เป็นสถานที่ ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา สถานสงเคราะห์ สถานพยาบาล สโมสรชาวบ้าน รวมไปถึง การเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมและพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้และการศึกษา และทำหน้าที่อบรมคุณธรรม จริยธรรม ชัดเกล้าจิตใจให้แก่คนใน สมัยก่อน (บุญเลิศ โสภะ, 2548 ; บรรพต วรรณมพิณิจ และคณะ, 2525) ด้วยเหตุนี้ วัดจึงมีส่วนเป็น อย่างมากในการทำให้คนไทยเป็นคนที่มีสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มี จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การพัฒนาประเทศตามแนวทาง Modernization ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ในระบบสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของประชาชน โลกเจริญขึ้นอย่างรวดเร็วโดยอาศัย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นฐาน และใช้ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่บอกว่า ผลิตให้มากที่สุดจะ เจริญที่สุด และบริโภคมากที่สุดจะมีความสุขมากที่สุด แนวคิดนี้ได้ครอบงำวิธีการพัฒนาของ ตะวันตกและเมื่อขยายไปทั่วโลก วิธีการพัฒนาแบบตะวันตกนี้จึงได้เป็นวิธีการพัฒนาของโลก ปัจจุบัน (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตโต], 2538) รวมถึงประเทศไทยก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัตถุนิยมซึ่งส่งผลให้ช่องว่างทางสังคมแผ่กว้างออกไปทุกขณะ สังคมชนบทกำลังล่มสลาย ขณะที่ใน เมืองเกิดการกระจุกตัว การพัฒนาประเทศมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ แต่คนในประเทศกลับเกิดปัญหาต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเกิดอาชญากรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การค้าประเวณี การละเมิดสิทธิเด็ก โรคเอดส์ วิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อม (ประเวศ วะสี, 2542) ปัญหาเกี่ยวกับความไม่เข้าใจ และปฏิบัติผิดเพี้ยนจากหลักธรรมแห่ง พระพุทธศาสนาของคนในปัจจุบันจำนวนมาก ก็มีส่วนทำให้สังคมไทยเสื่อมทรามจากศีลธรรมอัน ดงาม มีพฤติกรรมขาดคุณธรรมและจริยธรรมกันมากขึ้น (พระครูพิพัฒนรัตนพงศ์, 2546) อีกทั้ง จิตใจของเด็กและเยาวชนก็มีปัญหาในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมเสื่อม (บุญศรี พานะจิตต์, 2548)

ผลกระทบของการบริโภคและวัตถุนิยม อีกทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้ประเทศไทยพัฒนาไปแบบตะวันตก มีความก้าวหน้าทันสมัยมากขึ้น อีกทั้งบทบาททางสังคมที่สำคัญของวัด ถูกเปลี่ยนไปเป็นบทบาทของหน่วยงานของรัฐบาลและของเอกชน เช่น บทบาท การให้การศึกษาแก่ประชาชนตกไปเป็นหน้าที่ของโรงเรียน การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยเป็นหน้าที่ และบทบาทของสถานีอนามัยและโรงพยาบาล การใกล้เคียงข้อพิพาทและตัดสินคดีเป็นหน้าที่และ บทบาทของศาลสถิตยุติธรรม การเก็บรวบรวมรักษาผลงานทางศิลปกรรมแขนงต่างๆ ตกไปเป็น หน้าที่และบทบาทของพิพิธภัณฑ์และสถานศึกษาระดับสูง ซึ่งการโอนถ่ายบทบาทดังกล่าว แม้เป็น ผลดีในด้านสร้างความเจริญให้แก่กิจการนั้นๆ แต่ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่พรากรชาวบ้านออกไปจากวัด ทำให้วัดบางแห่งต้องห่างเหินจากชุมชนไป เช่น วัดบางวัด ฐานของวัดไม่ได้อยู่ที่ชาวบ้านในพื้นที่ แต่ไปอยู่ที่กลุ่มคนซึ่งพระและวัดได้สร้างความศรัทธาเอาไว้ ซึ่งอาจเป็นชนชั้นกลางที่ต้องการ พักผ่อนทางจิตใจ หรือต้องการเก็งกำไรจากวัตถุมงคล พระบางวัดไม่ต้องบิณฑบาตเพราะมีผู้ ศรัทธาส่งอาหารอย่างคึกคักไม่ขาดแคลน ปัญหาดังกล่าวกำลังขยายตัวเข้าสู่ชนบท วัดจำนวนมาก ถูกทอดทิ้ง ซึ่งหากความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนลดน้อยลงไป ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะมีวัดอยู่ใน ชุมชนต่อไป (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543; พระสุธีวรญาณ [ณรงค์ จิตตโสภโณ], 2541)

อย่างไรก็ดี รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของผลกระทบจาก Modernization จึงกำหนดให้มี แผนพัฒนาการศาสนาแห่งชาติขึ้น พร้อมกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี พ.ศ.2503 โดยจัดให้มีโครงการเชิดชูและบำรุงพระศาสนาในด้านการบำรุงรักษาวัดขึ้นภายใต้ความรับผิดชอบ ของกระทรวงศึกษาธิการ แต่โครงการที่จัดขึ้นนั้น ยังไม่สามารถส่งผลต่อการพัฒนาวัดได้อย่าง ชัดเจน ในแผนพัฒนาการศาสนาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) จึงกำหนดให้บรรจุโครงการ พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อเป็นแหล่งการศึกษา อบรมศีลธรรม จริยธรรม โดย คำนึงถึงการจัดบริเวณภายในวัดและรอบวัดให้สะอาด ร่มรื่น สวยงามควบคู่ไปด้วย โดยให้กรมการ ศาสนา (ปัจจุบันคือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ทำให้ในปี พ.ศ. 2538 มีการจัดโครงการอุทยานการศึกษาในวัดขึ้น เพื่อส่งเสริมให้วัดมีความร่มรื่น สะอาด สงบ และ เป็นแหล่งวิชาการที่สามารถเรียนรู้ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม (วรพงษ์ แสนเมือง, 2546; สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

การดำเนินการโครงการอุทยานการศึกษาในวัดได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ กระทั่งแผนพัฒนา การศาสนาแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้กำหนดกรอบนโยบายในการพัฒนาและ เสริมสร้างศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในการเผยแพร่หลักธรรม โดยให้ความสำคัญในการ เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ประชาชน เป็นศูนย์รวมข่าวสารของชุมชน กระบวนการจัดการศึกษาในวัด จึงเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลในชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง โดยจัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ หลายรูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานที่และเสริมสร้างภูมิปัญญาชาวบ้าน ครูผู้ให้

ความรู้ของวัด จึงแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ “ครูพูดได้” ได้แก่ พระสงฆ์ ครู อาจารย์ผู้อบรมสั่งสอน ซึ่งแนะนำแนวทางแก่ผู้เรียนหรือผู้ที่พูดคุยด้วย และ “ครูพูดไม่ได้” ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวภายในวัด ฉะนั้น สิ่งแวดล้อมจึงมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษา การพัฒนาบุคคลในชุมชนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคม จึงควรปรับสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดี คือ มีความสะอาด มีระเบียบ สงบ ร่มรื่น สวยงาม เพื่อให้ผู้ที่สัมผัสสิ่งแวดล้อมนั้นได้มีจิตใจละเอียดอ่อน สงบ ร่าเริง แจ่มใส และจิตใจดี (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

ด้วยเหตุนี้ จึงมีการกำหนดนโยบายและจัดให้มีการพิจารณาคัดเลือกวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่างและวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ซึ่งการคัดเลือกจะพิจารณาเป็นขั้นตอน คือ อุทยานการศึกษาในวัดโดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาทั่วไป คือ การเป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เจ้าอาวาสของวัดนั้นต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายและต้องมีพระภิกษุอยู่ประจำตลอดทั้งปี วัดพัฒนาตัวอย่างต้องได้รับการคัดเลือกให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัดมาไม่น้อยกว่า 2 ปี ส่วนวัดที่ได้รับการคัดเลือกเป็น วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ต้องเป็นวัดที่ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี ทั้งนี้ เกณฑ์ที่สำคัญ คือ การเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รัก และช่วยกันดูแลรักษา เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านสามารถหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน อีกทั้ง วัดควรสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ต้องสะอาด ร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน ส่งเสริมอาชีพ มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัด เพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนา ประชาชนจะเห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงถือเป็นลักษณะสำคัญของวัดพัฒนาดีเด่น

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน สะท้อนว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนอาจแตกต่างกันขึ้นกับปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยด้านฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ความเป็นผู้นำของคนในชุมชน ความรู้ความเข้าใจของคนในชุมชน ความคาดหวังของคนในชุมชน หรือบริบทของชุมชน เช่น สังคมของชุมชน หรือวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้ลักษณะของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนแตกต่างกันในแต่ละขั้นตอน เช่น บางชุมชนอาจมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติ แต่ไม่มีส่วนร่วมในขั้นตอนการคิด หรือขั้นตอนการวางแผน เป็นต้น (อมรพรรณ สันตวิริยะพันธุ์, 2547)

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัจจัยและลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน และนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยในส่วนของลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น หมายรวม

ไปถึงการศึกษากิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับวัดพัฒนาดีเด่น โดยเฉพาะกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาคนในชุมชนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยจะทำการคัดเลือกชุมชนอย่างน้อย 2 ชุมชนที่มีวัดพัฒนาที่ผ่านเกณฑ์ครบทั้ง 3 เกณฑ์ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คือ อุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น

ขอบเขตการวิจัย

1. วัดพัฒนาดีเด่น ศึกษาวัดที่ได้รับการพิจารณาจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้ได้รับรางวัล 3 อย่างคือ
  - 1.1 อุทยานการศึกษาในวัด
  - 1.2 วัดพัฒนาตัวอย่าง
  - 1.3 วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน
  - 2.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน
    - 2.1.1 บุคคลในชุมชน โดยศึกษา
      - ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน
      - ความเป็นผู้นำของคนในชุมชน
      - ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น
      - ความคาดหวังของคนในชุมชนที่มีต่อวัดพัฒนาดีเด่น
    - 2.1.2 บริบทของชุมชน
      - เศรษฐกิจของชุมชน
      - สังคมของชุมชน
      - วัฒนธรรมของชุมชน

2.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2.1 กิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

- การศึกษาในระบบ
- การศึกษานอกระบบ
- การศึกษาตามอัธยาศัย

2.2.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

- การมีส่วนร่วมในการคิด
- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
- การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
- การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้คือ วัดพัฒนาดีเด่นที่มีคุณลักษณะครบตามเกณฑ์ทั้ง 3 เกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คือ อุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ซึ่งได้รับการพิจารณาไม่เกิน 10 ปี เพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทของวัดและชุมชน โดยมีขั้นตอนการคัดเลือกชุมชนดังนี้

1. ผู้วิจัยคัดเลือกรายชื่อวัดพัฒนาดีเด่นที่ได้รับรางวัลตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 3 ประเภท คืออุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น จากเอกสารของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

2. นำรายชื่อวัดพัฒนาดีเด่นที่ได้ข้างต้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน คัดเลือก ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนกับวัด ที่มีประสบการณ์การทำงานไม่ต่ำกว่า 5 ปี โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ คือเป็นวัดพัฒนาดีเด่นที่มีส่วนร่วมกับชุมชน เมื่อผู้เชี่ยวชาญคัดเลือกรายชื่อวัดพัฒนาดีเด่น ผู้วิจัยนำมาพิจารณาความถี่ หากผู้เชี่ยวชาญ 2 ใน 3 เลือกวัดใดซ้ำกัน ผู้วิจัยจะนำมาเป็นพื้นที่ในการวิจัยจำนวน 2 วัด

คำจำกัดความศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

วัดพัฒนาดีเด่น หมายถึง วัดที่ได้รับการพิจารณาจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้ได้รับรางวัล 3 อย่างคือ

1. อุทยานการศึกษาในวัด
2. วัดพัฒนาตัวอย่าง
3. วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น

การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือของคนในชุมชนกับวัดพัฒนาดีเด่น ในการทำกิจกรรมทางการศึกษา

กิจกรรมทางการศึกษา หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้ของวัด สำหรับคนในชุมชน ในรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ปัจจัยการมีส่วนร่วม หมายถึง บุคคล และบริบทในชุมชน ที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆ ของวัดพัฒนาดีเด่น

ลักษณะการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมทางการศึกษาของคนในชุมชนในแต่ละขั้นตอนของการจัดกิจกรรมทางการศึกษาของวัดพัฒนาดีเด่น

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดพัฒนาดีเด่น

แนวทางการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการส่งเสริมของวัด และการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการส่งเสริมของชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น ใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และ การสัมภาษณ์

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไปของชุมชนและศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้วิจัยจึงลงพื้นที่และใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมโดยสังเกตกิจกรรมเกือบทุกกิจกรรม

1.1 เครื่องมือการวิจัย

แบบสังเกต จัดเป็นกรอบตามขอบเขตการวิจัย โดยผู้วิจัยได้เดินทางไปสำรวจชุมชนในครั้งแรกเพื่อสังเกตลักษณะพื้นที่ ที่ตั้งในภาพรวม จากนั้นจึงนำข้อมูลมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อสร้างเป็นแบบสังเกตก่อนลงชุมชนเพื่อทำการสังเกตในกิจกรรมที่เกิดขึ้นอีกครั้ง

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ผู้วิจัยได้เดินทางไปยังชุมชนทั้ง 2 ชุมชน เพื่อสำรวจดูพื้นที่ เส้นทางคมนาคม ลักษณะที่ตั้งบ้านเรือนของประชาชน เพื่อนำข้อมูลมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ในการกำหนดโครงสร้างคำถามในประเด็นปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ที่คัดเลือก โดยวัดบางช้างเหนือ ผู้วิจัยไปสำรวจพื้นที่ในระหว่างวันที่ 1-7 กันยายน 2549 เป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ และวัดสุทธาวารีในระหว่างวันที่ 1-7 สิงหาคม 2550 เป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์

2) นำข้อมูลที่ได้มาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อกำหนดกรอบในการสังเกต

3) ผู้วิจัยเดินทางลงพื้นที่วัดบางช้างเหนือ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549 ถึงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2550 ส่วนวัดสุทธาวารี ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม 2550 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2551 โดยผู้วิจัยได้สังเกตกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัด เพื่อเก็บข้อมูลจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพศ วัย และกิจกรรมต่างๆ โดยข้อมูลที่ได้ ผู้วิจัยจัดเก็บข้อมูลเป็นแบบบันทึกภาคสนาม (Field Note) เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนในการสัมภาษณ์ต่อไป

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปอุปนัย จากนั้นนำเสนอโดยพรรณนาความ

2.การสัมภาษณ์

นอกจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลที่มีรายละเอียดเชิงลึกถึงปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทำการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แบ่งเป็น กลุ่มผู้นำชุมชนโดยแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ 1) ผู้นำที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองตำบลบริหารส่วนตำบล และผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ คือเจ้าอาวาส ผู้อาวุโสในตำบล และ 2) ผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดพัฒนาดีเด่น เช่น กรรมการวัด ชาวบ้านในชุมชน เป็นต้น

2.2 เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะจัดทำข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้เดินทางไปยังชุมชนทั้ง 2 ชุมชน เพื่อสำรวจดูพื้นที่ เส้นทางคมนาคม ลักษณะที่ตั้งบ้านเรือนของประชาชน แล้วกลับมากำหนดโครงสร้างคำถามในประเด็นปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วม โดยนำข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อสร้างข้อคำถามในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการหาข้อมูลเพิ่มเติมจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ทั้งนี้คำถามในการสัมภาษณ์ อาจปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมข้อคำถามที่เกี่ยวข้องจากการตอบของผู้ให้ข้อมูลได้

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ผู้วิจัยได้เดินทางไปยังชุมชนทั้ง 2 ชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ถึงการวางกรอบในการสัมภาษณ์ในประเด็นปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ที่คัดเลือก

2) ผู้วิจัยเดินทางลงพื้นที่วัดบางช้างเหนือ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549 จนกระทั่งวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2550 และวัดสุทธิวารี ตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม 2550 จนกระทั่งวันที่ 31 มีนาคม 2551 โดยผู้วิจัยสุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยใช้วิธีการ Snowball Sampling คือ เริ่มต้นโดยการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสก่อน จากนั้นจึงสัมภาษณ์พระลูกวัด แล้วจึงเดินทางสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนคือ นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเดินทางสัมภาษณ์ที่บ้านของชาวบ้านในชุมชนเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสังเกตกิจกรรมแทบทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัด เพื่อสัมภาษณ์ถึงการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปอุปนัย จากนั้นนำเสนอโดยพรรณนาความ

ตอนที่ 2 เพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาจิตเด่น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ มาใช้เป็นข้อมูลในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การสนทนากลุ่ม

1.1 ผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มในแต่ละชุมชนแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

- ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล
- ผู้ที่มีส่วนร่วมของชุมชนกับวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส พระ ชาวบ้านในชุมชนจำนวน

3 คน โดยพิจารณาผู้ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เช่น สามารถโน้มน้าวให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดได้ จำนวน 1 คน และชาวบ้านที่ไม่มีอิทธิพลใดๆ ต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจำนวน 2 คน

ดังนั้น ในแต่ละชุมชนจึงมีจำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่ม จำนวน 2 กลุ่ม จำนวนผู้สนทนากลุ่มในแต่ละชุมชนรวมชุมชนละ 8 คน

1.2 การจัดทำเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์และยกร่างแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาจิตเด่น ทั้งในด้านปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสนทนากลุ่ม

1.3 การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อทำสนทนากลุ่ม 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 วัดบางช้างเหนือวันที่ 1 มีนาคม 2551 และครั้งที่ 2 วัดสุทธาวารีวันที่ 1 เมษายน 2551

1.4 การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาจิตเด่น
2. ได้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาจิตเด่น เพื่อเป็นตัวอย่างแก่วัดและชุมชนอื่นต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พหุกรณีศึกษาวัดพัฒนา
ดีเด่น ได้ทำการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น
  - 1.1 ความหมายของวัด
  - 1.2 บทบาทของวัด
  - 1.3 ความหมายของวัดพัฒนาดีเด่น วัดในอุดมคติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
  - 2.1 ความหมายของชุมชน
  - 2.2 ประเภทของชุมชน
  - 2.3 โครงสร้างทางสังคมของชุมชน
  - 2.4 สถาบันที่สำคัญในชุมชน
  - 2.5 หน้าที่ของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน
  - 3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
  - 3.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วม
  - 3.3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม
  - 3.4 ลักษณะของการมีส่วนร่วม
  - 3.5 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม
  - 3.6 ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น

1.1 ความหมายของวัด

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีผู้ให้ความหมายของวัดไว้มากมาย เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น

สมควร นามสีฐาน (2545) ได้ให้ความหมายว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา ตามปกติแล้ว จะมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่างๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆของพุทธบริษัทโดยทั่วไป

พินิจอากาศเอกวิจิตร กุลวิงษ์ (2545) ได้ให้ความหมายว่า วัดหมายถึงสถานที่ที่สืบทอดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเป็นสถานที่สืบทอดประเพณี พิธีกรรม

อภิธาน สมใจ (2546) ได้ให้ความหมายว่า วัด คงจะมาจากคำว่า วัดร อันหมายถึงสถานที่ที่มีการปฏิบัติตามหน้าที่หรือตามศีล พรตของพระสงฆ์

พระมหาทองชัย บุรณพิสุทธิ์ (2545) ได้ให้ความหมายว่า วัดมิใช่เป็นเพียงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงองค์ประกอบทั้งหมดทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมที่ประกอบกันขึ้นเป็นวัด รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในวัดเองและความสัมพันธ์ที่วัดมีต่อชุมชนและสังคมอื่นๆ ด้วย

วรพงศ์ แสนเมือง (2546) ได้ให้ความหมายว่า วัดคือ สถานที่ทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ และนอกจากเป็นที่ประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์แล้วยังเป็นที่ให้พุทธศาสนิกชน ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นสถานที่ที่ใช้อบรมศีลธรรมแก่ประชาชนอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้ว วัด หมายถึง สถานที่ที่มีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุ อีกทั้งเป็นที่พำนักของพระภิกษุและสามเณรเพื่อประกอบศาสนกิจ โดยที่วัดมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคม

1.2 บทบาทของวัด

สมเด็จพระธีรญาณมุนี, 2527;199-202 (อ้างในกองแผนงาน กรมการศาสนา, 2540) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของวัดที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไว้ว่า

1. เป็นวัดสถานคือ เป็นที่ประพาศิพพรหมจรรย์ กล่าวคือเป็นที่กุลบุตรไปบรรพชาอุปสมบท และเป็นที่ชาวบ้านไปถือศีล ฟังธรรม

2. เป็นบุญเขต คือ เป็นสถานที่ชาวบ้านไปบำเพ็ญกุศล

3. เป็นรูปสมสถาน คือ สถานที่แห่งความสงบ ใครมีเรื่องเดือดร้อน

เมื่อเข้าหาวัดก็มักจะเกิดความรู้สึกสงบ ไม่วุ่นวาย

4. เป็นสาธารณูปการคือ สถานที่ชาวบ้านใช้สาธารณูปโภค เช่น ได้อาศัยน้ำกินน้ำใช้ในถึงที่บ่อ ที่สระของวัด

5. เป็นสถานศึกษาคือ เป็นที่เล่าเรียนวิชาความรู้ตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นมหาวิทยาลัย ทั้งในด้านศาสนศึกษา สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา

6. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคม คือที่ไปชุมนุมหย่อนใจ หย่อนอารมณ์ของประชาชนในบางโอกาส เช่น ข้าราชการที่ออกจากราชการแล้ว หรือชาวบ้านที่แก่เฒ่าว่างกิจการแล้วก็ดี หรือชาวบ้านที่ยังมีหน้าที่การงานอยู่ แต่เมื่อมีเวลาว่างก็มักหาโอกาสไปวัด เพื่อสนทนากับพระที่รู้จักคุ้นเคยกันในวันปกติ หรือในคราวมีงานมีการที่วัดก็ไปพบปะกันที่วัด

7. เป็นสุขศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถาน กล่าวคือ ในวัดหนึ่งๆแต่ก่อนมักจะมีพระศึกษาทางแพทย์แผนโบราณอยู่ และโดยมากแพทย์พระนั้นมักจะเป็นจำพวกยาขอหมอวานเป็นทางเมตตา กรุณา ขอบุญกยา พระก็มักอนุเคราะห์ด้วยเมตตากรุณา

8. เป็นอนาถสถานคือ เป็นที่พึ่งของคนที่ไม่มียี่เพ็งเช่น คราวต้องอดคักัย น้ำท่วม ชาวบ้านก็ได้อาศัยวัดช่วย

9. เป็นภยคัจฉิตนาถสถานคือ เป็นที่พึ่งของผู้ที่ถูกภัยคุกคาม เช่น ในระหว่างสงคราม ขณะหวนขึ้น(เปิดสัญญาณมีภัย) คนพากันวิ่งเข้าไปอาศัยวัดโดยมาก

10. เป็นมตามตนาถสถานคือ เป็นที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตายซึ่งมีชีวิตอยู่ โดยมากสำหรับคนตาย ญาติยอมไปฝังหรือไปเก็บหรือเผาในป่าช้าของวัด จึงเชื่อว่าเป็นที่พึ่งของคนตาย ส่วนญาติพี่น้องของผู้ตายเล่าก็ได้อาศัยวัดเป็นที่นำศพญาติที่ตายนั้นไปฝัง เก็บ หรือเผาที่สุสานของวัดและได้บำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน และฌาปนกิจ ณ ที่วัดนั้น

11. เป็นกีฬาสถานคือ เป็นสนามเด็กเล่น ที่วัดไม่ว่าบ้านไหนเมืองไหน มักถือว่าเป็นสาธารณสถาน เข้าไปเที่ยวไปเล่นกันได้

12. เป็นโรงแรม ตามหัวเมืองหรือตามชนบท พวกพ่อค้าที่เดินเที่ยวค้าขาย ย่อมพากันไปขอพักตามวัด หรือแม้ในกรุงเทพฯก็ดี ชาวชนบทเข้ากรุงด้วยกิจการใดก็ตาม

13. เป็นศาล ในสมัยก่อนหรือแม้ในสมัยนี้ตามชนบทเมื่อมีเรื่องมีราวหรือมีคดีเกิดขึ้นมักจะไปหาพระซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ โดยมากเป็นสมภารเจ้าวัด ขอให้ช่วยเปรียบเทียบความให้หรือทำการวินิจฉัยคดีให้ โดยมากมักจะเป็นที่พอใจและสิ้นสุดหรือตกลงกันเพียงนั้น ไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาลโดยที่วัดทำหน้าที่เสมือนเป็นโรง เป็นศาลดังกล่าวแล้ว

14. เป็นขุขัตติยสถานคือ เป็นที่มาพบกันของชายหนุ่มหญิงสาวในสมัยโบราณ พ่อแม่มักกักหญิงสาวไม่ให้เที่ยวเตร่ทางไหน จะไปไหนก็ต้องไปกับผู้ใหญ่และสมัยกระโน้นไม่มีโรงมหรสพเหมือนสมัยนี้ เพราะฉะนั้นแดนที่ชายหนุ่มหญิงสาวจะพบกันที่ไหนไม่ดีเท่าวัด คือ วัดย่อมมีการประชุม ทำบุญตักบาตรกันเนืองๆ นอกนั้นก็ยังมีงานที่วัดเช่น งานศพ งานเมรุ เป็นต้น

15. เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมและจุดสำคัญของสังคม

นอกจากนี้ ทวีป อภิสิทธิ์, 2533 (อ้างถึงใน ศราพร วาฑะสัจ, 2539) ยังได้กล่าวถึงบทบาทของวัด ดังนี้

1. บทบาทด้านการให้ความรู้แก่ประชาชนในสังคม บทบาทนี้แต่เดิมวัดทำหน้าที่นี้เพียงสถาบันเดียวมาเกือบจะตลอด แต่ปัจจุบัน เมื่อมีโรงเรียนเข้ามารับผิดชอบด้านการจัดการศึกษาแทนวัด โดยทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชนโดยตรง บทบาทการให้ความรู้ของวัดก็เหลืออยู่เพียงด้านเดียว คือ ด้านการอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนเท่านั้น ความสำคัญของวัดและพระจึงเริ่มลดลง

2. บทบาททางด้านการให้บริการแก่สังคม การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในปัจจุบันก็เช่นเดียวกัน เนื่องจาก ความเจริญและความเปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้เศรษฐกิจบีบรัดตัว มาถึงยุคของการประหยัด แต่วัดหรือพระส่วนใหญ่ยังปรับตัวตามไม่ทัน ยังคงยึดมั่นถือมั่นอยู่ในธรรมเนียมเดิมๆ จะมีอยู่บ้างก็เพียงบางวัดเท่านั้นที่เริ่มต้นเป็นผู้นำโดยปรับปรุงการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาให้ประหยัดเข้ากับยุคสมัยและทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ก็ยังมีวัดและพระอีกเป็นจำนวนมากที่ยังรักษารูปแบบพิธีกรรมเดิม ที่เคยทำกันมา ทำให้ประชาชนที่หัวก้าวหน้าเพราะได้รับการศึกษา จากสถาบันการศึกษามา เริ่มมองเห็นจุดอ่อนและเกิดความเสื่อมศรัทธาวัดและพระลง ในแง่ที่ว่า วัดเป็นสถาบันของสังคมแต่ไม่ยอมปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรในทางเป็นผู้นำในสังคมให้ทันเหตุการณ์

3. บทบาทเป็นศูนย์รวมของประชาชนในการทำกิจกรรมต่างๆ เนื่องจากปัจจุบันการคมนาคมสะดวกขึ้น ประชาชนสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวกเกือบทุกหนทุกแห่ง และเพราะความสะดวกจากการคมนาคมติดต่อกันนี้เอง ที่เปรียบเสมือนดาบสองคม คือแทนที่คนในชุมชนจะมาวัดที่

อยู่ใกล้ๆ และไปมาสะดวก เหมาะเป็นที่จัดกิจกรรมต่างๆ กลับกลายเป็นว่าจะต้องหาทางทำบุญหรือไปทำกิจกรรมที่วัดห่างไกลออกไป เป็นการหาโอกาสไปเที่ยวกันด้วยในตัวก็มี ดังนั้นวัดในชุมชนแทนที่จะได้รับการทำนุบำรุงจากคนในชุมชนนั้น ก็กลับกลายเป็นว่าคนจากชุมชนอื่น มาทำนุบำรุงแทน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านใกล้เคียงกับวัดเริ่มห่างเหินกันไป เพราะคนในชุมชนไม่ให้ความสนใจวัดในชุมชนเท่าที่ควร และวัดก็ถือว่า อยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งคนที่อยู่ที่ใกล้วัด วัดเก่าแก่ที่ตั้งมาแต่เดิมแล้ว ก็จะเรียกศรัทธาจากประชาชน ให้กลับคืนมาในประเด็นนี้ได้ยากเช่นกัน

4. บทบาทที่วัดเคยเป็นที่ให้ความสุข ความสงบทางกายและใจ ปัจจุบันนี้ วัดในเมืองหลายวัดก็มิได้มีลักษณะดังกล่าว บางวัดภายในบริเวณเต็มไปด้วยสิ่งปลูกสร้าง มีผู้คนพลุกพล่านตลอดเวลา ต้นไม้ใบหญ้าถูกตัดโค่นลงเพื่อปลูกอาคาร วัดแต่ก่อนที่เคยสงบ ร่มเย็น ก็กลายเป็นวัดที่ร้อนอบอ้าวไปในที่สุด บางวัดปลูกสร้างอาคารรุกเข้าไปจนกระทั่งในป่าช้า สัตว์ต่างๆ ที่เคยอาศัยร่มไม้ชายคาของวัด มาแต่เดิม ในปัจจุบันก็เกือบไม่มีเหลือให้เห็น เพราะว่าวัดไม่สามารถจะให้ความคุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่สัตว์เหล่านั้นได้อีกต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ บทบาทของวัดในข้อที่ว่า ให้ความสุข ความสงบ ร่มเย็นนำศรัทธาชวนเข้าไปหา นั่น จึงเกิดขึ้นยากสำหรับวัดบางวัดในปัจจุบัน และถ้ายังเป็นศิษย์ตถาคตประเภทที่ไม่สำรวจอิริยาบถให้เหมาะสมกับผู้ครองสมณเพศด้วย ความคิดที่ว่า จะเข้าวัดเพื่อหาความสุขความสงบทางใจก็ยิ่งเป็นไปได้ได้น้อยมาก ความศรัทธาต่อวัดและพระจากบทบาทอื่นๆ ที่มีน้อยอยู่แล้วนั้น เมื่อมาประสบกับบทบาทของวัด และพระที่เปลี่ยนไปจากเดิมในข้อนี้เข้าอีก ความสัมพันธ์และความศรัทธาระหว่างวัดและพระกับคนในชุมชน ก็ยิ่งจะห่างเหินกันไปมากยิ่งขึ้น

5. บทบาทเป็นศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรมของคนในชุมชน ปัจจุบันนี้บทบาทของวัดในด้านนี้ ก็เปลี่ยนแปลงไปมาก คนในสังคมและชุมชนยุคปัจจุบันมองเห็นว่าวัดไม่น่าจะเป็นสถานที่ปลอดภัย ถ้าชาวบ้าน จะมอบศิลปวัตถุหรือวัตถุที่มีค่าให้วัดเก็บรักษา เพราะมักปรากฏอยู่เสมอว่า แม้แต่พระพุทธรูปและศิลปวัตถุ ของมีค่าของวัด ยังถูกโจรกรรมอยู่เสมอ ดังนั้น ความคิดที่จะมอบให้วัด ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเก็บรักษาสาธารณสมบัติหรือโบราณวัตถุ ที่มีค่าดังเช่นในวัดสมัยก่อนเกือบจะไม่มีอีกแล้ว เพราะประชาชนมีแหล่งเก็บรักษาที่ปลอดภัยกว่าเข้ามารับหน้าที่แทน คนรักวัดรักศิลปวัฒนธรรมและชอบเข้าไปศึกษาสิ่งเหล่านี้จากวัดนั้น ปัจจุบันลดจำนวนลงมากเพราะเข้าวัดไปแล้ว ไม่มีศิลปวัตถุอะไรให้ศึกษาได้มากนัก โบราณวัตถุที่มีอยู่แต่เดิมก็ชำรุดทรุดโทรมไปมาก เพราะขาดการบูรณะซ่อมแซม กลายเป็นสิ่งปรักหักพัง ลบเลือนไปตามกาลเวลา สิ่งต่างๆ ดังกล่าวนี้อย่างนี้ ไม่สามารถจะใช้เป็นเครื่องจูงใจให้คนรุ่นหลังๆ ศรัทธาต่อวัดและพระได้อีกต่อไป ในด้านการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตามฤดูกาล แม้พิธีการที่เป็นวันสำคัญทางศาสนาที่ควรจะจัดกันในวัด ก็เปลี่ยนกันไปจัดตามสถานที่อื่นๆ การเล่นต่างๆ สมัยก่อน เราจะหาได้เฉพาะในงานวัด แต่ปัจจุบันการเล่นเหล่านี้ จะแสดงที่ไหนก็ได้ และส่วนใหญ่ก็มักจะแสดงกันนอกวัดเกือบทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นประชาชนเกือบจะไม่มี ความจำเป็นต้องเข้าวัดเพื่อการศึกษาในเรื่องเหล่านี้ ความสัมพันธ์ และความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัดซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนา ก็เสื่อมคลายลงไปมากในสายตาของคนปัจจุบัน

พระมหาทนงชัย บูรณพิสุทธิ์ (2545) แบ่งบทบาทวัดต่อชุมชนเมืองดังนี้

1. บทบาทด้านการศึกษา
2. บทบาทด้านการท่องเที่ยว
3. บทบาทด้านพิธีการทางศาสนา
4. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ชุมชน
5. บทบาทด้านเป็นที่พึ่งทางจิตใจ
6. บทบาทด้านเป็นสถานที่พักผ่อน ออกกำลังกาย และกิจกรรมสันทนาการต่างๆ
7. บทบาทด้านเป็นแหล่งอนุรักษ์ทางศิลปวัฒนธรรมไทย

ชาเลียง วุฒิจันทร์ (อ้างถึงในสมควร นามสีฐาน, 2545) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของวัด เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนว่า วัดควรประกอบด้วยบทบาทต่อไปนี้

1. บทบาทหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและปลูกฝังศีลธรรม ได้แก่

1.1 การจัดให้มีการทำบุญสมาทานศีลและฟังพระธรรมเทศนาทุกวันพระหรือวันธรรมสวนะเดือนละ 4 ครั้ง

1.2 การจัดให้ประชาชนบางกลุ่มได้มีโอกาสทำวัตร สวดมนต์ เจริญจิตภาวนา หรือศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่จัดประจำวันหรือมีกิจกรรมอย่างอื่นประกอบด้วย เช่น สมาทานศีล ฟังพระธรรมเทศนา สันทนาธรรม ฟังปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม เป็นต้น

1.3 การจัดให้มีการทำบุญตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันเทศกาลสำคัญของท้องถิ่นและวันสำคัญของชาติ ให้ประชาชนร่วมกันสวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีล ละเว้นอบายมุข บำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน

1.4 การจัดให้มีบรรพชา อุปสมบทตามประเพณี หรือการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนแก่นักเรียนหรือเด็กภายในชุมชน แล้วมีการศึกษาและปฏิบัติธรรม เมื่อลาสิกขาไปจะได้เป็นคนดี มีศีลธรรม

1.5 จัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณร

1.6 การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ ให้เรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นการชักนำเด็กและเยาวชนและประชาชนให้เข้าใกล้พระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

1.7 การสอนการปฏิบัติกรรมฐานแก่ประชาชนทั่วไปและนักเรียนในโรงเรียน

1.8 จัดกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นการให้ความรู้ทางศาสนา ศีลธรรม และแนวการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

2. บทบาทเกี่ยวกับวิถีชีวิตและสังคมของชุมชนที่วัดตั้งอยู่

วัดต้องสร้างความรู้สึกรักทั้งทางวัดเองและประชาชนว่าวัดเป็นของชาวบ้าน การทำบุญในโอกาสต่างๆ ทั้งจัดที่วัดหรือบ้าน ทางวัดจะต้องอำนวยความสะดวกหรือช่วยแนะนำหรือช่วยจัดให้กิจกรรมเกี่ยวกับสังคมประเพณีส่วนรวมของหมู่บ้านก็จะจัดขึ้นในวัดนั้นๆ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้นำฝ่ายสงฆ์ กำกับ ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำฝ่ายของประชาชนชาวบ้านร่วมกัน งานรื่นเริงต่างๆ ของหมู่บ้าน จัดในวัดดีกว่าที่อื่น เพราะมีทางที่จะให้คนได้ทำบุญหรือทำความดี ละเว้นความชั่ว อบายมุขต่างๆ ได้มากกว่าจัดข้างนอก

3. บทบาทที่เป็นการสงเคราะห์ประชาชน ทั้งในด้านการศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ที่วัดจัดขึ้นหรือประชาชนช่วยกันจัดขึ้นได้แก่

3.1 เมื่อวัดมีที่ดิน ควรจัดตั้งโรงเรียนหรือสถานศึกษาระดับต่างๆ ขึ้นในวัด เป็นส่วนหนึ่งของวัด ไม่กั้นเขตตัดขาดวัดจากครู อาจารย์ นักเรียนและนักศึกษาของสถานศึกษานั้น ควรใกล้ชิดกับวัด เป็นอุบาสก อุบาสิกาหรือศรัทธาชนนั้น ทำบุญบำเพ็ญกุศล สมาทานศีล ฟังเทศน์ที่วัดนั้นประจำอยู่ ทำหน้าที่บำรุงวัดนั้นร่วมกับประชาชน

3.2 การจัดตั้งสุรศาลา สถานเอนาามัยหรือโรงพยาบาลประจำหมู่บ้านภายในวัด ประชาชนช่วยเหลือกัน

3.3 การจัดสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์วัด

3.4 การตั้งสภาตำบล การใช้ที่ประชุมราษฎรของทางราชการ การใช้เป็นสถานที่พัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่นในด้านต่างๆ ควรใช้ที่วัดเช่น ศาลาการเปรียญหรือบริเวณวัดดีกว่าการสร้างศาลาประชาคมนอกวัด

3.5 การสร้างบ่อน้ำดื่ม บ่อน้ำใช้ ประปาของหมู่บ้าน น้ำใช้ในการเกษตร ควรใช้สถานที่วัดเป็นที่จัดตั้ง ทางภาครัฐจัดให้ในเบื้องต้นและทางวัดร่วมกับประชาชนช่วยกันรักษา

3.6 กิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ควรใช้สถานที่วัดโดยเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในวัดช่วยกันดูแลรักษาและอำนวยความสะดวกเช่น จัดตั้งธนาคารข้าว กองทุนมูลนิธิ สหกรณ์ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ประสานงานของประชาชนชาวบ้านในกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

3.7 กิจกรรมที่เป็นการแก้ทุกข์ภัยเฉพาะหน้าแก่ประชาชนเจ้าของวัด เป็นสิ่งที่วัดต้องจัดการชวนช่วยให้ วัดเป็นผู้นำ เป็นศูนย์กลาง

รพพงศ์ แสนเมือง (2546) เสนอว่า วัดมีบทบาทต่อชุมชนและสังคมมากมาย โดยบทบาทสำคัญของวัดและพระสงฆ์เป็นสถานที่ศึกษาอบรมคุณธรรมจริยธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากนั้นวัดยังเป็นสถานที่ให้บริการด้านสาธารณสุข เช่น การบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ และการเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

1.3 ความหมายของวัดพัฒนาดีเด่น วัดในอุดมคติ

จากหลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ได้สอดคล้องกับวัดที่ดีสมกับวัดที่เป็นอุดมคติของประชาชน ดังนี้ (พระมหาปริชาพล ดิยานันท์, 2535(อ้างถึงในพระมหาทงชัย บุรณพิสุทธิ์, 2545)

อุทยานการศึกษาในวัด : คุณสมบัติเบื้องต้น

1. เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและเจ้าอาวาสของวัดนั้นจะต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมาย
2. มีพระภิกษุอยู่ประจำตลอดทั้งปี ไม่น้อยกว่า 5 รูป เป็นเวลาติดต่อกัน ไม่น้อยกว่า 5 ปี
3. ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และไม่เป็นที่พระอารามหลวงมาก่อน
4. เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว
5. มีความร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ
6. มีสถานที่เสนอข่าวสาร ข้อมูล หรือความรู้ทางวิชาการ
7. จัดกิจกรรมทางการศึกษาและการเผยแพร่ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน
8. จัดให้มีพิพิธภัณฑ์สถาน หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
9. มีการจัดทำแผนผังวัดแสดงบริเวณอาคารเสนาสนะ จัดตั้งไว้บริเวณด้านหน้าของ วัด นั้น

วัดพัฒนาตัวอย่าง : คุณสมบัติเบื้องต้น

1. เป็นวัดที่ถูกตั้งตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและเจ้าอาวาสของวัดนั้นจะต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายสมาคม
2. มีพระภิกษุอยู่ประจำตลอดทั้งปี ไม่น้อยกว่า 7 รูป เป็นเวลาติดต่อกัน ไม่น้อยกว่า 5 ปี
3. ได้รับการคัดเลือกให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัดมาไม่น้อยกว่า 2 ปี
4. ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นและไม่เป็นพระอารามหลวงมาก่อน
5. เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว
6. มีอาคารเสนาสนะมั่นคงเป็นระเบียบ บริเวณวัดสะอาด สงบ ร่มรื่น สวยงาม
7. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัดอย่างมีระเบียบ
8. มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ชุมชน

วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น : คุณสมบัติเบื้องต้น

1. ได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี
2. เจ้าอาวาสของวัดนั้นต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายสมาคม
3. มีพระภิกษุอยู่ประจำตลอดทั้งปี ไม่น้อยกว่า 10 รูป เป็นเวลาติดต่อกัน ไม่น้อยกว่า 5 ปี
4. เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว
5. ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงเจ้าอาวาสของวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ผู้ซึ่งได้รับพัฒนา ย่อม และโล่ประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระสังฆราช แล้วมรณภาพหรือย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแห่งวัดอื่น เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันซึ่งมาดำรงตำแหน่งแทน และมีผลงานการพัฒนาวัดดีเด่นไม่ต่ำกว่า 3 ปี (ต้องเป็นผลงานที่ปฏิบัติอยู่ในวัดปัจจุบัน) สามารถขอรับพัฒนา ย่อม และโล่ประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระสังฆราชได้ตามระเบียบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
6. ไม่เป็นพระอารามหลวงมาก่อน

พระมหาปริชาพล ตียนันท์, 2535 (อ้างอิงในพระมหาทนงชัย บูรณพิสุทธิ, 2545) ได้เสนอว่า ในการที่จะเป็นวัดที่ดีสมกับเป็นวัดในอุดมคติของประชาชนนั้นจะต้องปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมตามหลักการทางพระพุทธศาสนาจะต้องประกอบด้วยองค์ 4 คือ

1. มีอวาสเป็นที่สบาย ได้แก่ รู้จักปรับปรุงวัดให้เป็นที่น่ารื่นรมย์ เจริญตาและสบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชน มีการไปมาสะดวก มีการแบ่งเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาสอย่างเป็นสัดส่วน ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมแก่การประพฤติธรรม

2. มีอาหารเป็นที่สบาย คือ มีที่โถงสำหรับเป็นที่บิณฑบาตของพระภิกษุสงฆ์อย่างสะดวก ไม่ไกลจากที่ชุมชนผู้อยู่ปฏิบัติ

3. มีบุคคลเป็นที่สบาย ได้แก่ บุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกันคือ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาเป็นผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม มีระเบียบวินัย มีความเคารพเชื่อฟังกันตามความเหมาะสมของสถานภาพ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หวังความเจริญแก่กันและกัน

4. มีธรรมเป็นที่สบาย คือ เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การฟังธรรมและประพฤติธรรมได้สะดวกและสม่ำเสมอ มีบรรยากาศที่แวดล้อมไปด้วยธรรม เช่น ต้นไม้พุดได้ คือมีสุภายิตตอนใจ มีคิธรรม ปริศนาธรรม ที่แขวนติดอยู่กับต้นไม้สามารถมองเห็นได้อยู่ตลอดเวลา มีสถานที่สำหรับการฟังธรรมตามกาล มีห้องสมุดสำหรับศึกษาค้นคว้าธรรมะตลอดถึงมีพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมสิ่งของเครื่องบริขารของผู้ปฏิบัติธรรม เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ความหมายของวัดพัฒนาคือ วัดที่ประกอบไปด้วยสถานที่อันสงบ ร่มเย็น เป็นแหล่งให้ความรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ภิกษุสามเณรปฏิบัติกิจเหมาะสมตามสมณเพศ วัดกับชาวบ้านมีความสัมพันธ์กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.1 ความหมายของชุมชน ชุมชนมีความหมายหลายลักษณะดังจะกล่าว ต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2549:69) ได้ให้ความหมายของ ชุมชน, ประชาคม (Community) คือ

1. ผู้คนที่อาศัยรวมกลุ่มกันในพื้นที่หนึ่ง ซึ่งความจำเป็นในชีวิตประจำวันหลายอย่างได้รับการตอบสนองโดยผ่านระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน แม้ว่าชุมชนจะก่อรูปเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจขึ้นมาด้วยการจัดสรรสินค้าและบริการขั้นพื้นฐานหลายอย่างให้แก่ผู้อยู่อาศัย แต่ชุมชนก็ไม่จำเป็นต้องเป็นหน่วยทางการเมืองหรือการปกครอง และไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่ในเขตแดนตามกฎหมาย ชุมชนยังมีความหมายถึงการที่ผู้อยู่อาศัยภายในเขตพื้นที่ได้สร้างเอกลักษณ์เฉพาะขึ้นมาคนในชุมชนมักจะมีความรู้สึกร่วมกันเกี่ยวกับผลประโยชน์และจุดมุ่งหมายบางประการ มีความร่วมมือ

กันในระดับหนึ่งและผู้อยู่ในชุมชนเองรวมทั้งผู้ที่อยู่ในพื้นที่รอบๆชุมชนนั้นตระหนักถึงการมีอยู่ของชุมชน

2. ผู้คนจำนวนหนึ่งซึ่งมีขอบประเพณี หรือผลประโยชน์ร่วมกัน ในความหมายนี้ บุคคลที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือประชาคมไม่จำเป็นต้องรวมอยู่บนพื้นที่เดียวกันอาจอยู่กันอย่างกระจัดกระจายหรือห่างไกลกันก็ได้ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนนักวิชาการ

ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นๆที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนัก และเกื้อกูลกัน (Mask S. Homan , 1994: 82 อ้างใน ปาริชาติ, 2543: 26)

ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความ เกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร และเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน (สนธยา พลศรี, 2545: 22)

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่รวมตัวกันขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่ออยู่อาศัยร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน และมีความเอื้ออาทรต่อกันเป็นต้น ในแต่ละชุมชนนั้น ควรจะมีคุณภาพชีวิตและ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม สามารถตอบสนองต่อการดำรง ชีวิตของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ ความพอใจและความต้องการ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2549)

ชุมชน เป็นคำใหม่ในสังคมไทยแต่สาระของความเป็นชุมชน ดำรงอยู่กับสังคมไทยมานานแล้ว ในความหมายของคำว่า “บ้าน” ซึ่งหมายถึง หมู่บ้านเป็นสิ่งที่มิมาโดยธรรมชาติอยู่แล้วในการตั้งบ้านเรือนรวมกันในหมู่เครือญาติและมิตรสหาย ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การจัดการต่อปัญหาและความต้องการร่วมกัน ชุมชนเป็นคำที่มีหลายความหมายและถูกนำมาใช้แบ่งความเป็นชุมชนออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

- 1) ชุมชนหมู่บ้าน
- 2) ชุมชนในฐานะขบวนการประชาชน
- 3) ชุมชนแนวนมนุษยนิยม หรือ ชุมชนอุดมคติ
- 4) ชุมชนในรูปแบบใหม่ หรือ ชุมชนเสมือนจริง (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543)

วิรัช วิรัชนิการวรรณ (2532) ได้ประมวลความหมายของชุมชนว่าชุมชนจะต้องมีส่วนประกอบ ดังนี้

- มีประชาชนหรือกลุ่มคน
- มีอาณาบริเวณหรือพื้นที่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น
- มีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันของประชาชนในชุมชน
- มีผลประโยชน์ ความสนใจ และประเพณีบางประการร่วมกัน

พัทธา สายหู (2534) (อ้างถึงในสนธยา พลศรี : 2545) กล่าวว่า โดยสามัญสำนึกแล้ว ชุมชน หมายถึงครอบครัวหลายๆครอบครัวมาอยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน มีลักษณะเป็นเพื่อนบ้านกัน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องกันหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น คนที่อยู่รวมในบ้านเรือนหรือครอบครัวเดียวกัน จึงไม่ใช่ชุมชนในความหมายนี้เพราะโดยสามัญสำนึกหรือความรู้สึกแล้ว คนที่อยู่รวมกันในบ้านหลังเดียว ถึงจะมีอาณาบริเวณเป็นภูมิลำเนาเหมือนกัน ก็เรียกว่าเป็น ครอบครัว หรือ ครัวเรือน ไม่เป็น ชุมชน

สนธยา พลศรี (2545) กล่าวว่าชุมชนหมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

สำนักงานพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ดังนี้ชุมชน หมายถึง ชุมชนแออัด ชุมชนชานเมือง เกษะชุมชน หมู่บ้านจัดสรร และชุมชนเมืองที่กรุงเทพมหานครกำหนดขึ้นทั้งนี้โดยทำเป็นประกาศกรุงเทพมหานคร (<http://203.155.220.217/docd/chumchon.htm31/1/49>)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชนหมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

สุริชัย หวันแก้ว (2543 : 29-32) (อ้างถึงในเนาวรัตน์ แสนสุพรรณ, 2545) ได้กล่าวถึงความหมายของชุมชนเอาไว้ว่า เมื่อก่อนนั้น ชุมชน จะมีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของข้อสมมุติฐานที่ว่า ชุมชนมีลักษณะอันจำเพาะตัว มีการยอมรับบทบาทของสมาชิกที่มีอยู่มาแต่เดิม สมาชิกมีการยอมรับกันทุกด้าน และมีอารมณ์ผูกพันใกล้ชิดและมีความสมานฉันท์ ด้วยเหตุนี้จึงมักจะยึดเอาว่าเกณฑ์สำคัญของความเป็นชุมชนได้แก่ ความรู้สึกกันญาติมิตร และ

ความคุ้นเคยกันและมีความต่อเนื่องในการรู้จักกันทั่วหน้า มีการศึกษารูปแบบของชุมชนในลักษณะต่างๆของชุมชนเหล่านี้ แยกแยะได้ และวิเคราะห์แยกจากกันได้แต่อย่างไรก็ดี บ่อยครั้งความเข้าใจเรื่องชุมชน ยังคิดยึดสมมุติฐานโยงใยไปกับชุมชนท้องถิ่นขนาดเล็กที่มีตัวตนและมีพันธะที่เป็นฐานความนึกคิดแต่เดิมอยู่ จึงมีการจำแนกชุมชนประเภทต่างๆนอกจากนี้อีกประการหนึ่ง มโนทัศน์เรื่องชุมชน ที่ผ่านมามักจะอ้างอิงตามกันในกรอบของสังคมสองแบบ ได้แก่ ชนบทและเมือง (Rural Urban Continuum) กรอบมโนทัศน์ดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากผลงานของวงการสังคมวิทยาในคริสต์วรรษที่ 19 เคยมีข้อยุติที่ชัดเจนว่า สังคมเมืองและสังคมชนบทมีความแตกต่างกันชัดเจน แต่อย่างไรก็ดีต่อมาระยะหลังประมาณ 3 ทศวรรษมานี้ ผลการวิจัยของวิชาการวงสังคมวิทยา และการพิจารณาทางทฤษฎีต่างๆในโลกล้วนสื่อถึงบรรยากาศในการทบทวนใหม่ เช่นในยุโรป อเมริกา อินเดีย และญี่ปุ่น ก็ปรากฏชัดเจนมากขึ้นว่า การพิจารณาแบบทวิทัศน์ที่แบ่งความเป็นชนบทความเป็นเมืองเป็นสองขั้ว เป็นเมืองกับชนบทที่มีลักษณะตายตัวนั้นง่ายตายเกินไป และไม่มีคุณสมบัติต่อการทำความเข้าใจความเป็นจริงทางสังคมได้ดีเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะความแตกต่างระหว่างความเป็นเมืองและความเป็นชนบทนั้นมิใช่ขาวกับดำ หากเป็นองศาความเข้มข้น ในขณะที่เดียวกันกระแสความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันก็ทำให้สิ่งที่เรียกว่าความเป็นเมืองกับชนบทนั้นมีอิทธิพลต่อกันและกัน (Interpenetration) มากขึ้น

เนาวรัตน์ แสนสุพรรณ (2545) เสนอว่า ชุมชน มีการใช้ในลักษณะที่กว้างขึ้นภายใต้เงื่อนไขใหม่ๆของการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยไม่จำกัดอยู่แค่ในเมืองหรือในชนบท ดังนั้นในการวิจัยบทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบัน จะใช้แนวความคิดเรื่องชุมชนข้างต้นเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป เพราะในวัดปัจจุบันไม่ได้จำกัดบทบาทแค่ในกรอบความสำคัญกับชุมชนรอบๆวัด เช่นในอดีตเท่านั้นแต่ได้ขยายความสัมพันธ์ออกไปสู่สังคมในวงกว้างมากขึ้น ตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2543) เสนอว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือเขตการปกครองเดียวกันมีความสัมพันธ์กัน

รัชนิกร เศรษฐ (2528) เสนอว่า ชุมชน (Community) คือ กลุ่มคนที่อาศัยร่วมกันในบริเวณหนึ่ง มีค่านิยมร่วมกัน อยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน มีความรู้ของความเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีความสนใจในเรื่องพื้นฐานร่วมกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2515) กล่าวว่า ชุมชนจะต้องมีส่วนประกอบ ดังนี้

1. คนกลุ่มหนึ่ง
2. อาณาเขตหรือขอบเขตที่แน่นอน
3. ความสนใจร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิด
  - การปฏิบัติระหว่างกัน
  - ความสัมพันธ์ระหว่างกัน
  - การรวมกันอยู่ในอาณาเขตนั้น

สุเทพ เชาวลิต (2524) เสนอว่า ชุมชนจะต้องมีส่วนประกอบดังนี้

- ประชาชนหรือคน (people)
- ความสนใจของคนร่วมกัน (common interest)
- อาณาบริเวณหรือพื้นที่ (area)
- การปฏิบัติต่อกัน (interaction)
- ความสัมพันธ์ของสมาชิก (relationship) ที่ผูกพันให้อยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

กล่าวโดยสรุป ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน อยู่ภายใต้การปกครองแบบเดียวกัน

2.2 ประเภทของชุมชน

สนธยา พลศรี (2545) ได้สรุปประเภทของชุมชนคือ นักวิชาการได้แบ่งชุมชนออกเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. การแบ่งตามจำนวนประชากร
2. การแบ่งตามลักษณะของกิจกรรมหลัก
3. การแบ่งตามลักษณะทางนิเวศทางวิทยา
4. การแบ่งตามหน่วยตามปกครอง
5. การแบ่งตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ
6. การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
7. การแบ่งตามระดับของการพัฒนา

1. การแบ่งตามจำนวนประชากร เป็นการแบ่งชุมชนตามจำนวนสมาชิก ในชุมชน แบ่งออกเป็น 7 ประเภท (ลำพอง บุญช่วย, 2524 อ้างถึงใน สนธยา พลศรี, 2545) คือ

- 1) หมู่บ้านเล็ก (Hamlet) เป็นชุมชนที่มีประชากรไม่เกิน 250 คน
- 2) หมู่บ้าน (Village) เป็นชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 250-1,000 คน
- 3) เมือง (Town) เป็นชุมชนที่มีประชากรระหว่าง 1,000-5,000 คน
- 4) นครเล็ก (Small city) เป็นชุมชนที่มีประชากรระหว่าง 5,000-25,000 คน
- 5) นครขนาดกลาง (Middle city) เป็นชุมชนที่มีประชากรระหว่าง 25,000-100,000 คน
- 6) นครขนาดใหญ่ (Metropolis) เป็นประชากร ระหว่าง 100,000 – 1,000,000 คน
- 7) มหานคร (Great metropolis) เป็นชุมชนที่มีประชากรมากกว่า 1,000,000 คน

2. การแบ่งตามกิจกรรมหลัก การแบ่งตามกิจกรรมหลัก เป็นการแบ่งชุมชนตามลักษณะของกิจกรรมหลักที่สมาชิกได้กระทำ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท (จิรวัดน์ นิจนตร, 2528 อ้างถึงในสนธยา พลศรี, 2545) คือ

1) ชุมชนศูนย์การค้า (Trade Center) เป็นชุมชนที่มีร้านค้าจำหน่ายของใช้ชีวิตประจำวันหรือมีตลาดสดขายอาหารและผักสด จึงมีลักษณะเป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งคนทั่วไปต้องมาหาซื้อสินค้าสำหรับอุปโภคและบริโภค ถ้าเป็นชุมชนขนาดใหญ่จะมีความเจริญสูง ก็อาจจะมีห้างสรรพสินค้าหรือย่านการค้าที่มีสินค้าทุกประเภทจำหน่าย

2) ชุมชนศูนย์การขนส่ง (Transportation center) เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นตามเส้นทางคมนาคมหรือเส้นทางขนส่ง เช่น ชุมทางรถไฟ ที่รวมของรถโดยสารประจำทางหรือรถบรรทุกที่ต้องมาขนถ่ายสินค้าหรือเป็นทางแยกที่ผู้โดยสารจำนวนมากจะต้องผ่าน จึงมีร้านอาหาร ร้านกาแฟ และอื่นๆคอยให้บริการแก่ผู้โดยสาร นานเข้าก็ขยายเป็นชุมชนถาวร มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น บางชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ลำคลอง หรือชายทะเล ก็อาจมีท่าเรือสำหรับส่งสินค้าและคนโดยสารเป็นต้น

3) ชุมชนศูนย์กลางของการบริการต่างๆ (Service Center) เป็นชุมชนที่เกิดขึ้น เพราะมีคนมาอยู่รวมกันเพื่อปฏิบัติหน้าที่หรือบริการเกี่ยวข้องกัน เช่นชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ เป็นต้น ชุมชนแต่ละแห่งอาจจะมีบริการรวมกันหลายประเภท เช่นในตัวเมืองใหญ่ๆมีทั้งบริการทางการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข และแหล่งบันเทิง แต่ชุมชนบางแห่งอาจมีลักษณะเฉพาะของตนเอง เช่น ชุมชนบริเวณชายแดน เมืองโบราณ สถานที่ตากอากาศหรือเมืองที่เป็นแหล่งการพนัน ก็อาจมีการบริการในด้านการดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจโรงแรม บ่อนกาสิโน ไนท์คลับ โรงภาพยนตร์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ชุมชนทั้ง 3 ประเภทข้างต้นนี้ไม่ได้มีหน้าที่ของตนเองเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะมีกิจกรรมอื่นๆปะปนอยู่ด้วย เช่น ชุมชนบางแห่งในกรุงเทพมหานคร อาจมีกิจกรรมทุกประเภทในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน การแบ่งชุมชนออกเป็นศูนย์การค้า ศูนย์การขนส่ง และศูนย์กลางของบริการต่างๆดังกล่าวนี้ พิจารณาเฉพาะกิจกรรมหลักที่เป็นจุดเด่นของชุมชน ส่วนลักษณะย่อยอื่น ๆ นั้นก็ยังคงมีอยู่

3. การแบ่งตามลักษณะนิเวศวิทยา

การแบ่งตามลักษณะนิเวศวิทยา ชุมชนในทางนิเวศวิทยา แบ่งออกเป็น 4 ประเภท (เสถียร เหลืองอร่าม, ม.ป.ป. อ้างถึงในสนธยา พลศรี, 2545) คือ

1) ชุมชนบริการขั้นต้น เป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีการผลิตสินค้าในรูปแบบของวัตถุดิบ ซึ่งเป็นขั้นแรกของกระบวนการจำหน่าย เช่นชุมชนที่มีการกสิกรรม เหมือนไร่ โรงเลื่อย หาปลา เป็นต้น

2) ชุมชนจำหน่ายหรือชุมชนการค้า เป็นชุมชนย่านการค้าเป็นศูนย์การค้าการค้าจำหน่ายวัตถุดิบที่ได้มาจากชุมชนบริการขั้นต้นและจำหน่ายให้แก่ชุมชนบริการขั้นต้น

3) ชุมชนอุตสาหกรรม เป็นชุมชนที่ให้บริการในรูปแบบต่างๆทั้งชุมชนอุตสาหกรรมขนาดเล็กและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เด่นชัดอย่างน้อยหนึ่งแห่ง มีการจำหน่ายผลผลิตสูง

4) ชุมชนประเภทพิเศษ เป็นชุมชนที่ไม่มีลักษณะทางเศรษฐกิจที่แน่นอนเฉพาะลงไปและอาจไม่มีหน้าที่พิเศษในการผลิตหรือการจำหน่ายผลผลิตโดยเฉพาะเช่นชุมชนศูนย์การศึกษา ศูนย์ที่พักตากอากาศ ศูนย์กลางทางการเมือง เป็นต้น

4. การแบ่งตามหน่วยการปกครอง

การแบ่งตามหน่วยการปกครอง เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนโดยพิจารณาตามความเหมาะสมในการปกครอง ซึ่งแต่ละคนมีเกณฑ์ในการแบ่งและมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่นในประเทศไทยได้แบ่งชุมชนออกเป็น 3 ลักษณะ ตามการปกครองส่วนกลางการปกครองส่วนภูมิภาคและการปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

1) การปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งตามลักษณะการปกครองออกเป็น กรม กระทรวง ทบวง เป็นต้น

2) การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งตามขนาด ความเจริญก้าวหน้าและรูปแบบของการบริการ เป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด

3) การปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งลักษณะของการปกครองออกเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนคร เมืองพัทยาและ กรุงเทพมหานคร

5. การแบ่งตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ

การแบ่งตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ เป็นการแบ่งชุมชนตามลักษณะของเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ชุมชนแรกสุดมาจนถึงปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1) ชุมชนล่าสัตว์และเก็บอาหารป่า เป็นชุมชนแรกสุดของมนุษย์และสิ้นสุดเมื่อประมาณ 1 หมื่นปีที่ผ่านมานับว่าใช้เวลายาวนานมากกว่า 1 ล้านปี มีลักษณะสำคัญคือ ดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์ และเก็บพืชป่าที่มีอยู่ในธรรมชาติเป็นอาหาร มีขนาดเล็ก มีสมาชิกอยู่ระหว่าง 10-100 คน และเป็นเครือญาติเดียวกัน บริเวณที่อยู่อาศัยมักอยู่ใต้เพิงผา หรือในถ้ำที่ให้ความมั่นคงและปลอดภัยในระดับหนึ่ง การจัดระเบียบทางสังคมเป็นแบบเครือญาติ ความเชื่อทางศาสนาและไสยศาสตร์ ผูกพันกับอำนาจลึกลับในธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอาหาร ความปลอดภัยของชีวิตกับความผาสุกร่วมกันของชุมชน ความสามารถในการสร้างเทคโนโลยีมีขอบเขตจำกัด ทำให้ความเจริญทางวัตถุมีน้อย การตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยเป็นแบบชั่วคราว เพราะเมื่อใดที่อาหารที่บริเวณนั้นหมด ก็ต้องย้ายชุมชนไปอยู่บริเวณแหล่งอาหารใหม่

2) ชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนที่วิวัฒนาการมาจากชุมชนล่าสัตว์และเก็บอาหารป่า เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 1 หมื่นปีที่ผ่านมา และปัจจุบันมีชุมชนอีกมากมายที่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีลักษณะสำคัญคือมนุษย์รู้จักพัฒนาเทคโนโลยีประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น รู้จักทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ทำให้ปริมาณอาหารเพิ่มมากขึ้น จนมีผลผลิตส่วนเกินจนสามารถเก็บสะสมไว้หรือนำไปแลกเปลี่ยนกัน การตั้งหลักแหล่งของชุมชนเป็นที่ทางแน่นอนถาวร ชีวิตความเป็นอยู่ผาสุกสมบูรณ์ขึ้น จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น เกิดการขยายตัวของชุมชนเป็นหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน แต่ละหมู่บ้านมีบริเวณไร่นาของตัวโดยรอบ รู้จักจัดระเบียบการบริหารปกครองและรักษาความปลอดภัยของชุมชน มีผู้นำชุมชนที่มีพละกำลังหรือสติปัญญาและมีมือเป็นพิเศษที่ทุกคนยอมรับนับถือที่อาจจะไม่ใช่ญาติพี่น้องในหมู่บ้านเดียวกัน คูแฉก ปกครองหลายหมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียงกัน หมู่บ้านบางอย่างอาจขยายเป็นเมืองก็ได้

3) ชุมชนอุตสาหกรรม เป็นชุมชนที่วิวัฒนาการต่อจากชุมชนเกษตรกรรมอันเนื่องมาจากผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ของประเทศอังกฤษและประเทศในยุโรปตะวันตก แล้วแพร่กระจายไปทั่วโลก เป็นชุมชนที่เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าสูงและถูกนำมาใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ที่มีมาแต่เดิม มีระบบโรงงานอุตสาหกรรมที่แบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจน คือนายทุนฝ่าย

จัดการและผู้ใช้แรงงาน ไม่มีความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกันแบบระบบเครือญาติ แต่เป็นความสัมพันธ์แบบนายจ้างและลูกจ้าง ไม่มีหนี้บุญคุณต่อกัน การจัดช่วงชั้นทางสังคม ยึดถือรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นหลักสำคัญ กิจกรรมส่วนใหญ่ในสังคมเกี่ยวข้องกับการผลิต การจำหน่าย การบริโภค การแสวงหากำไรแทบทั้งสิ้น เกิดการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว เพราะโรงงานอุตสาหกรรมได้แพร่หลายจากประเทศในยุโรปตะวันตกไปสู่สหรัฐอเมริกาและประเทศอื่นๆทั่วโลก (พิทยา สายหู, 2534 อ้างถึงในสนธยา พลศรี, 2545)

4) ชุมชนการค้าและบริการ เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นเนื่องจากชุมชนอุตสาหกรรม กล่าวคือเมื่อระบบโรงงานอุตสาหกรรมสามารถผลิตสินค้าได้มาก ความต้องการวัตถุดิบและตลาดสำหรับจำหน่ายสินค้าที่ผลิตได้ จึงก่อให้เกิดระบบธุรกิจการค้าและการผลิตที่มีความคล่องตัวในการซื้อขาย เช่น ระบบการเงินที่มีมาตรฐานในการเปรียบเทียบเดียวกัน ระบบสินเชื่อ ระบบธนาคาร การคมนาคมขนส่งสินค้าที่สะดวก รวดเร็ว และครั้งละจำนวนมาก มีเทคโนโลยีทางการสื่อสารทันสมัยและมีเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ระบบการค้าและบริการเหล่านี้ ทำให้เกิดการจัดองค์การทางธุรกิจขนาดใหญ่ในรูปของบริษัท ห้างร้าน ห้างสรรพสินค้าต่างๆ และขยายกิจการออกไปยังชุมชนอื่นๆที่เรียกว่า บรรษัทข้ามชาติ การค้าและการบริการในชุมชนแบบนี้มีความสะดวกสบาย ผู้ซื้อ ผู้ขาย และผู้บริโภคสามารถติดต่อผ่านระบบสื่อสารและชำระเงินผ่านระบบธนาคารได้โดยไม่ต้องติดต่อกันโดยตรง

6. การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

การแบ่งตามลักษณะของคนในชุมชน เป็นการแบ่งที่นักสังคมวิทยานิยามกันมากที่สุด โดยแบ่งชุมชนออกเป็น 2 ประเภท คือชุมชนชนบทดั้งเดิมและชุมชนชนบททั่วไป

1) ชุมชนชนบท (Rural Community) เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตชนบท ซึ่งมีความหนาแน่นของประชากรน้อย ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม อาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1.1 ชุมชนชนบทดั้งเดิม เป็นชุมชนชนบทที่เกิดขึ้นในระยะแรก มีลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ

1.1.1 มีความโดดเดี่ยว (Isolation) ที่ตั้งของชุมชนและครอบครัวตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนและครอบครัวอื่น การติดต่อสัมพันธ์ภายในชุมชนระหว่างครอบครัวต่างๆที่มีไม่มากนักแต่การติดต่อกับภายนอกชุมชนยากลำบาก เพราะห่างไกลและการติดต่อกันไม่สะดวก

1.1.2 มีความคล้ายคลึงกันทางสังคม (Homogeneity) กลุ่มสังคมชนบทชน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องเชื้อชาติ วัฒนธรรม รักหมู่คณะ สมัคสมานสามัคคีกัน ไม่มีความแตกต่างกันทางสังคม

1.1.3 มีอาชีพเกษตรกรรม(Agriculture) ชนบทชนดั้งเดิม ดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์แบบพึ่งพาธรรมชาติ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง และชีวิตประจำวันต้องเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

1.1.4 เศรษฐกิจเป็นแบบพอเลี้ยงตนเอง(Subsistence Economy) ครอบครัวในชุมชนชนบทดั้งเดิม ทำหน้าที่เป็นทั้งหน่วยในการผลิตและการบริโภค คือการทำเกษตรพอมีพอใช้ในครอบครัว เช่นเพาะปลูกเพื่อเป็นอาหาร เลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหารและใช้งานเป็นต้น (รัชนีกร เศรษฐ, 2528อ้างถึงในสนธยา พลศรี, 2545)

1.2 ชุมชนชนบททั่วไปเป็นชุมชนที่เปลี่ยนแปลงจากชนบทดั้งเดิมและมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทั้งปัจจัยภายในชุมชนเอง เช่น ภาวะประชากร คือ การเพิ่มของประชากร การย้ายถิ่น การปรับปรุงด้านการคมนาคมสื่อสาร เป็นต้น และเนื่องจากปัจจัยภายนอกชุมชน เช่นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมของชุมชนเมืองที่มีความเจริญก้าวหน้า สะดวก รวดเร็ว ง่ายในการปฏิบัติ จำนวนเพิ่มมากขึ้น ความโดดเด่น ความคล้ายคลึงกันทางสังคมลดน้อยลง มีอาชีพอื่นๆ เช่นการค้าขาย ความเจริญ ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงพึ่งพาอาชีพการเกษตรเป็นหลักในการดำรงชีวิต ชุมชนชนบทมักจะปรากฏอยู่ในรูปของละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรืออาจจะเรียกว่าบ้านแล้วตามด้วยชื่อของชุมชน เช่น บ้านเชียง บ้านเก่า เป็นต้น ชุมชนชนบทมีขั้นตอนการเจริญเติบโต 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.2.1 ชุมชนที่มีเศรษฐกิจพอเลี้ยงชีพ คือพอกิน พอใช้ ไม่มีรายจ่ายมากนัก เป็นชุมชนโบราณที่แรงงานส่วนใหญ่ถูกใช้เพื่อกิจกรรมและพิธีกรรมพื้นบ้าน ทำให้ไม่มีความจำเป็นในการแสวงหาเพื่อเสริมรายได้

1.2.2 ชุมชนมาได้เพิ่มขึ้นและมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น มีการติดต่อค้าขายกับศูนย์กลางความเจริญมากขึ้น มีโอกาสที่จะหางานเพื่อเพิ่มรายได้มากขึ้น แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์และความรู้ทางวิชาการผลิตแผนใหม่ที่เริ่มแพร่กระจายเข้ามาในชุมชน

1.2.3 ชุมชนมีการดิ้นรนเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้นในรูปแบบของการบุกเบิกที่ดินแปลงใหม่ ได้รับบริการของรัฐประเภทถนน น้ำ ไฟฟ้า ทำให้การติดต่อกับศูนย์กลางความเจริญความสะดวกและใกล้ชิดยิ่งขึ้น มีการจ้างแรงงานมากขึ้น รายได้ของชุมชนเพิ่มขึ้น ค่าจ้างกลายเป็นรายได้สำคัญของครอบครัว

1.2.4 ชุมชนเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตการเกษตรด้วยระบบชลประทาน สินเชื่อ และอื่นๆที่มีความพร้อมที่จะรับเทคนิคการเกษตรแผนใหม่ รายได้จากการเกษตรเป็นรายได้สำคัญ แทนรายได้จากการรับจ้างชั่วคราว การเกษตรหมุนเวียนด้วยเทคนิคที่ดีขึ้น การจ้างแรงงานยังคงเพิ่มขึ้น

1.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการเกษตรสูง เช่น สวนยางพารา สวนผลไม้ และชุมชนที่ใช้ระบบชลประทานและเทคนิคการผลิตสมัยใหม่ ซึ่งมีประสิทธิภาพสูง รายได้ขึ้นอยู่กับลักษณะและขนาดของที่ดินทำกิน ผู้มีที่ดินทำกินรายใหญ่ มักจะมีการทำรายได้เสริมจากการทำธุรกิจอื่นๆ เช่น ไร่นาสวนผสม การตัดถักรวม การรับจ้างและค้าขาย การจ้างแรงงานยังคงเป็นปัจจัยที่สำคัญโดยทั่วไปของชุมชน ชุมชนมีความเจริญด้านสังคมและสาธารณูปการในระดับสูง มีการติดต่อกับศูนย์กลางเจริญอย่างสม่ำเสมอ เช่น ชุมชนชนบททั่วไปในภาคกลาง บางแห่งในภาคใต้และภาคเหนือของประเทศไทย (สมยศ ท่งหว่า, 2534 อ้างถึงในสนธยา พลศรี, 2545)

2) ชุมชนเมือง (Urban Community) เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรมาก อาคารบ้านเรือนหนาแน่น มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมากกว่าสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ อาชีพมีมากมายหลายอาชีพ แต่ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม การค้าขายและการบริการ สมาชิกมีความเป็นอิสระ หรือปัจเจกบุคคลสูง ทำให้ความสัมพันธ์เป็นแบบตัวใครตัวมัน คือเป็นทางการมากกว่าส่วนตัว สมาชิกมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆและขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่อยู่ด้วยกันได้เพราะผลประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับ เป็นต้น โดยปกติชุมชนเมืองจะอยู่ภายใต้การปกครองรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น สุขาภิบาล เทศบาล มหานคร และชุมชนย่อยๆรวมอยู่ในบริเวณเหล่านี้ เช่น ตรอก ซอย ถนน หรือที่จะเรียกชื่ออย่างอื่นตามที่ตั้งของชุมชนต่างๆ เช่น บางเขน บางนา พระโขนง ลาดพร้าว เป็นต้น นักสังคมวิทยาได้ศึกษานิเวศวิทยาของชุมชนเมือง และพบว่าชุมชนเมืองเกิดขึ้นหลายลักษณะ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เจริญก้าวหน้าขึ้นและเสื่อมลงและถูกแทนที่โดยผู้คนที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

2.1 การแบ่งแยก (Segregation) เป็นการอยู่อาศัยของผู้คนในเขตเมืองตามกลุ่มกิจกรรมที่เหมือนกัน เช่น ย่านค้าปลีก ย่านค้าเครื่องเหล็ก ย่านขายเสื้อผ้า เป็นต้น

2.2 การบุกรุก (Invasion) เกิดการรุกรานเข้าไปแทนที่โดยกลุ่มกิจกรรมอื่นและเกิดขึ้นตลอดเวลา เช่นการบุกรุกของคนร่ำรวยเข้าไปแทนที่คนยากจน การบุกรุกของบุคคลเข้าไปตั้งร้านค้า โรงงานอุตสาหกรรมในย่านที่พักอาศัย การรื้อถอนแหล่งเสื่อมโทรม เพื่อใช้ในสถานที่ราชการเป็นการบุกรุกเข้าไปแทนที่นี้ หากเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ เรียกว่า Succession

2.3 การกระจายออกจากศูนย์กลางของเมือง (Decentralization) เนื่องจากความหนาแน่นของประชากรสูง ที่ดินมีราคาแพง ผู้คนจะออกไปอาศัยอยู่ในชานเมืองมากขึ้น

2.4 การเดินทางเข้าออกประจำ(Ruotimization) เป็นการเคลื่อนย้ายของผู้คนแบบไป-กลับเป็นประจำ ระหว่างบ้านพักอาศัยกับสถานที่ทำงาน ซึ่งในปัจจุบันมีปริมาณสูงมาก (ณรงค์ เล็งประชา, 2528 อ้างถึงในสนทนา พลศรี, 2545)

ในปัจจุบันชุมชนชนบทและชุมชนเมืองมีความคล้ายคลึงกันมากขึ้น เพราะวิถีชีวิตแบบชุมชนเมืองได้แพร่กระจายไปทั่วชนบท ชาวชนบทมีการดำรงชีวิตใกล้เคียงกับชาวเมืองยิ่งขึ้น แนวโน้มของชุมชนชนบทในอนาคตก็คือ การเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมืองนั่นเอง

7. การแบ่งตามระดับของการพัฒนา

การแบ่งตามระดับของการพัฒนา เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนที่พิจารณาจากความมากน้อยของการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ

1) ชุมชนด้อยพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกยังไม่พร้อมในการพัฒนา ด้อยการศึกษา ล้าหลังในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่นอกเหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ต่างคนต่างอยู่ ขาดความสัมพันธ์ และการโต้ตอบทางสังคม มุ่งผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ ชุมชนแบบนี้อยู่ทั่วไปในชุมชนประเภท 1-6 ที่กล่าวมาแล้ว แม้กระทั่งชุมชนเมืองสมัยใหม่ในปัจจุบันก็ตาม การพัฒนาชุมชนแบบนี้ต้องใช้ บุคลากร ทรัพยากร เทคนิควิธีการ และระยะเวลามาก

2) ชุมชนพร้อมพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกที่มีความพร้อมพื้นฐานในการพัฒนา เช่น มีการศึกษาสูงขึ้น ยอมรับในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เชื่อในเหตุผล มีความสัมพันธ์ทางสังคมและการโต้ตอบต่อกันทางสังคม มีผู้นำ มีกลุ่มองค์กรเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมก่อนส่วนตน เป็นต้น ชุมชนแบบนี้จัดเป็นชุมชนที่พร้อมจะพัฒนาหน่วยงานหรือผู้มีหน้าที่รับผิดชอบสามารถดำเนินการพัฒนาได้ง่ายและรวดเร็ว

3) ชุมชนกำลังพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกร่วมมือร่วมใจผนึกกำลังกันเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง พัฒนาชุมชนของตนโดยบุคคล กลุ่มองค์กรในชุมชน และนอกชุมชนทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาล ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ด้วยเทคนิควิธีการและกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชน และวิธีการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี ชุมชนจึงจะประสบความสำเร็จในการพัฒนา

4) ชุมชนเร่งรัดพัฒนา เป็นชุมชนที่ต่อเนื่องจากชุมชนกำลังพัฒนา ปัจจัยทางการพัฒนาทั้งบุคคล ทรัพยากร ผู้นำ กลุ่มและองค์กร เทคนิควิธีการ มีความรู้ความเข้าใจผนึกกำลังกันพัฒนาชุมชนจนเกิดความรู้และประสบการณ์ สามารถนำไปใช้ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่มีผลกระทบใดเสียหายต่อชุมชน

5) ชุมชนพัฒนา เป็นชุมชนที่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ สามารถดำรงลักษณะดังกล่าวไว้ได้ตลอดไป ด้วยศักยภาพในชุมชนเอง เป็นชุมชนเข้มแข็ง ไม่ต้องพึ่งพาชุมชนอื่นๆต่อไป จัดเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน คือ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่มีการสิ้นสุดมีกระบวนการสืบทอดการพัฒนาจากคนรุ่นหนึ่งอย่างเหมาะสมไม่ขาดสาย

สุเทพ เชาวลิต (2524) ได้แบ่งชุมชนไว้ 2 ประเภทคือ

1.ชุมชนชนบท หมายถึง ชุมชนที่มีความเป็นอยู่อย่างกันเอง มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันแบบ face to face ทุกคนรู้จักกันแบบส่วนตัว มีความสัมพันธ์กันแบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) ประชาชนในชนบทจะประพฤติตนตามบรรทัดฐาน (Norms) เป็นอันดี จารีตประเพณีของท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกคนยอมรับและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

อาชีพของชาวชนบทจะผูกพันอยู่กับธรรมชาติและพื้นดินเป็นส่วนใหญ่ เช่นการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งนับว่าเป็นอาชีพหลัก การประกอบอาชีพ ทัศนคติและแบบของพฤติกรรมคล้ายกันมาก ความหนาแน่นของประชากรในชนบทมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับในเมือง แต่จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีมากกว่า วัดและโรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคม (Social Institutions) ที่มีความสำคัญมากในสังคมชนบท

2. ชุมชนเมือง หมายถึง ชุมชนที่มีคนหนาแน่นมาก ผู้คนรู้จักกันอย่างไม่ทั่วถึง มีความสัมพันธ์กันแบบทุติยภูมิ เป็นความสัมพันธ์ในด้านสังคมที่สร้างขึ้นเพราะหน้าที่การงาน เช่นระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา พ่อค้ากับลูกค้า นายจ้างกับลูกจ้าง ความสัมพันธ์ที่มีขึ้นมีสิ่งจอบปลอมแฝงไว้มากกว่าในชนบท เมื่อหมดหน้าที่การงานก็อยู่กันแบบตัวใครตัวมัน ชุมชนเมืองจะมีลักษณะเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมต่างๆเช่น เป็นศูนย์กลางทางการค้า การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา การนันทนาการ การคมนาคมและอื่นๆ

จางง์ อติวัฒน์สิทธิ์ (2540)แยกชุมชนออกเป็น 2 ประเภท คือ ชุมชนเมือง (Urban community) และชุมชนชนบท (Rural community) หลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าที่ใดเป็นเมืองหรือชนบทมักแตกต่างกันออกไป แล้วแต่ทัศนะของนักวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องกัน อย่างเช่น Sorokin กับ Simmerman ถืออาชีพเป็นหลักสำคัญในการตัดสินความเป็นเมืองหรือชนบท โดยเขาบอกว่า เมืองหมายถึง บริเวณที่ประชาชนประกอบอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ส่วน Luis Wirth อธิบายว่า เมืองประกอบด้วยประชากรจำนวนหนึ่งที่มาตั้งรกรากอยู่กันอย่างหนาแน่น และผู้อยู่อาศัยมีความแตกต่างกัน สำหรับ Banton ใช้แนวความคิดในเรื่องบทบาท (Role) เข้ามาอธิบายถึงความแตกต่างระหว่าง

เมืองกับชนบทว่าชาวเมืองมีหลายบทบาทด้วยกัน ในขณะที่นักวิชาการอื่นๆ บางคนใช้พื้นที่หรืออาณาเขตและขอบเขตของการปกครองเข้ามาเป็นหลักในการพิจารณา

ชุมชนเมือง (Urban community)

มนุษย์เรายู่รวมกันเป็นเมืองมาแล้วตั้งแต่ราว 5,000 ถึง 6,000 ปีมาแล้ว เมืองในสมัยโบราณมักตั้งอยู่ตามแหล่งที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรกรรม เช่น ตามแถบลุ่มแม่น้ำ เมืองโบราณมักเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางการปกครอง เมืองในปัจจุบันมักเป็นเมืองที่ทำหน้าที่เฉพาะอย่าง เช่น เป็นศูนย์กลางทางธุรกิจ หรืออุตสาหกรรม หรือการพักผ่อนหย่อนใจ หรือศูนย์กลาง การศึกษา เป็นต้น บางเมืองอาจเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทุกๆด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กล่าวคือ เป็นศูนย์กลางการปกครอง ศูนย์กลางการค้า การศึกษา ตลาดบริโภค ตลาดแรงงาน รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของการพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ เมืองที่มีลักษณะดังกล่าว เรียกว่า Primate city ซึ่งได้แก่ รั้วกรุง ไซ่ง่อน มะนิลา จาการ์ตา โคลัมโบ รวมทั้งกลุ่มกรุงเทพมหานคร

ในสมัยหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม เมืองได้เกิดขึ้นมากมาย ชุมชนหลายแห่งได้กลายมาเป็นเมือง (Urbanization) สำหรับกระบวนการของการกลายมาเป็นเมืองนั้น Yong and Mack ได้ให้ความหมาย เป็นกระบวนการของการกลายมาเป็นนคร อันเป็นผลสืบเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม ประชาชนจากชนบทจึงพากันอพยพจากท้องไร่ออกมาเข้ามาอยู่อาศัยอยู่ในเขตเมืองหรือใกล้โรงงานอุตสาหกรรมและสถานประกอบธุรกิจร้านค้า ทำให้ที่แห่งนั้นกลายมาเป็นเมืองในที่สุด สำหรับ Bergel อธิบายว่า เป็นกระบวนการซึ่งอาณาเขตชนบทได้เปลี่ยนรูปมาเป็นอาณาเขตเมืองหรือเป็นกระบวนการที่ท้องถิ่นชนบทได้ถูกทำให้เป็นเมืองหรือเป็นกระบวนการที่เมืองได้เกิดและเจริญเติบโตขึ้นมา

ดังนั้นการกลายมาเป็นเมืองนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดจากการที่ประชาชนในชนบทย้ายหรืออพยพ เข้ามาทำงานในเขตอุตสาหกรรมเสมอไป และทำให้ที่นั้นกลายมาเป็นเมือง แต่อาจเกิดจากการที่อาณาเขตชนบทได้เปลี่ยนสภาพหรือมีความเจริญเติบโตขึ้นเป็นเมือง แต่อาจเกิดจากการที่อาณาเขตชนบทได้เปลี่ยนสภาพหรือมีความเจริญเติบโตขึ้นเป็นเมืองในเวลาต่อมา โดยการแพร่กระจายความเจริญจากเมืองไปสู่ชนบท ผ่านทางสื่อมวลชน ด้วยการนำเอาวิธีการทางอุตสาหกรรมและวิทยาการต่างๆเข้าไปใช้ รวมทั้งแพร่กระจายแบบต่างๆของพฤติกรรมและความนึกคิดแบบเมืองไปยังชนบท

เกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดให้พื้นที่เป็นเขตเมือง

1. จำนวนและความหนาแน่นของประชากรในชุมชน เช่นในสหรัฐอเมริกาบริเวณที่จะเป็นเมืองต้องมีประชากรตั้งแต่ 2,500 คนขึ้นไปหรือในเดนมาร์ก ตั้งแต่ 200 คนขึ้นไป ส่วนความหนาแน่น

ของประชากรก็ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับขนาดของพื้นที่พอควร เช่น ในญี่ปุ่นต้องมีความหนาแน่น 4,000 คนต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งในอินเดียมีความหนาแน่น 1,000 คนต่อตารางไมล์ สำหรับประเทศไทยถือเอาอาณาเขตเทศบาลเป็นเขตเมืองซึ่งประกอบด้วยประชากร 10,000 คนขึ้นไป และมีความหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร เขตเทศบาลเมืองส่วนใหญ่ในประเทศไทยคือ ที่ตั้งของศาลากลางจังหวัด หรือเป็นศูนย์กลางของจังหวัด ปัจจุบันมีประชากรที่อยู่ในเขตชุมชนเมืองร้อยละ 18.19 ของประชาชนทั้งประเทศ (ข้อมูลจากสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2530)

2. บริเวณนั้นต้องมีสภาพที่เจริญแล้ว มีการคมนาคม การสื่อสารและการบริการต่างๆ สะดวกสบาย

3. สภาพแวดล้อมในเมืองไม่ใช่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ ทุกสิ่งเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น (Man-made environments) เป็นสังคมที่แวดล้อมไปด้วยอาคาร ถนนหนทาง ขาดความผูกพันกับธรรมชาติ

4. บริเวณนั้นต้องมีอาคารบ้านเรือนที่หนาแน่น

5. ประชากรส่วนใหญ่ที่อยู่ในชุมชนนั้นต้องมีอาชีพหรือการเศรษฐกิจที่ไม่ใช่การเกษตร (Non-agricultural) งานส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวกับบริการ เช่น อาชีพค้าขาย ช่างฝีมือ ทนายความ ทหาร นักปกครอง ฯลฯ ซึ่งเป็นงานที่ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ (Skill labour) และอาชีพเป็นไปตามความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคล

6. เป็นบริเวณที่อยู่ภายในของเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง

เมืองบางแห่งถึงกับต้องกำหนดว่าต้องมีธนาคาร วัด โรงเรียน เป็นจำนวนเท่าใดด้วย

ชุมชนชนบท (Rural community)

ชนบท ที่บางคนเรียกว่า บ้านนอก หมายถึง พื้นที่ที่ตั้งอยู่นอกเขตเมือง อยู่นอกเขตเทศบาล เป็นเขตที่มีความเจริญด้านวัตถุน้อย เป็นเขตที่ผู้คนที่ยังอาศัยอยู่มีอาชีพทางการเกษตร เลี้ยงสัตว์และทำการประมงเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นชนบทเป็นพื้นที่ที่แวดล้อมไปด้วยท้องนา ป่าเขา หุบห้วย แม่น้ำ ลำธาร ทะเล ฯลฯ

หน่วยทางสังคมที่เป็นชุมชนในชนบทได้แก่ หมู่บ้าน ชุมชนชนบทมักเป็นชุมชนขนาดเล็ก เมื่อเทียบกับชุมชนเมือง หมู่บ้านบางแห่งมีเพียง 20-30 ครัวเรือน เช่น หมู่บ้านชาวประมงบางแห่งในเขตป่าชายเลน หมู่บ้านขนาดกลางในประเทศไทยมีขนาดประมาณ 100 ครัวเรือน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานหรือการตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้านชนบทในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ แบบเป็นกลุ่มหรือเป็นกระจุก (Cluster settlement) แบบกระจาย (Scattered-settlement) และแบบแนวยาว (Line settlement)

1. หมู่บ้านแบบกลุ่ม เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวชนบทส่วนใหญ่ของโลก สำหรับในประเทศไทยจะปรากฏให้เห็นทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมู่บ้านแบบนี้มักตั้งอยู่ตามที่เนินหรือโคกใกล้หนองน้ำ พื้นที่รอบหนองน้ำเป็นพื้นที่เพาะปลูก บ้านเรือนมักตั้งอยู่ใกล้กันเป็นกลุ่มค่อนข้างหนาแน่น ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากหนองน้ำร่วมกัน ส่วนสัตว์เลี้ยง เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ฯลฯ ชาวบ้านจะเลี้ยงไว้ใกล้เคียงกับบ้านเรือนและใต้ถุนบ้าน

2. หมู่บ้านแบบกระจาย เป็นการตั้งบ้านเรือนกระจุกกระจายอยู่ในไร่นาหรือที่ดินทำกินของแต่ละครอบครัวแยกจากกัน โดยมีทุ่งฉาง คอกสัตว์ โรงเรียนสำหรับเก็บเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ อยู่ในไร่นา ส่วนศูนย์บริการชุมชน เช่น วัด โรงเรียน และร้านค้า จะอยู่ห่างออกไปจากบ้านเรือน หมู่บ้านแบบนี้มักเป็นลักษณะของหมู่บ้านชาวสวนยางพาราในภาคใต้ และหมู่บ้านชานาภาคกลาง ในเขตที่มีคูคลองซอยเข้าไปในพื้นที่นาได้ทั่วถึง

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) ชุมชนสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ชุมชนชนบทและชุมชนเมือง ความแตกต่างชุมชนชนบทและชุมชนเมือง อาจใช้เกณฑ์ ดังนี้ เช่น วัดตามจำนวนประชากร หรือวัดตามลักษณะพื้นที่ หรือวัดจากการประกอบอาชีพของประชาชน เป็นต้น สำหรับประเทศไทยพิจารณาจากเขตเทศบาลและเขตสุขาภิบาลเป็นหลัก คือ ชุมชนที่อยู่ภายในเขตเทศบาลและเขตสุขาภิบาลถือว่าเป็นชุมชนเมือง ส่วนชุมชนที่อยู่นอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาลถือเป็นชุมชนชนบท

ชุมชนชนบท หมายถึง ชุมชนที่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างกันเอง มีความคุ้นเคยสนิทสนมกันเสมอ มีความสัมพันธ์กันแบบปฐมภูมิ (primary relationship) ประชาชนในชุมชนมีความผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมมากกว่าประชาชนในชุมชนเมือง นอกจากนี้ ความหนาแน่นของประชากรในชุมชนชนบทจะมีไม่มากเมื่อเทียบกับชุมชนเมือง แต่จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีมากกว่าในชุมชนเมือง สำหรับอาชีพของประชาชนในชุมชนชนบทส่วนใหญ่จะผูกพันอยู่กับธรรมชาติ มีการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ การประกอบอาชีพเป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

ชุมชนเมือง หมายถึง ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล ประชาชนมีภูมิลำเนาอยู่กันอย่างหนาแน่น ประชาชนในชุมชนเมืองรู้จักหรือสนิทสนมกันไม่มากไม่ทั่วถึง ความสัมพันธ์จึงเป็นแบบทุติยภูมิ (secondary relationship) อันเป็นความสัมพันธ์กันอย่างห่างๆ และไม่ถาวร เช่น

ความสัมพันธ์กันในหน้าที่การงานระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา พ่อค้ากับลูกค้า หรือ นายจ้างกับลูกจ้าง เป็นต้น ความจริงใจในความสัมพันธ์กันของประชาชนในชุมชนเมืองมีน้อยกว่าใน ชุมชนชนบท ชุมชนเมืองจะมีลักษณะเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ การเมืองเช่น เป็นศูนย์กลางทางการค้า การศึกษา และการเมือง การปกครอง เป็นต้น

ลักษณะของการตั้งบ้านเรือนและกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนเมืองมีลักษณะที่เห็นได้ดังนี้

1. มีเขตซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้า การบริการ และที่อยู่อาศัยของผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ
2. มีเขตเมืองเก่าซึ่งมีถนนแคบ และบ้านเรือนตั้งอยู่กันอย่างแออัด
3. มีเขตที่เป็นบ้านเรือนของประชาชนยากจน คือเป็นบ้านเรือนหลังเล็กๆ ปลูกสร้างพอให้คุ้ม

กันแดดกันฝนได้ ประชาชนอยู่กันอย่างหนาแน่นมาก เรียกกันว่า สลัม

2.3 โครงสร้างทางสังคมของชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2532) ได้แบ่งโครงสร้างทางสังคมของชุมชน (Social Structure of Community) ชุมชนมีโครงสร้างทางสังคม (Social Organization) และสถาบันทางสังคม (Social Institution) ดังนี้

1. **องค์การทางสังคมในชุมชน** เป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมของสมาชิกในชุมชน (Process of Social Organization) และกลุ่มสมาชิกของชุมชนที่จัดระเบียบทางสังคมแล้ว (Organized Group)

1.1 กระบวนการจัดระเบียบทางสังคม เป็นการสร้างการสอนระเบียบของสังคมให้กับ สมาชิกในชุมชน โดยการสร้างความเชื่อ (Belief) ความรู้ (Wisdom) ค่านิยม (Value) อุดมการณ์ (Ideology) บรรทัดฐาน (Norms) คุณธรรม (Virtue) การกำหนดสถานภาพ (Status) และบทบาท (Role) ผ่านการขัดเกลาทางสังคม (Socializations) หรือการฝึกอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เพื่อให้ สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและสถานภาพบทบาทที่ดำรงอยู่

1.2 กลุ่มสมาชิกทางสังคมที่ได้จัดระเบียบทางสังคมแล้ว เป็นกลุ่มสมาชิกที่ผ่าน กระบวนการจัดระเบียบทางสังคมในข้อ 1 กลุ่มคนเหล่านี้มีหลายขนาดตามจำนวนของสมาชิก มีความซับซ้อนของโครงสร้างแตกต่างกัน แต่มีองค์ประกอบพื้นฐานร่วมกัน คือความสัมพันธ์ทาง สังคมแบบแผนพฤติกรรม (Pattern of Behavior) และภาระหน้าที่ (Function) เช่น กลุ่มสังคม (Social Group) ครอบครัว (Family) สมาคมหรือสหจร (Association) ชนชั้น (Class) และสังคมมนุษย์ (Society)

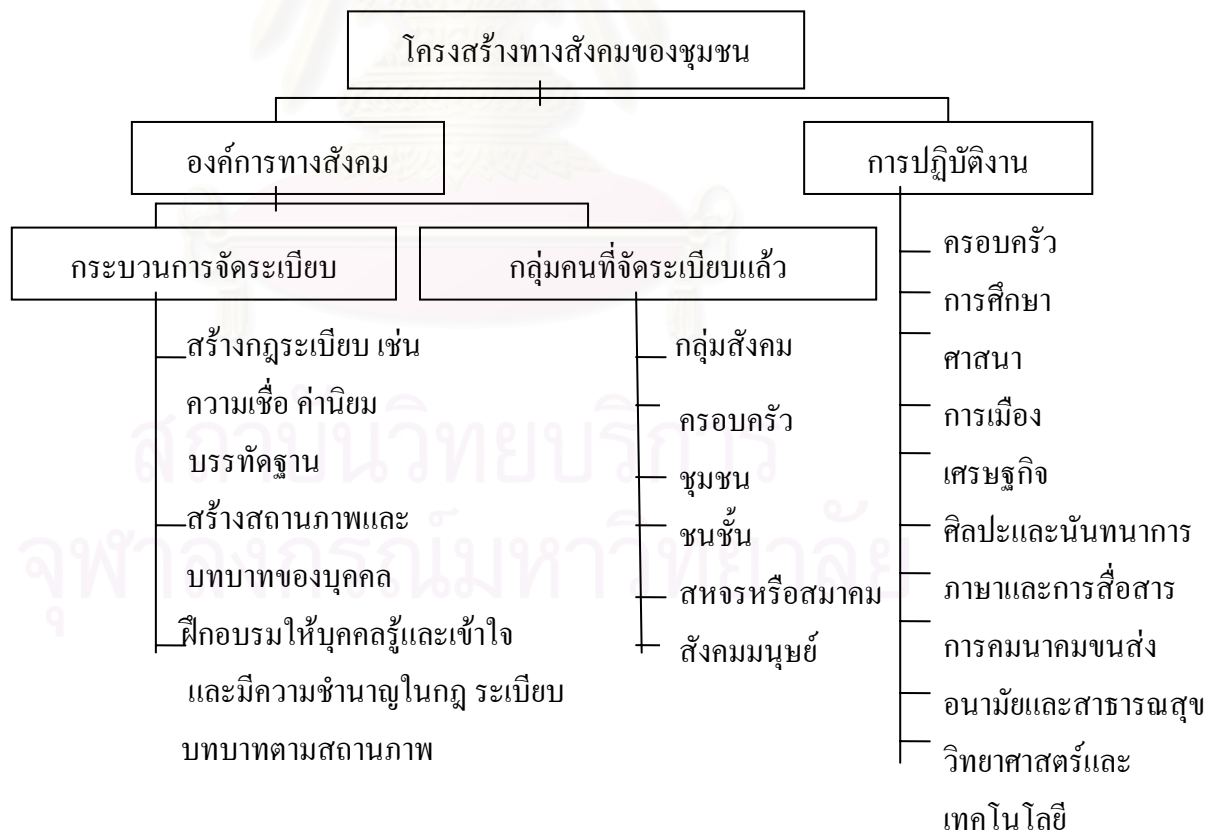
2. **สถาบันทางสังคมในชุมชน** สถาบันทางสังคมในชุมชน เป็นแบบอย่างของการคิดของ สมาชิกในชุมชน ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรม และแบบอย่างในการกระทำสิ่งต่างๆ ของสมาชิก ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งมีการดำรงอยู่ของชุมชนและชุมชนได้สร้างสรรค์ สะสม ถ่ายทอด สืบต่อกันมา สถาบันทางสังคมมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ตำแหน่งทางสังคม (Social

Position) ของบุคคลซึ่งแตกต่างกันออกไป ภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบของบุคคล ซึ่งเป็นไปตาม สถานภาพและบทบาทที่บุคคลดำรงตำแหน่ง แบบแผนพฤติกรรมหรือกรอบมาตรฐานในการ ประพฤติปฏิบัติของบุคคลและองค์วัตถุ (Material Component) คือส่วนที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม มองเห็นได้และจับต้องได้ สถาบันทางสังคมในชุมชนที่สำคัญมีหลายสถาบันเช่น สถาบัน ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศิลปะและ นันทนาการ สถาบันภาษาและการสื่อสาร สถาบันการคมนาคมขนส่ง สถาบันอนามัยและสาธารณสุข สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

องค์การทางสังคมกับสถาบันทางสังคม เป็นโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญของชุมชน และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างมาก สถาบันทางสังคมต่างๆจึงมีลักษณะเป็นองค์การทางสังคม องค์การหนึ่งด้วย

โครงสร้างทางสังคมของชุมชนอาจสรุปได้ดังนี้

แสดงโครงสร้างทางสังคมของชุมชน

ที่มา : ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์ 2532 : 163

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) ได้เสนอแนวคิดเรื่องชุมชนชนบท ไว้ดังนี้

1. ชุมชนไทยส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบท หมายความว่า ประชาชนที่อาศัยทำมาหากินอยู่ในชุมชนชนบทมีมากกว่าในชุมชนเมือง ดังนั้น จึงทำให้ชุมชนไทยส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบท อันส่งผลให้คนไทยโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นชาวชนบท แม้แต่กลุ่มที่อยู่ในชุมชนเมืองลักษณะบางอย่างก็ยังคงแสดงให้เห็นว่าเป็นชาวชนบทอยู่ ลักษณะทางชนบทของคนไทยที่มองเห็นง่ายๆ เช่น ความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันกับเพื่อนบ้าน จะกระทำไปตามความรู้สึกเป็นส่วนตัวเป็นกันเอง (ปกรณ อังศุสิงห์, 2503 อ้างในวิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532) นอกจากนี้ ลักษณะทั่วไปของชาวชนบทไทยมีดังนี้

1.1 ชาวชนบทอยู่ร่วมกันแบบทุกคนรู้จักกัน ติดต่อกันเคยเห็นหน้ากันโดยตรง ความสัมพันธ์และฐานะของบุคคลเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เช่น พ่อ ลูก ลูกเขย ยิ่งไปกว่านี้ การควบคุมทางสังคมเป็นแบบกันเอง

1.2 ชาวชนบทมีการเคลื่อนไหวน้อย หมายถึง การโยกย้าย การเปลี่ยนฐานะมีน้อย ความรักถิ่นฐานมีมาก ไม่ปรารถนาที่จะไปไหนนาน ยกเว้นสถานการณ์บังคับ เช่น ความยากจน หรือ สงคราม

1.3 ครอบครัวของชาวชนบทเป็นหน่วยที่สำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ทำเครื่องมือ เครื่องใช้ ทำอาหารเอง ทอเสื้อผ้าเอง และมีการซื้อขายเฉพาะสิ่งที่จำเป็น เรียกเป็นภาษาเศรษฐศาสตร์ว่า ครอบครัวชนบทเป็นทั้งหน่วยอุปโภคบริโภคและหน่วยการผลิต

1.4 ชาวชนบทมีอัตราการเกิดสูง เนื่องจากวันหนึ่งๆ ชาวชนบทมีงานทำไม่มาก และไม่ยาวนาน การทำงานส่วนมากจะอยู่ในไร่นาหรือในบริเวณบ้าน วันหนึ่งๆ อยู่กับลูกเมีย โทรทัศน์ก็มีคูน้อย จึงทำให้มีลูกมาก และอีกประการหนึ่ง ชาวชนบททั่วไปไม่รู้จักรักษาอนามัยหรือบางส่วนรู้แต่ไม่ต้องการคุม เพราะอยากมีลูกมากๆ ไว้ช่วยทำงาน ไว้พึ่งพาในเวลาแก่เฒ่า

1.5 ขนาดครอบครัวของชาวชนบทนั้นใหญ่ คือ มีทั้งสามี ภรรยา ลูก หลาน เหลน อยู่รวมกันในครอบครัวเดียวกัน อันเป็นลักษณะของครอบครัวขยาย มีใช้เมื่อแต่งงานแล้วแยกตัวออกไปอยู่ต่างหาก

1.6 ชาวชนบทมีลักษณะเป็นคนหัวโบราณ ยึดมั่นรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงได้ง่าย และในบางครั้งมีการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงด้วย

1.7 ชาวชนบทเป็นคนกระหมัดกระหม่อม ชอบเก็บเงินไว้โดยไม่นำไปลงทุนต่อไป ทำให้เงินหมุนเวียนน้อย

1.8 ชาวชนบทเชื่อถือไสยกลาง เชื่อในเรื่องผีसावเทวดา เชื่อในเรื่องเวรกรรม หรือเวทมนตร์คาถา

1.9 ระดับการศึกษาและทักษะในอาชีพของชาวชนบทนั้นอยู่ในระดับต่ำ ทั้งนี้เพราะขาดสถาบันการศึกษา ขาดอุปกรณ์และเครื่องมือที่จะส่งเสริมให้สนใจในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

1.10 ชาวชนบทมีความสัมพันธ์กันในกลุ่มชนอย่างแน่นแฟ้น อันเป็นความสัมพันธ์ตามประเพณี

1.11 ชาวชนบทชอบใช้เงินส่วนใหญ่ไปในพิธีการต่างๆ เช่น การบวช แต่งงาน งานทำบุญ งานศพ หรืองานฉลองตามเทศกาลต่างๆ

1.12 ชาวชนบทมีความคิดและความเข้าใจแคบอยู่เฉพาะความจริงที่ง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน

1.13 ชาวชนบทมีทัศนคติในชีวิตตามประเพณีหรือวัฒนธรรมของกลุ่มชน เช่น ท้อแท้ ไม่กระตือรือร้น ไม่ดิ้นรน ชอบสถานภาพเดิม ไม่เชื่อและไม่ไว้วางใจของใหม่ๆ

1.14 ชาวชนบทมีค่านิยมหรือนิยมยกย่องในสิ่งต่อไปนี้ คือ เจ้านายการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจบุญ นับถือพระ จิตใจเมตตา กรุณานับถือผู้ใหญ่ การรู้จักบุญคุณ การไม่คบชู้สาว

2. ชุมชนไทยเป็นชุมชนเกษตรกรรม หมายถึง ชุมชนชนบทเป็นชุมชนที่ชาวชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม คือ ทำนา ทำไร่ ทำสวน ทำประมง หรือทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ใช้แรงงานสัตว์มากกว่าเครื่องจักร ปริมาณการผลิตจำกัด อันเป็นการประกอบอาชีพเพื่อยังชีพกินใช้เอง การซื้อขายแลกเปลี่ยนมีเพียงเล็กน้อย

3. ชุมชนไทยเป็นชุมชนที่ยากจน ชาวชนบทส่วนใหญ่มีรายได้น้อย เพราะไม่ได้ทำกิจการเพื่อการค้าหรืออุตสาหกรรม จึงทำให้มีการออมทรัพย์น้อยไปด้วย งานบริการที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นประเภทรับจ้าง เป็นแรงงานประเภทไม่ใช้ฝีมือ ทำให้มีรายได้น้อยเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนไทยเป็นชุมชนที่ยากจน คือชาวชนบทส่วนใหญ่มีรายได้น้อยแต่ชาวชนบทก็ไม่เคียดแค้นจากความยากจนนั้น อันหมายถึงยากจนแต่ไม่เคียดแค้น อาจเป็นเพราะชาวชนบทเคยชินกับสภาพดังกล่าวมานาน

4. ชุมชนไทยเป็นชุมชนที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง สังคมไทยผูกพันกับระบบราชการมาไม่ต่ำกว่า 700 ปี และระบบราชการไทยนั้นเป็นระบบที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง คือ กรุงเทพฯ หรือเมืองหลวงในสมัยต่างๆ จะเห็นได้ชัดว่าระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้รวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง การเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจปัญหาอย่างอิสระเป็นไปอย่างไม่เต็มที่ที่ต้องผูกพันกับส่วนกลางเสมอมา

5. ชุมชนไทยเป็นชุมชนเจ้าขุนมูลนาย สืบเนื่องมาจากระบบราชการและการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง มีผลทำให้ชุมชนไทยยกย่องและให้เกียรติข้าราชการที่มียศบรรดาศักดิ์เพื่อขอพึ่งบารมี จะเห็นได้จากการที่คนไทยนิยมประกอบอาชีพทางราชการ ชอบประดับเหรียญตรา ชอบทำงานสบาย เพราะถือว่าเป็นงานของเจ้านายที่มีเกียรติมากกว่างานชนิดอื่นๆ

6. ชุมชนไทยรักสงบ เนื่องมาจากพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนให้ชาวชนบท รักสงบ มีเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนกัน และเชื่อในกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว อิทธิพลจาก คำสั่งสอนนี้ ทำให้ชุมชนไทยอยู่กันด้วยความสงบสุข

7. ชุมชนไทยมีการจำแนกแจกแจงทางโครงสร้างน้อย ด้วยเหตุที่ชุมชนไทยเป็นชุมชนที่มี ขนาดไม่ใหญ่ มีการแบ่งงานกันอย่างง่าย ๆ ระหว่างชายหญิง เด็ก และผู้ใหญ่ การแบ่งงานเป็นไปอย่าง ไม่ซับซ้อน ความชำนาญเฉพาะด้านมีน้อย แต่ละคนหรือแต่ละครอบครัวมีความรู้ความชำนาญแบบ ง่ายหลายด้าน ชาวชนบทมีความสามารถอยู่ได้ตามลำพังโดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่นสูงกว่าชาวเมือง นอกจากนี้ชุมชนชนบทไม่มีอาชีพหลากหลาย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับ เกษตรกรรม แต่ละชุมชนหรือหมู่บ้านจะเป็นพวกเดียวกัน ใช้ภาษาเดียวกัน รวมกันมีเชื้อชาติและ ศาสนาเดียวกัน

8. ชุมชนไทยมีระบบอำนาจความสะดวกไม่มาก ชุมชนชนบทมีระบบความสะดวกในชุมชน เช่น ระบบการสื่อสารและโทรคมนาคม ระบบการขนส่ง เป็นไปอย่างล่าช้า หนังสือพิมพ์มีน้อย การ พึ่งวิทยุมีมากแต่ก็เป็นการพึ่งรายการบันเทิงมากกว่าข่าวสาร เช่นเดียวกับโทรทัศน์ ส่วนการคมนาคม ติดต่อระหว่างชุมชนก็ขาดความสะดวกเช่นกัน ถนนบางสายใช้ได้บางฤดูกาล

2.4 สถาบันที่สำคัญในชุมชน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532)

1. วัด วัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันศาสนาและมีความสำคัญต่อชุมชนอย่างมาก ในวัดก็จะมี พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่ประชาชนในชุมชนใช้เป็นที่พักและยึดเหนี่ยวทางใจ ใช้กฎเกณฑ์แห่งศีลธรรมช่วยประชาชนให้ทำความดีช่วยก่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นในชุมชนและช่วย ปลุกฝังค่านิยมให้แก่ประชาชน กล่าวได้ว่า ชีวิตของประชาชนในชุมชนนั้นผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิด จนกระทั่งตาย กิจกรรมพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับวัดหรือพระสงฆ์สิ้น ดั้งนั้นจึงถือได้ว่า วัดเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนนั้น

2. โรงเรียน ในโรงเรียนจะต้องมีครูซึ่งเป็นผู้ให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชนในชุมชน การศึกษาถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น จึงจำเป็นต้อง เรียนรู้สิ่งต่างๆ อันที่จริงแล้ว มนุษย์เริ่มมีการศึกษาตั้งแต่มนุษย์เริ่มรู้จักคิด พิจารณาสังรอบตัว และ พยายามเข้าใจและหาทางอยู่รอดกับสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ซึ่งเป็นการตอบสนองการอยู่รอดและความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ ความรู้ดังกล่าว เริ่มจากการรู้จักใช้ก้อนหินขว้างปาสัตว์มาเป็นอาหารและ วิวัฒนาการเรื่อยๆจนสามารถมีอิทธิพลเหนือสิ่งแวดล้อมในบางอย่าง แต่เนื่องจากชุมชนสลับซับซ้อน ขึ้น มนุษย์จึงต้องหาทางแก้ไขปรับปรุงการศึกษาให้เข้ากับชุมชนที่พัฒนา การศึกษาของมนุษย์จึงไม่

สิ้นสุด และเป็นกระบวนการที่มีอยู่ตลอดไป (ibid, อ้างถึงในวิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532) ฉะนั้น โรงเรียนหรือครูในโรงเรียนจึงมีส่วนสำคัญในการให้ความรู้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้ดำรงชีวิต และปรับตัวได้ดีขึ้นในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกเหนือไปจากนี้ครูในโรงเรียนยัง ถือว่าเป็นผู้นำชุมชน เพราะเป็นผู้มีความรู้ สามารถแจ้งข่าวสารและเป็นທີ່ปรึกษาให้แก่ประชาชนใน ชุมชนได้

3. ตลาด ตลาดเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจที่สำคัญในชุมชน มีส่วนสำคัญช่วยให้เศรษฐกิจใน ชุมชนขยายตัว ตลาดมีหน้าที่และบทบาทที่เป็นคุณประโยชน์ต่อประชาชนในชุมชน ดังนี้

3.1 ทำให้ประชาชนผู้ผลิตสินค้า หรือผู้ให้บริการสามารถติดต่อกับผู้ซึ่งต้องการ สินค้าและบริการเหล่านั้น

3.2 ช่วยบำบัดความต้องการทางเศรษฐกิจของชุมชน คือ ผู้ที่ต้องการซื้อหรือขายไม่ ว่าจะเป็นพืชผล ทรัพย์สินหรือบริการ สามารถติดต่อได้ที่ตลาด

3.3 ช่วยให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น ระบบ เงินเชื่อ การใช้เงินตรา การจัดให้มีการแบ่งงาน กำหนดค่าจ้างและดอกเบี้ย เป็นต้น

3.4 ช่วยพัฒนาและช่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อ ความอุดมสมบูรณ์และความมั่นคงของสมาชิกภายในชุมชน

3.5 ช่วยให้การบริโภคให้เป็นไปอย่างพอเพียงและทั่วถึง รวมทั้งการติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆ (สุพัตรา สุภาพ, 2527 อ้างในวิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532)

เป็นความจริงที่ว่า ประชาชนในทุกชุมชนไม่อาจหลีกเลี่ยงต่อการผูกพันกับตลาดอยู่เสมอเพื่อ การแลกเปลี่ยนทรัพย์สินนั้น การแลกเปลี่ยนกระทำได้หลายวิธี เช่น การแลกเปลี่ยนทางอ้อม เช่น การให้วัตถุหรือสิ่งของแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วอีกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ให้วัตถุหรือสิ่งของอื่นตอบแทนมา นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนทางตรง เช่นการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินสิ่งของกันตรงไปตรงมา แลก ข้าวสารกับปลาเป็นต้น และการแลกเปลี่ยนโดยใช้สื่อ อันหมายถึง การซื้อขายทรัพย์สินด้วยเงินตรา หรือสินเชื่อ เป็นต้น

การแลกเปลี่ยนดังกล่าวซึ่งมนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนมากจะกระทำโดยผ่านตลาดแทบทั้งสิ้น รูปแบบของตลาดนั้น อาจเป็นแหล่งชุมนุมที่มีการจัดระเบียบระบบอย่างดี หรือเป็นสถานที่สาธารณะ หรือเป็นบริเวณบ้านภายในชุมชนก็ได้แล้วแต่กรณี เพราะฉะนั้น ตลาดจึงเป็นสถาบันเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนอย่างยิ่ง

4. บ้าน ในทุกชุมชนมนุษย์ต้องมีบ้าน ด้วยเหตุที่บ้านเป็นหน่วยของชุมชนที่สำคัญที่สุด มีการ ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด และมีความคงทนที่สุด อีกทั้งยังไม่เคยปรากฏว่าชุมชนใดที่ไม่มีครัวเรือนหรือ

บ้าน จึงทำให้กล่าวได้ว่า บ้านเป็นสถาบันครอบครัวที่ผูกพันอยู่กับมนุษย์ในทุกชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จอย่างมาก ถ้าหากมีพื้นฐานที่มั่นคง หน่วยที่เป็นพื้นฐานของชุมชนก็คือ บ้าน เมื่อบ้านได้รับการพัฒนา หรือกล่าวอีกในหนึ่งครอบครัวมีความเป็นอยู่ดี มีความสุข ความเจริญ ชุมชนก็จะเจริญตามมาด้วยเป็นเงาตามตัว กอปรกับครอบครัวในชุมชนชนบทนั้นเป็นครอบครัวขยายที่ผูกพันกันอย่างใกล้ชิด พลังส่วนนี้จึงเป็นกลุ่มพลังที่ควรให้ความสนใจและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนในทุกชุมชน

5. รัฐ ในความหมายที่กว้างขวางหมายถึง สถาบันการปกครองที่ประกอบด้วย อาณาเขต ประชากร อำนาจอธิปไตย และรัฐบาล แต่ในที่นี้มีความหมายที่แคบกว่า คือ หมายถึง สถาบันการปกครองหนึ่งในชุมชนซึ่งเป็นสถาบันที่เก่าแก่ มีฐานะเหนือสถาบันในชุมชนอื่นๆมีการใช้อำนาจในการนำ ประสานปกครองและค้ำจุนสถาบันอื่นๆโดยใช้การควบคุมทางกฎหมาย เพื่อกำหนดให้กิจการต่างๆภายในชุมชนดำเนินไปภายในขอบเขตและความเหมาะสม เช่น การดำเนินชีวิตของครอบครัว การศึกษา การประกอบอาชีพการงานต่างๆและการพัฒนาเป็นต้น

จะพบเห็นในชุมชนไทยทุกชุมชนว่า สถาบันการปกครองหรือรัฐนี้เป็นสถาบันที่จำเป็นสำหรับชุมชนอย่างมาก เพราะมนุษย์มีจุดอ่อนและไม่สมบูรณ์ในตัวเอง มีการต่อสู้ ขัดแย้ง เอาเปรียบ มีค้นหาและมีความโน้มเอียงที่จะละเมิดกฎหมายของชุมชน ดังนั้น ในทุกชุมชน จึงต้องมีรัฐเพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆช่วยนำทาง ช่วยประสานงานและช่วยส่งเสริมให้การดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนเป็นไปอย่างมีความสุขมีสันติ นอกจากนี้ รัฐยังช่วยวางแผน กำหนดนโยบายของชุมชน ให้หลักประกันคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ รวมตลอดไปถึงสร้างคุณภาพและความมั่นคงของชีวิตให้แก่ประชาชนอีกด้วย

กลไกของรัฐได้ซึมซาบอยู่ในทุกชุมชน ผ่านทางกระทรวงต่างๆ เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรมและกระทรวงกลาโหมเป็นต้น กระทรวงดังกล่าวนี้ ปัจจุบันมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนอย่างยิ่ง ความสำเร็จและความล้มเหลวของการพัฒนาชุมชน รัฐมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนเกื้อกูล หรือทำลายอย่างมาก การพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนชนบทของไทย ไม่อาจหลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากขอบเขตของบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ หรืออำนาจอิทธิพลของรัฐได้ไม่ว่ากรณีใดๆ

2.5 หน้าที่ของชุมชน

สนธยา พลศรี (2545) ได้แบ่งหน้าที่ของชุมชนดังนี้

หน้าที่ของชุมชนอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ หน้าที่ของชุมชนทั่วไป และหน้าที่ตามประเภทและลักษณะของชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. หน้าที่ของชุมชนโดยทั่วไป

ชุมชนโดยทั่วไปมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) หน้าที่ทางชีวภาพ คือ การจัดหาสมาชิกใหม่ไม่ให้ขาดสายโดยวิธีการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติและการย้ายถิ่นจากชุมชนอื่น เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างถาวร
- 2) หน้าที่ในเรื่องการติดต่อสื่อสาร โดยจัดให้มีภาษาพูดและภาษาเขียน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถติดต่อสื่อความหมายระหว่างกันได้
- 3) การอบรมกล่อมเกล่าให้สมาชิกใหม่รู้จักบรรทัดฐานของชุมชน เช่น ปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรม ให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและบุคคลอื่น แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในชุมชน เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินชีวิตในชุมชนดำเนินไปอย่างราบรื่น
- 4) การให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก เช่น การจัดให้มีการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ที่อยู่อาศัยถูกสุขลักษณะ และบริการอื่นๆ เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของสมาชิก ช่วยให้สมาชิกมีความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต
- 5) จัดระเบียบและรักษาความสงบเรียบร้อย ให้แก่สมาชิก เป็นการควบคุมสมาชิกในชุมชนให้ปฏิบัติในกรอบของบรรทัดฐานทางสังคม คือ กฎหมายหรือประเพณี ระวังข้อพิพาทระหว่างสมาชิกด้วยความยุติธรรม คุ้มครองรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยและความปกติสุขของสังคม
- 6) บำรุงขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติภารกิจของสมาชิก ด้วยการแสวงหาเอกลักษณ์หรือเป้าหมายร่วมกัน ปลูกฝังและจงใจให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างสมาชิกแต่ละคน (ชีรวัดน์ นิจนตร, 2528 อ้างถึงใน สนธยา พลศรี, 2545)
- 7) การติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถขยายกิจกรรมต่างๆ และได้รับประโยชน์มากขึ้น เช่น การค้าขาย การนันทนาการ การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในด้านต่างๆ เป็นต้น
- 8) การเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมในการพัฒนา เช่น การจัดระบบการให้การศึกษา การฝึกอบรม การสรรหาและพัฒนาผู้นำ ส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในรูปของกลุ่มองค์กร การไปศึกษาดูงานชุมชนอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จ เป็นต้น

2. หน้าที่ตามประเภทและลักษณะของชุมชน

นอกจากจะมีหน้าที่เช่นเดียวกับชุมชน โดยทั่วไปแล้ว ชุมชนแต่ละประเภทยังมีหน้าที่เฉพาะของตนเองอีกบางประการ ตัวอย่างเช่น ชุมชนชนบทและชุมชนเมืองมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนชนบท มีหน้าที่ 4 ประการ คือ

- 1.1 เป็นแหล่งผลิตอาหารและวัตถุดิบให้แก่ชุมชนเมือง
- 1.2 เป็นแหล่งผลิตแรงงานให้กับชุมชนเมือง เพราะคนในชุมชนชนบทจะ ย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง เพื่อทำงานตาม โรงงานอุตสาหกรรม จนบางครั้งชนบทของกลับขาดแรงงาน โดยเฉพาะชุมชนชนบทที่เปลี่ยนแปลงจากชนบทดั้งเดิมแล้ว
- 1.3 ทะนุบำรุงและถนอมทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชนและสังคมส่วนรวม
- 1.4 เป็นแหล่งที่ให้ความปลอดภัยในยามสงครามและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง

2. ชุมชนเมือง มีหน้าที่สำคัญ 4 ประการ คือ

- 2.1 เป็นตลาดรับซื้ออาหารและวัตถุดิบ อันเป็นผลิตผลจากชุมชนชนบท
- 2.2 เป็นศูนย์รวมของการคมนาคม การสื่อสาร พาณิชยกรรมและวัฒนธรรม
- 2.3 เป็นศูนย์รวมของการปกครองและการเมือง
- 2.4 เป็นแหล่งรวมของกิจกรรมต่างๆของการบริการด้านสาธารณูปโภค การศึกษาค้นคว้าและการพักผ่อนหย่อนใจ (Gist and Halbert.1949:8 อ้างถึงใน รัชนิกร เศรษฐ, 2528)

ชุมชนใดจะดำรงอยู่ได้อย่างถาวรมั่นคง หรือจะประสบปัญหาจนต้องสิ้นสุดลง เนื่องจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ ชุมชนแห่งนั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ที่มากน้อยเพียงใดและประสบความสำเร็จหรือไม่

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของหน้าที่ของชุมชน ดังนี้

1. การให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิกแก่ชุมชน หมายถึง การให้บริการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้ดำเนินไปด้วยดีมีความสุข เช่น การให้บริการทางสังคม สาธารณสุข การศึกษา และศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

2. การจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นแก่สมาชิกภายในชุมชน นอกจากหน้าที่การให้บริการในขั้นต้นแล้ว ชุมชนยังมีหน้าที่จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกภายในชุมชนด้วย เช่น การให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมที่ช่วยให้สมาชิกภายในชุมชนได้รับความสะดวกสบาย

ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต เป็นต้นว่า จัดให้มีถนน น้ำประปา ไฟฟ้า หรือโทรศัพท์ เป็นต้น

3. การจัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้มีการช่วยเหลือตนเองและปกครองตนเองได้ตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4. การจัดให้มีการรักษาคู่ครองสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนทั้งในด้านร่างกายและทรัพย์สิน เป็นธรรมดาที่ในแต่ละชุมชนย่อมมีคนดีและคนไม่ดีปะปนกัน ดังนั้นเพื่อไม่ให้คนดีถูกคนไม่ดีข่มเหงรังแก จึงมีความจำเป็นต้องมีการจัดบริการให้กับสมาชิกชุมชนในด้านการรักษาคู่ครองสวัสดิการ เช่น มีสถานีตำรวจ มีกระบวนการยุติธรรม คือศาล รวมทั้งมีระบบการป้องกันตนเองของสมาชิกในชุมชน เป็นต้นว่า มีหน่วยรักษาความปลอดภัย หรือมียามประจำหมู่บ้าน

5. การดูแลควบคุมสวัสดิภาพของสมาชิกภายในชุมชน หมายถึง มาตรการต่างๆที่จะช่วยให้สถาบันและองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรักษาคู่ครองสวัสดิภาพทั้งทางร่างกายและทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชนให้คงอยู่และปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความเป็นธรรมตลอดไปเพื่อความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน

6. การปลูกฝังค่านิยมที่เหมาะสมให้แก่สมาชิกภายในชุมชน ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่ประชาชนในชุมชนหนึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การยึดถือ ยกย่องหรือปฏิบัติตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ ชุมชนจึงมีหน้าที่จะต้องปลูกฝังค่านิยมที่สมควรให้แก่สมาชิก เช่น การก่อให้เกิดความภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีการปลูกฝังค่านิยมให้รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

สุเทพ เชาวลิต (2524) กล่าวว่า ชุมชนมีหน้าที่ที่จะจัดให้มีการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่สมาชิกในชุมชน สิ่งทีกล่าวมานี้หากจะรอให้รัฐเป็นผู้จัดหาให้แต่ฝ่ายเดียวแล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะจัดให้มีขึ้นได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็วในท้องถิ่นชนบท เพราะรัฐก็มีทรัพยากรจำกัดหรือไม่เพียงพอ การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Mean) ที่จะช่วยให้ชุมชนปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ซึ่งอาจจำแนกหน้าที่ของชุมชนออกได้เป็น 6 ประการคือ

1. บริการขั้นต้นแก่สมาชิกในชุมชน (Primary Service) หมายถึงบริการขั้นพื้นฐาน ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้ดำเนินไปได้ด้วยดีมีความสุข เช่น การบริการสาธารณสุข สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา เป็นต้น

2. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิก (Essential) ได้แก่บริการทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งหลายที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนได้รับความสะดวกสบายในอาชีพและการครองชีพ ซึ่งชุมชนจะขาดเสียมิได้ เช่น ถนน แหล่งน้ำ การไฟฟ้า การประปา เป็นต้น

3. จัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น (Local Administration) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการช่วยตนเองได้ตามระบอบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย จำเป็นจะต้องจัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่นขึ้นพื้นฐานขึ้นในชนบทในรูปสุขาภิบาล เทศบาล และสภาตำบลขึ้นในท้องถิ่นชนบทด้วย

4. จัดให้มีการรักษา คุ้มครองสวัสดิการทั้งทรัพย์สินและร่างกาย (Social Control) ในแต่ละชุมชนย่อมมีทั้งคนดีและคนชั่วปะปนกันอยู่ ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้คนดี ถูกคนชั่วข่มเหงรังแก จึงต้องมีบริการในด้านการรักษาคุ้มครองสวัสดิการของสมาชิกในชุมชน ซึ่งได้แก่สถานีตำรวจและกระบวนการยุติธรรมต่างๆ รวมทั้งระบบการป้องกันตนเองในหมู่บ้านชนบท

5. หน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย จัดสวัสดิภาพของสมาชิกในชุมชน (Maintenance of Order) หมายถึง มาตรการต่างๆ ที่จะช่วยให้สถาบันและองค์การที่จัดขึ้นเพื่อรักษาคุ้มครองสวัสดิภาพ ทั้งทางทรัพย์สินและร่างกายของสมาชิกในชุมชนให้คงอยู่และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นธรรมตลอดไป เพื่อความสงบสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน

6. ปลุกฝังค่านิยมให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Meaning Motivation) ค่านิยมหมายถึง สิ่งในกลุ่มสังคมหนึ่งๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่า ควรแก่การกระทำ นำกระทำ นายก่องหรือเห็นว่าถูกต้อง ชุมชนจะต้องเร่งปลุกฝังให้เกิดค่านิยมที่ดีแก่สมาชิก อันจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับการรักษาดี ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

WHO/UNICEF (1978:11) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม คือ การที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัว ที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบ ในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่ม

United Nations (1978:4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในด้านต่างๆ ได้แก่

- ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น
- ในการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ โดยความสมัครใจ

Soetjipto Wisarajono (1983:66) ได้ให้ความหมายของคำว่าความร่วมมือของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนหลุดพ้นจากการเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนามาเป็นตัวนำของการพัฒนา และหมายถึงการเปลี่ยนแปลงซึ่งประชาชนจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนา คือ

- การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการพัฒนา
- การจัดลำดับความสำคัญ
- การวางแผน
- การปฏิบัติตามแผน
- การให้ได้มาซึ่งความรู้ที่จะไปสู่พลังแห่งการพัฒนา

Vivit Muntarbhon (1983) ได้เสนอความคิดเห็นในที่ประชุมการสัมมนาระหว่างประเทศว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการสาธารณะ ในการตัดสินใจในระดับต่างๆ ของการบริหารและทางการเมือง เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการของชุมชน

United Nation (Castillo, 1983) (อ้างในสุพรรณิ ไชยอำพรและ สนิท สมักรการ, 2535:37-38) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงก็คือ กิจกรรมที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นตอนวางแผนซึ่งประชาชนจะต้องระบุปัญหา และความต้องการขั้นปฏิบัติการ ขั้นประเมินผล ตลอดจนขั้นบำรุงรักษาโดยได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงไว้ 3 ประการ คือ

- 1) ประชาชนส่วนใหญ่ได้ร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา
- 2) ประชาชนร่วมปรึกษาหรือเข้ามามีส่วนร่วม
- 3) ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุด

White (1982 อ้างในฉัตรลักษณ์ ศรีมิชชัย, 2547: 45) เสนอว่า การมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 4 มิติด้วยกัน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรทำ และทำอย่างไร การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

เสนห์ จามริก และคณะ (2524:20) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชาวชนบทไว้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ของทุกฝ่ายและยังอาจจะเป็นการปูพื้นฐานอันมั่นคงสำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในอันปลาย

เสน่ห์ จามริก (2527:22) ให้ความเห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ได้หมายความว่า ings ประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการ หรือองค์กรพัฒนาตั้งขึ้น แต่ที่จริงแล้วให้ชุมชนมี กิจกรรม และวิธีดำเนินการของเขาเองในชุมชน

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527:2) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการควบคุมการใช้ และการกระจาย ทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาซึ่ง แสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน อย่างเป็นตัวของตัวเอง

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528:5) ได้นิยามความหมายว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนเข้ามา เกี่ยวข้องโดยการมีส่วนร่วม ต้องยึดหลักองค์ประกอบดังนี้

1. มีประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา
2. ผู้เข้าร่วมได้ให้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุในกิจกรรมพัฒนา

กาญจนา และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530:40) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การพัฒนา คือ การให้คนจนมีโอกาสหาทางเลือกเอง มีโอกาสจัดการด้วยตนเอง มีโอกาสใช้เครื่องมือ ด้วยตนเอง

พระมหาธีรยุทธ สุภิชะ (2544) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมว่ามีความหมาย 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมคิดค้นปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การคิด การ ประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- 2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีด ความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้และการกระจาย ทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถ แสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการจัดสรรทรัพยากรอยู่มนอำนาจเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเสริมอำนาจ (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (Gender) ในการดำเนินการพัฒนาด้วย

ปกรณ์ ปรีชากร (2530:64)ให้ความหมายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ซึ่งกระทำได้ 4 ลักษณะ คือ

1. เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไร คือ ความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน
2. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน
3. เป็นผู้ที่มีบทบาทในการปรับปรุง วิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
4. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจ และเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547: 1-3) มองว่า การมีส่วนร่วมมีหลายมิติ กิจกรรม เหตุการณ์ องค์ประกอบต่างๆ ที่มีความหลากหลาย จึงเสนอให้ต้องพิจารณาเฉพาะกรณีนั้นๆ จึงจำแนกความหมายการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา คือ การเข้าไปมีส่วนแบ่งในอำนาจการตัดสินใจในการกำหนดสิ่งที่ชุมชน หรือสังคมนั้นปรารถนา แล้วร่วมกันหาสภาพปัญหาของชุมชน จากนั้นกำหนดแนวทางเลือกที่จะทำให้ได้สิ่งปรารถนานั้น แล้วร่วมปฏิบัติ ประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีลักษณะ 7 ประการ ดังนี้

- 2.1 การกระทำนั้นต้องหวังผลในการที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายของรัฐ หรือต่อการบริหาร งานของรัฐ หรือ ต่อการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาล ดังนั้นผลที่หวังจึงอยู่ที่การเลือกนโยบาย หรือเลือกตัวบุคคล หรือเลือกทั้งตัวนโยบาย และตัวบุคคล

- 2.2 ผลที่หวังจากการกระทำในเรื่องนโยบาย หรือตัวบุคคล จะเป็นเรื่องการเมืองระดับท้องถิ่น หรือระดับชาติก็ได้

- 2.3 การกระทำใดๆ ก็ตาม เกิดขึ้นโดยความสมัครใจ และถือว่าความสมัครใจนี้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญ นั่นคือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง จะไม่ใช่การกระทำที่เกิดจากการถูกบังคับ

- 2.4 การกระทำที่เกิดขึ้นนั้น ไม่เน้นผลลัพธ์ว่า ต้องประสบความสำเร็จเสมอไป

2.5 การกระทำจะจัดองค์กรขึ้นอย่างเป็นระบบ หรือไม่เป็นระบบก็ได้

2.6 การกระทำดังกล่าว จะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว หรือเกิดอย่างต่อเนื่องก็ได้

2.7 การกระทำนี้ ใช้วิธีการถูกต้องตามกฎหมาย หรือไม่ถูกต้องก็ได้

3. การมีส่วนร่วมในองค์กร คือ การที่ถูกจ้างหรือบุคคลากรในหน่วยงานหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในระดับต่างๆ ในหน่วยงานนั้น แต่การตัดสินใจจะเป็นระดับแตกต่างกันตามตำแหน่งในองค์กร ดังนั้น ระดับการมีส่วนร่วมจึงต้องแตกต่างกันตามอำนาจหน้าที่ ที่แต่ละบุคคลในองค์กรมีความรับผิดชอบ

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งสถาบันนโยบายการศึกษา เสนอว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

5. การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นแนวคิดให้บุคคลในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการและการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยว โดยตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และวิถีการผลิตฯ มาเป็นปัจจัย หรือต้นทุนเพื่อจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และมีความยั่งยืน

6. การมีส่วนร่วมในขบวนการคุ้มครองผู้บริโภค ถือว่ามีความจำเป็นมากขึ้นเพราะในระยะหลังประชาชนนับวันจะห่างเหินกัน ไม่มีส่วนร่วมกันเอง หรือร่วมกับภาครัฐเท่าที่ควร จะให้รัฐดำเนินการฝ่ายเดียว ก็ไม่เพียงพอ จึงต้องเชิญผู้บริโภคเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อถ่วงดุลกลุ่มผู้ผลิตไม่ให้ถูกฝ่ายผู้ผลิตเอาเปรียบได้ง่าย

จากความหมายการมีส่วนร่วมดังกล่าวมา แสดงลักษณะร่วมกันได้ 4 ประการ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปได้รับอำนาจ ที่คิดจะทำมากขึ้น ไม่ว่าในเรื่องการเมือง หรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินการใดๆ

2. การมีส่วนร่วม ต้องร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค เท่าเทียม และควรมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง/เข้มแข็ง (active) มิใช่ร่วมอย่างผิวเผิน เฉื่อยชา (passive)

3. การมีส่วนร่วม ต้องร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการ จนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ (entire development process)

รัชดาภรณ์ ชาญชากริตพงศ์ (2543) เสนอว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้ และกระจาย

ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะที่เป็นสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้มีการ พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองเป็นตัวของตัวเอง

การมีส่วนร่วมของประชาชน จะนำมาซึ่งโอกาสที่ทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถ เข้ามีส่วนร่วม และมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นของ

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจในรูปการกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผน ทั้งในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม

ทรงธรรม์ สวณีย์ยะ (2541) เสนอว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง วิธีการ หลักการ กระบวนการ เทคนิคหรือกลวิธีในการปฏิบัติงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถานะของจิตใจที่อยู่บน พื้นฐานของความเสมอภาคและความสามารถพึ่งพาตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายที่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ของประชาชนและมีเป้าหมายสุดท้ายว่า ประชาชนสามารถพึ่งตนเองในการจัดปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งการรู้จักเสริมสร้างแต่สิ่งที่ดีให้แก่ตนเองและสังคม

นันทนุช สังวาล (2546) การมีส่วนร่วม หมายถึงกระบวนการที่คนเข้าไปมีส่วนร่วมในการ ตัดสินในการดำเนินการกิจกรรมเรื่องหนึ่งเรื่องใด มีส่วนในการดำเนินการ มีส่วนในการรับ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นและมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินการจากกิจกรรมดังกล่าว

วิรัช (2530: 61) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ กระบวนการที่ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ชาวบ้าน ทั้งในส่วนบุคคลและกลุ่มคนๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ ดำเนินกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ มิใช่เข้า ร่วมเพราะหวังรางวัลตอบแทน และการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องสอดคล้องกับชีวิต ความจำเป็น ความ ต้องการ และวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย

ปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์ (2547) การมีส่วนร่วมมีความหมายรวมๆ ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้าง คือ การที่ประชาชนพัฒนา จิตความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัจจัย

การผลิตที่มีอยู่ในการสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจกำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ(Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

2. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

3.1 การส่งเสริมสิทธิ และพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออก ซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

3.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2538: 19) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชากร เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการ และร่วมรับผลที่เกิดจากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นด้วย

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526:25) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เป็นแนวความคิดทางยุทธศาสตร์และหลักการพัฒนาชุมชนที่จะนำประชาชนให้บังเกิดความศรัทธาในตัวของตัวเอง ความเชื่อมั่นในตัวเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของในการดำเนินการตามโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถและประสิทธิภาพในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

นอกจากนี้ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาด้านต่าง ๆ จะอยู่ในกรอบของกิจกรรมหลัก 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาสังคม

2. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ
3. การพัฒนาด้านการเมืองการปกครอง
4. การพัฒนาสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ความจำเป็นของการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป

สถาบันสันติศึกษา (ม.ป.ป.: 11) และ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2543: 20-21) ให้เหตุผลของความจำเป็นในการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป ดังนี้

1. ประชาชนอยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ รับทราบและเผชิญปัญหานั้นๆ เอง เช่น การรณรงค์ลดปัญหาเสพติด รณรงค์การเลือกตั้ง ฯลฯ
2. ให้ประชาชนเข้าร่วมวิเคราะห์ปัญหาของตนเอง และคิดแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ ร่วมกัน
3. เมื่อทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่จำกัด ทุกคนมีความหวังไข จึงต้องเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้ประหยัดงบประมาณลงได้
4. เป็นหลักการบริหารบนพื้นฐานของความจริง และยุติธรรม ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมจากประชาชนเสมือนให้การตรวจสอบ การทำงานขอหน่วยงาน นอกจากนี้การที่คนกลุ่มต่างๆ มีส่วนร่วม โดยร่วมในการค้นหา ร่วมวางแผน ฯลฯ หมายถึง การได้ให้ความเป็นธรรมที่จะให้พวกเขาได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงกัน
5. ทำให้เกิดฉันทามติที่คนทั้งหลายทราบเหตุผลของกันและกัน ก็มักเห็นพ้องที่จะเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
6. จำเป็นต้องมีตัวแทนประชาชนหลายฝ่าย ร่วมดูแลผลประโยชน์ของตนเพราะที่ผ่านมาผลประโยชน์จากการพัฒนา มักตกถึงเฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้น
7. เพื่อให้ชุมชนและกลุ่มต่างๆ สนับสนุนต่อผลการตัดสินใจนั้นๆ หรือ ในบางกรณีที่หน่วยงานของรัฐไม่อยู่ในสถานะที่จะบังคับใช้การตัดสินใจนั้นๆ ได้ หรือต้องได้รับความสมัครใจสนับสนุน จากคนส่วนใหญ่ของชุมชน จึงจะสามารถดำเนินการได้ มิฉะนั้นกลุ่มที่คัดค้านอาจทำให้โครงการล้มเลิกไปได้ จึงต้องให้ชุมชนสนับสนุนโครงการให้มาก โครงการจึงยั่งยืน
8. เมื่อต้องตัดสินใจอย่างไรแล้ว จะเกิดผลกระทบที่สำคัญต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้จึงต้องรับทราบปัญหา และแนวทางแก้ไขให้รอบด้าน เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำ แล้วต้องอพยพบุคคลจำนวนมากออกจากสถานที่ก่อสร้าง จะร่วมกันคิดหาทางออกอย่างไรให้ทุกฝ่ายยอมรับได้
9. โครงการอาจล้มเหลว หากประชาชนไม่มีส่วนร่วม เพราะประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติ และรับผลโดยตรง

3.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

สุจินต์ ดาววิระกุล (2527) รูปแบบการมีส่วนร่วม 18 รูปแบบคือ

1. มีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
2. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินงาน
3. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร
4. มีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นและเสนอแนะ
5. มีส่วนร่วมในการค้นหา และสาเหตุของปัญหา
6. มีส่วนร่วมในการคิดแก้ปัญหา
7. มีส่วนร่วมในการวางแผน
8. มีส่วนร่วมในการประชุม
9. มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม
10. มีส่วนร่วมในการออกเสียงเพื่อสนับสนุน
11. มีส่วนร่วมในการเข้าเป็นคณะกรรมการหรือคณะกรรมการบริหารงาน
12. มีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก
13. มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักชวนหรือประชาสัมพันธ์
14. มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามกิจกรรมที่วางไว้
15. มีส่วนร่วมในการลงทุนหรือบริจาคเงินและทรัพย์สิน
16. มีส่วนร่วมในการออกแรงหรือสละแรงงาน
17. มีส่วนร่วมในการออกวัสดุอุปกรณ์
18. มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ติดตาม และประเมินผล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อิระวีซร์ จันทรประเสริฐ, 2540 (อ้างถึงใน ทรงธรรม์ สวณีย์, 2541)

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนประชาชน (Non-representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่ม
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (Non-representative) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

กรรณิกา ชมดี, 2524 (อ้างถึงในพระมหาธีรยุทธ สุภิชะ, 2544)

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือลูกจ้าง
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (ในทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณาธิการ, 2527:179) รูปแบบของการมีส่วนร่วม มีดังต่อไปนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) โดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชน (Inclusive Organization) การรวมกลุ่มเยาวชนต่าง ๆ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กร ผู้แทนของประชาชน (Representative Organization) กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (Open Participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-Representative Organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

3.3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

อกิน รพีพัฒน์, 2531 (อ้างถึงในพระมหาธีรยุทธ สุภิชะ, 2544)

1. การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหาและสาเหตุของประชาชน เนื่องมาจากเหตุผลพื้นฐานคือ ชาวชนบทประสบปัญหาขอมรู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ กิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ผู้ที่เลือกแนวทางในการพัฒนา ควรเป็นประชาชนในชุมชนนั่นเอง ไม่ใช่บุคคลภายนอกเพื่อให้เหมาะสม สอดคล้องกับทรัพยากร กับศักยภาพในการพัฒนาชุมชนนั้น

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านแรงงาน การร่วมแรงในการ ประกอบกิจกรรมจะทำให้ประชาชน มีความผูกพันกันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึก ร่วมกันในการ เป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่าง สมบูรณ์ และมีประโยชน์ยืนยาว

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลเพื่อค้นคว้าหาข้อดีและข้อบกพร่อง อัน เกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งจะได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาหนทางปรับปรุงแก้ไข และเพิ่ม ประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

กิ่งแก้ว บัวเพชร (2549: 19-20) เสนอหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน มีขั้นตอนในการ ปฏิบัติ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจ การมี ส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะถ้าหากบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจ ปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตนเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ไม่อาจเอื้ออำนวย ประโยชน์แก่บุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็น ความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ทำให้ความรู้ต้องยอมรับ คือ บุคคลในชุมชนซึ่งเป็นผู้อยู่กับ ปัญหาขอมรู้จักปัญหาของตัวเองดีที่สุด แต่เขาจะมองปัญหานั้นไม่ชัดเจน หรือเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของ ปัญหา ต่อมาเมื่อมีบุคคลมาช่วยชี้แนะ เขาจึงมองเห็นสาเหตุของปัญหาของตนเองเด่นชัดขึ้น ดังนั้น บุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง ทั้งการ ตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม เพื่อจะนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหานั้นต่อไป

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหา ด้วยตัวเอง ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วม คือ จะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผน และดำเนินกิจกรรม และแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือเพื่อที่จะมาสนับสนุนกิจกรรม ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้บุคคลต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกใน

การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การแก้ปัญหาอาจจะกระทำไ้หลายวิธี แต่จะมีวิธีที่ดีที่สุดในเรื่องดังกล่าว ผู้ที่ให้ความรู้ที่อยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ จนกระทั่งบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจได้ว่าจะเลือกใช้วิธีการใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติงานเองอาจทำให้บุคคล และชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด เมื่อเห็นประโยชน์ที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตนเอง พร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ด้วย

4. การมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองทำให้บุคคล และชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตัวเองเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่เพียงไร และควรพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปให้ประสบผลสำเร็จ และเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

จ้ออ่าน วุฒติกรรมร้กษา (2526:16) ใ้จ้ำเนกการเข้ามามีส่วนร่วมไว้เป็น 5 ัน้ตอน คือ

1. ัน้กำหนดความต้องการ
2. ัน้วางแผนดำเนินการ
3. ัน้ตัดสินใจ
4. ัน้ดำเนินการ
5. ัน้ติดตามผลงาน

3.4 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

Cohen and Uphoff (1980 อ้างถึงใน ณีฐฐลักษณะ ศรีมีชัย, 2547: 49) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ริเริ่ม ตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานขอความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วย ผลประโยชน์ด้านวัตถุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ทรงธรรม สวณิยะ (2541) ได้กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วม คือ

1. การมีส่วนร่วมในการคิด โดยให้โอกาสผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอข้อมูล สภาพปัญหา ค้นคว้าปัญหา ค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน สร้างรูปแบบวิธีการจะแก้ไขปัญหาและลดปัญหาของชุมชนหรือองค์กร

2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การวางรูปแบบนโยบาย การวางแผนและการปฏิบัติ

3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานความร่วมมือ

4. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคลลักษณะยุติธรรม

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) และจะต้องพิจารณาว่ากระบวนการในการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นเป็นอย่างไร โดยให้พิจารณาในประเด็นต่อไปนี้

1. การริเริ่มเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้นเกิดจากข้าราชการหรือชาวบ้าน
2. การชักนำเข้ามามีส่วนร่วมนั้น เป็นความสมัครใจหรือบีบบังคับ
3. ช่องทางและโครงสร้างของการมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร
4. ระยะเวลาและขอบเขตของการมีส่วนร่วมเป็นเช่นไร (ครั้งเดียว เป็นครั้งคราว ต่อเนื่อง)
5. ได้มีการพัฒนาศักยภาพชุมชนแค่ไหน (การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการตัดสินใจหรือการดำเนินงานนำไปสู่ผลที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน)

มิศรา สามารถ (2543: 10-11 อ้างถึงใน กิ่งแก้ว บัวเพชร, 2549:18) กล่าวถึง ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

1. พื้นฐานของการเข้าร่วม ลักษณะที่เข้ามามีส่วนร่วม มาจากแรงจูงใจภายใน จะเป็นแรงหนุนหรือช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมที่มาจากแรง

ภายนอกโดยอาศัยอำนาจบารมี หรือแรงบีบบังคับจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจ หรืออิทธิพลของผู้มีอำนาจภายนอกชุมชนเอง ถึงจะสามารถกระทำสำเร็จ แต่ไม่มีผลผูกพันทางใจ ความยั่งยืนต่อเนื่องกับกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ จะลดลง

2. รูปแบบของการเข้าร่วมนั้น เป็นไปในลักษณะการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเอง โดยเฉพาะกิจกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนกลุ่ม เช่น กรรมการหมู่บ้าน การเข้าร่วมของประชาชน กิจกรรมจะอยู่ในลักษณะผู้ให้การสนับสนุน และให้ความร่วมมือ

3. ขอบเขตของการมีส่วนร่วม เป็นช่วงเวลาการมีส่วนร่วม การใช้เวลาเข้าร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ มากน้อยต่างกัน ความถี่ ความห่าง จำนวนครั้งที่เข้าร่วม ความสม่ำเสมอ ฤดูกาลที่เหมาะสม ช่วงเวลาที่ใช้ในกิจกรรมแต่ละครั้ง

4. ผลของการเข้าร่วม ลักษณะการเข้าร่วมของประชาชน ทำให้เกิดการรวมพลัง ที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้ชุมชนมีศักยภาพ เป็นตัวของตัวเอง สร้างปฏิสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีในหมู่สมาชิกของตน

ศาสตราจารย์ Jose A Agbayani (อ้างถึงใน ฉอาน วุฒิกรรมรักษา, 2526:24) ได้จัดลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ

1. การร่วมประชุม
2. การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
3. การตีปัญหาให้กระจ่าง
4. การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
5. การออกเสียงเลือกตั้ง
6. การบริจาคเงิน
7. การบริจาควัตถุ

ไพรัตน์ เจริญรินทร์ (2527:6-7) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิด และสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและแก้ปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสรรสร้างสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

3. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและการแก้ไขปัญหาสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัด หรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการ ร่วมกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาล ให้ใช้ประโยชน์ได้ ตลอดปี

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527 อ้างใน ฌัญฐ์ลักษณะ ศรีมิชัย, 2547: 49) เสนอ ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหา ปัญหา และสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติการ
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527:24) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ดังนี้

1. ร่วมในการเข้าประชุม
2. ร่วมในการแสดงความคิดเห็น
3. ร่วมในการเป็นผู้รับผิดชอบ หรือควบคุมการดำเนินงาน
4. ร่วมในการเป็นผู้ประสานงาน
5. ร่วมในการเป็นผู้ชักชวนเพื่อนบ้าน
6. ร่วมในการสละเงิน
7. ร่วมในการสละวัสดุอุปกรณ์
8. ร่วมในการสละแรงงาน
9. ร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 11-12) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. ร่วมแสดงความคิดเห็น
2. ร่วมสละทรัพยากรวัสดุ

3. ร่วมสละแรงกาย
4. ร่วมสละเวลา

ปธาน สุวรรณมงคล (ในทิวทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณาธิการ, 2527:83) กล่าวว่าชุมชนควรมีขอบเขตของการมีส่วนร่วม 4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการประเมินผล

ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ประยุกต์จาก Brenes (1994 p.4 อ้างใน นรินทร์ พัฒนพงศา, 2547: 15-17)

1. ระยะเวลาและสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ หรือหากคณะผู้บริหารเห็นว่าเหมาะสมให้มีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องด้วยจริงๆ เท่านั้นก็ได้

2. การมีส่วนร่วม มีมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ด้านปริมาณ ถ้ามีคนเข้ามามีส่วนร่วมมากทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีขึ้นมา จากนั้นทำให้องค์กรทางสังคมก่อตัวขึ้น ทางด้านคุณภาพ ความให้มีส่วนร่วม มีมิติที่จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือความเป็นนายบ่าวกัน ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน จึงจะถือว่ามีความดี

3. ให้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง หรือให้เป็นแนวทาง คือ ให้เพียงบุคคลต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้ว หรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดี อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้งานเกิดความสำเร็จดียิ่งขึ้น

4. การมีส่วนร่วม ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอหรือตลอดเวลาก็ได้ เช่น หากเกิดภัยธรรมชาติ คน/หน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมช่วยกัน เมื่อปัญหาคลี่คลายจึงแยกย้าย แต่ถ้าตั้งองค์กรประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาในภัยพิบัติต่างๆ ในพื้นที่กว้างขวางขึ้นอาจต้องการตัวแทนประชาชนมีส่วนร่วมในเวลาที่ยาวนานขึ้น และอาจใช้วิธีการเขียนจดหมายข่าวแจ้งเรื่องไปยังประชาชนทั่วไปได้

5. การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมและการศึกษา ซึ่งหากเกิดขึ้นได้ คือ ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วย เป็นเสมือนการให้การศึกษา แก่สังคมไปในขณะเดียวกัน แต่หลายโอกาสต้องให้เกิดความพร้อมในแต่ละเรื่อง ต้องใช้เวลารอคอยบ้างเช่นกัน

6. สถานการณ์การมีส่วนร่วมนั้น ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง มิใช่ เกิดขึ้นจากการออกคำสั่ง แต่จะต้องสร้างขึ้นเอง การมีส่วนร่วมมักต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดแนวคิดประชาสังคม มีจิตสำนึกสาธารณะ เคารพความหลากหลายทางความคิด เพราะทำให้มุมมองกว้างขึ้น และเกิดความรอบคอบขึ้น จนเป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

7. มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณา เพื่อวางแนวดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลใด กลุ่มใด เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใด และโดยวิธีใด โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมนี้ ควรเป็นตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอควร และให้มีความหลากหลาย

8. การมีส่วนร่วมรับรู้สภาพปัญหาโดยมีส่วนร่วม จะทำให้คนในชุมชนได้รู้สภาพที่เป็นจริง การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหา ทำให้เมื่อเห็นปัญหาแล้วจะนำความมุ่งมั่นที่จะคิดหาทางแก้ไขด้วยกัน และร่วมแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ จะทำให้เป็นบทเรียนที่จะแก้ปัญหากันเองต่อไปได้

9. คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนส่วนใหญ่ มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน มีค่านิยมร่วมกัน

3.5 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

วิลเลียม ริดเดอร์ (Reeder) (อ้างในทรงธรรม สวณิชะ, 2541)

1. การปฏิบัติตนให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน คือ บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะเลือกแบบวิธีปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง

2. มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง

3. เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะส่งเสริม ป้องกันและรักษาเป้าหมายของตนเอง

4. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

5. ความคาดหมายของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลจะประพุดติตามแบบที่ตนคาดหมายว่าต้องประพุดติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วย

6. การมองแต่ตนเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตนเองควรต้องกระทำเช่นนั้น

7. การบีบบังคับบุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะทำการสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบีบบังคับให้กระทำ
8. นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักทำการสิ่งต่างๆ ซึ่งตนมีนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นๆ
9. โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงานของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำเช่นนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา
10. ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมทำในกิจกรรมบางอย่างที่ตนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขากระทำในสถานการณ์เช่นนั้น
11. การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขาารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีพอให้กระทำเช่นนั้น

พระมหาธีรราชทูต สุภิสระ (2544)

1. ปัจจัยด้านกลไกของรัฐ โดยรัฐจะต้อง
  - กำหนดนโยบาย จะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมในท้องถิ่น
  - สนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง
  - การสร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โดยระบบต่างๆ ของราชการจะต้องเอื้ออำนวย และเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
  - มีการติดตามประเมินผล และการให้การสนับสนุนในภายหลัง
2. ปัจจัยด้านประชาชน โดยประชาชนในชุมชนต้อง
  - มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา
  - เป็นฝ่ายตัดสินใจ ริเริ่มกิจกรรมและรับรองผลประโยชน์
  - เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม หรือเป็นผู้นำท้องถิ่น
  - มีการติดต่อ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานอื่น
  - ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างต่อเนื่อง
3. ปัจจัยด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้อง
  - ศึกษาชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐาน และได้เรียนรู้สภาพแวดล้อมในทุกๆ ด้านในชุมชน
  - มีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วม

- ค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพ ซึ่งจะเป็นผู้ที่กระตุ้นให้ชาวบ้าน แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในงานพัฒนา

- รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหา

- เป็นผู้สนับสนุนด้านการศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร วิทยาการใหม่ๆ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ดำเนินงานพัฒนาที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

4. ปัจจัยจูงใจ

- การได้รับผลประโยชน์จากการได้เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา

- โครงการพัฒนาตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

ธวัช เบญจาทิกุล (2529:25-26) กล่าวถึงผลสรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาไว้ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านสังคม
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ
3. ปัจจัยด้านการเมือง
4. ปัจจัยด้านวัฒนธรรม
5. ปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคม

ข้อดีของการมีส่วนร่วม

1. ทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมกันทำกิจกรรมทำให้แต่ละฝ่ายได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จนไปสู่การยอมรับความแตกต่าง ในรูปร่าง ความรู้ นิสัย ค่านิยม ต่างๆ อันเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย

2. ทำให้งานที่ยากบางอย่างสำเร็จขึ้นมาได้ งานหลายอย่างหากทำเพียงผู้เดียว หรือทำน้อยคนอาจไม่สำเร็จ ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนต่างๆ จึงจะสำเร็จ

3. ทำให้บุคคลคิดช่วยตนเอง เพราะถ้ารัฐเป็นฝ่ายทำให้ชาวบ้านอาจไม่เกิดความเข้าใจหรือลึกซึ้งในคุณค่า หากมาร่วมกันพิจารณา อาจทำบางสิ่งได้เอง และจะร่วมดูแลรักษาสิ่งนั้นมากขึ้น

4. ทำให้ความช่วยเหลือนั้นตรงกับความต้องการ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในขั้นการระบุประเด็น ปัญหา และความต้องการ จึงไม่เกิดปัญหาที่สร้างไว้เพื่อใช้แล้วไม่ใช่ให้เกิดประโยชน์ เช่น ที่อ่านหนังสือในหมู่บ้าน หากสร้างแล้วไม่มีผู้มาใช้ย่อมเสียประโยชน์ไป

5. ทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ การมาร่วมคิดร่วมทำ ทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ มักร่วมกันดูแลรักษา ซ่อมแซม และมีความภูมิใจในสิ่งที่ตนร่วมกันทำขึ้นมา สิ่งทีบุคคลได้ร่วมกันมาจึงอยู่คงทน
6. เพิ่มทางเลือกที่ดีเพื่อการตัดสินใจ การได้รับรู้ในโครงการอย่างละเอียดทำให้ช่วยกันหา ทางเลือก (ทางออก) หลายทางที่สมบูรณ์และเหมาะสมที่สุด ทำให้เกิดผลเสียหายน้อยลง หรือเกิด ผลดีมากกว่าการไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม
7. เกิดการสร้างฉันทามติ (consensus building) หรือการเห็นพ้องต้องกันขึ้นมาได้ โดยใน ประเทศตะวันตกการมีส่วนร่วมของประชาชน มักทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี เกิดการสร้าง ข้อตกลงที่มั่นคง ยืนยงได้
8. ทำให้ชุมชนหรือสังคมเข้มแข็ง เพราะการที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมาได้ คนใน ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการคิด และปฏิบัติ
9. ทำให้การดำเนินงานของชุมชนหรือสังคมนั้นโปร่งใส เพราะการมีส่วนร่วม เพื่อกิจการ สาธารณะอยู่เสมอทำให้ผู้ที่ทุจริต กระทำการลำบากขึ้น
10. ทำให้บุคคลที่ไม่เข้าใจในโครงการ ได้ทำความเข้าใจโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในทุก กระบวนการของโครงการนั้น(นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2547: 27-28)

3.6 ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม

พระมหาธีรราชทูต สุภิชะ (2544) กล่าวถึง ปัญหา และอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของ ประชาชน สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านนโยบายและองค์กรของรัฐซึ่งสามารถแบ่งได้ 2 ระดับ คือ

1.1 ระดับนโยบายของรับไม่เอื้อต่อการพัฒนา

- นโยบายของรัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนา
- อำนาจในการตัดสินใจรวมศูนย์ที่ส่วนกลางไม่ได้กระจายอำนาจให้แก่ประชาชน
- โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การบริหาร และระบบเศรษฐกิจอยู่ในกลุ่มนายทุน

1.2 ระดับปฏิบัติพบว่า

- เจ้าหน้าที่ไม่มีความเข้าใจ และไม่มีทักษะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ประชาชน
- เจ้าหน้าที่ไม่มีจิตวิทยาในการปฏิบัติงานและ ไม่มีความเสียสละที่จะทำงานเพื่อ ประชาชนอย่างแท้จริง
- ขาดการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง
- ความล่าช้าในการปฏิบัติงานของข้าราชการ

- ขาดการประสานงานและระบบการติดตามประเมินผล

2. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชนแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 กลุ่มผู้นำ พบว่า

- ชาวบ้านมีภาระด้านการประกอบอาชีพ ด้านครอบครัวและด้านสุขภาพร่างกาย
- ผู้นำครอบงำความคิดเห็นของชาวบ้าน
- การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้นำ

2.2 กลุ่มประชาชนทั่วไป พบว่า

- ชาวบ้านมีภาระด้านการประกอบอาชีพ ด้านครอบครัว และด้านสุขภาพร่างกาย
- ชาวบ้านขาดทุนทรัพย์ และวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน
- ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกันในด้านความคิดเห็น และผลประโยชน์ ทำให้ขาดความสามัคคีและเกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก
- ชาวบ้านมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน
- ชาวบ้านขาดการศึกษา ขาดความรู้ด้านวิทยาการต่างๆ
- ชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นและไม่กล้าแสดงความคิดเห็น
- ชาวบ้านไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม
- ส่วนการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาประสบปัญหาที่เกิดขึ้น คือ
- สตรีขาดความเชื่อมั่นในการเสนอโครงการ และไม่กล้าแสดงออก เพราะขาดโอกาส ขาดความรู้ และประสบการณ์ในงานพัฒนา
- สตรีมีภารกิจทั้งในและนอกบ้าน

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองการปกครอง

3.1 ด้านการเมือง

- ขาดการกระจายอำนาจ
- ระบบการเมืองถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อย

3.2 ด้านเศรษฐกิจ

- กระบวนการผลิตและปัจจัยการผลิต อยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม
- กลไกของรัฐควบคุมเศรษฐกิจอย่างเข้มงวด
- ขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร

3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

- การแบ่งแยก เชื้อชาติ ภาษา เพศ และอายุ

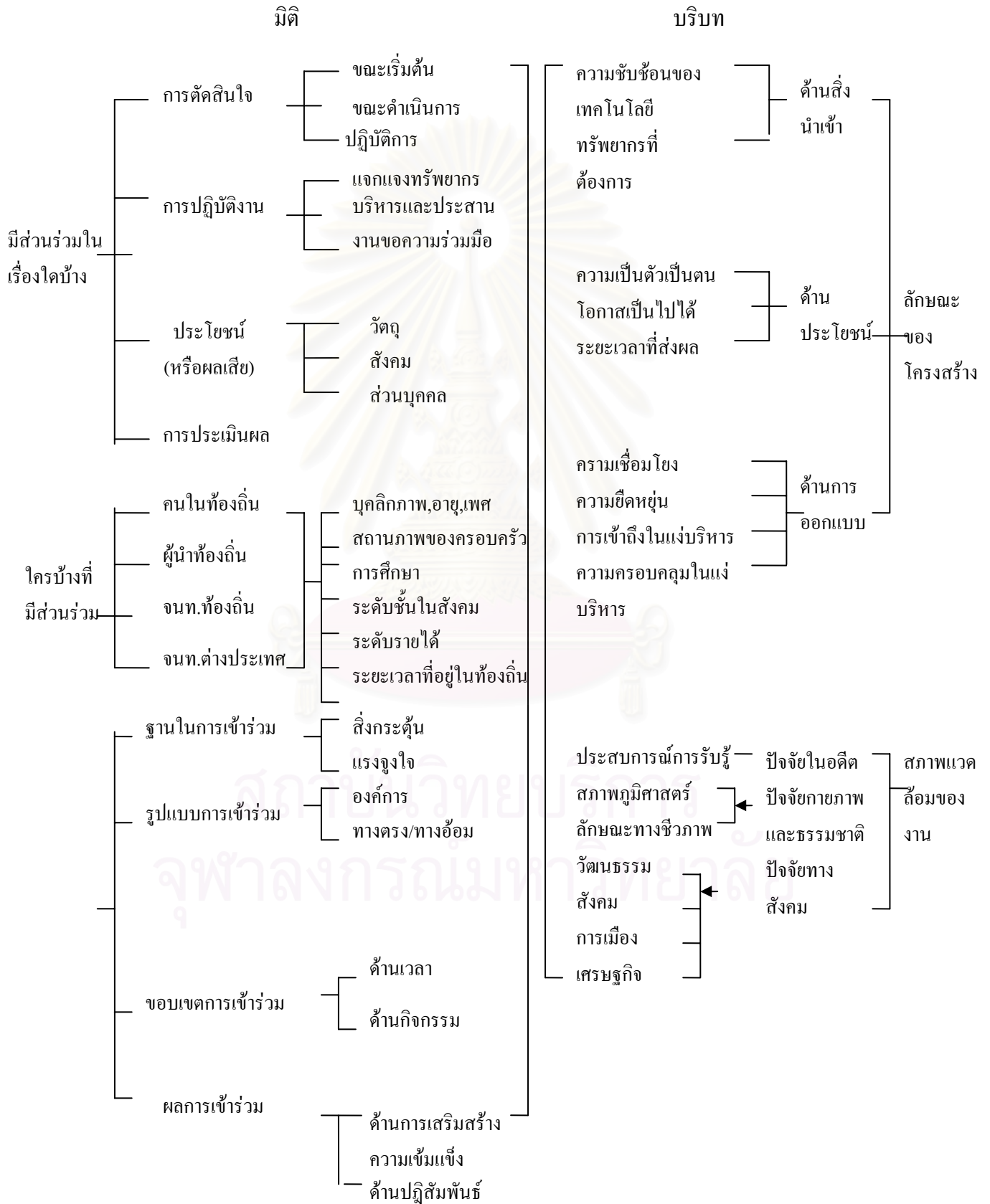

- ความไม่รู้อันเกิดจากการไร้การศึกษา
- คนยากจนตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์
- การครอบงำของผู้นำและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.7 กรอบสำหรับการอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วม (A basic framework for describe and analyzing Participation) (Norman Uphoff : 1981) (อ้างถึงในปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์, 2547)

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของวัดต่อชุมชน มีดังนี้

พระมหาทองชัย บุรณพิสุทธิ์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดกับชุมชนเมือง ในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร โดยผลการศึกษาพบว่า บทบาทของวัดกับชุมชนเมืองเขตบางรักแบ่งเป็น 7 ด้านใหญ่ๆ คือ

1. บทบาทด้านการศึกษา
2. บทบาทด้านการท่องเที่ยว
3. บทบาทด้านพิธีกรรมทางศาสนา
4. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ชุมชน
5. บทบาทด้านเป็นสถานที่พักผ่อน ออกกำลังกายและกิจกรรมสันทนาการต่างๆ
6. บทบาทด้านเป็นที่พึ่งทางจิตใจ
7. บทบาทด้านเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทย

บทบาทเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักการแห่งพระธรรมวินัยและอุดมคติทางศาสนา มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของชุมชนเมืองในระดับหนึ่ง ส่วนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนเมืองนั้น พบว่าวัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์เกื้อกูลต่อกันสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต จวบจนปัจจุบันใน 3 ด้านคือ ความสัมพันธ์เชิงเนื้อที่ ความสัมพันธ์เชิงภาระหน้าที่และความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ มีรากฐานมาจากหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคมและชุมชนชาวไทย

พระปลัดสุเทพ ช่วยหล้า (2544) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดที่พึงประสงค์ต่อชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดเกษียณเกษมย์ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของวัดที่พึงประสงค์ต่อชุมชน ของข้อมูลทั่วไป (ภูมิหลัง) ที่ประชาชนมีความประสงค์ต่อวัดเกษียณ ส่วนมากเป็นอุบาสิก (ผู้หญิง) เข้ามาทำบุญที่วัดกันมากเป็นอันดับ 1 ส่วนอุบาสก (ผู้ชาย) มีส่วนน้อยที่จะเข้ามาทำบุญที่วัด โดยส่วนมากจะมีอายุอยู่ในระหว่าง 26-35 ปี และรองลงมาอายุ 36-45 ปี ส่วนมากประชาชนจะมีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี รองลงมาระดับประถมศึกษาและส่วนใหญ่จะรับราชการและรองลงมารับจ้าง โดยส่วนมากจะพักอาศัยอยู่ในเขตวัฒนาและเขตคลองเตย นอกจากนี้มาจากเขตอื่นๆ

บทบาทางด้านศาสนวัตถุที่พึงประสงค์ ระดับความคิดเห็นที่พึงประสงค์น้อย จากข้อมูลด้านศาสนวัตถุ ที่ประชาชนในชุมชนต้องการ พบว่าประชาชนที่พึงประสงค์อยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาพบประเด็นพุทธศาสนิกชนให้คะแนนระดับความคิดเห็นต่ำ คือต้องการให้เปลี่ยนแปลงอาคารสถานที่ภายในวัดบางส่วน และต้องการให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบูรณะอุโบสถมีความคิดเห็นมากที่สุด

บทบาทางด้านศาสนบุคคลที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับความคิดเห็นที่พึงประสงค์น้อยมาก ข้อมูลด้านศาสนบุคคลประชาชนในชุมชน ต้องการ พบว่ามีความพึงประสงค์อยู่ในระดับต่ำ คือการจัดให้มีการศึกษาอบรมเกี่ยวกับความรู้พื้นฐาน ทางพระธรรมวินัยที่มีความจำเป็นอย่างเพียงพอและเหมาะสมแก่การเป็นพุทธศาสนิกชน เมื่อพิจารณาพบประเด็นว่า การอบรมสั่งสอนสอดส่องดูแลและควบคุมความประพฤติของผู้อาศัยในวัดให้ดีอยู่ในศีลธรรม

บทบาทางด้านศาสนศึกษาเพื่อชุมชนที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับความคิดเห็นที่พึงประสงค์มาก จากข้อมูลด้านศาสนศึกษาเพื่อชุมชน พบว่าประชาชนมีความพึงประสงค์ต่ำสุด คือส่งเสริมและอุดหนุนให้ผู้อาศัยวัดได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนให้ถึงขั้นสูงสุดเท่าที่ผู้อาศัยวัดมีความสามารถที่จะเรียนได้ เมื่อพิจารณาพบประเด็นว่าที่พึงประสงค์มากที่สุด คือ จัดการอบรมสั่งสอนศีลธรรมและแสดงธรรมเทศนาแก่ประชาชนทุกวันพระระหว่างเช้าพรรษา

บทบาทางด้านศาสนพิธีหรือกิจกรรมที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับความคิดเห็นที่พึงประสงค์มากที่สุด จากข้อมูลด้านศาสนพิธีหรือกิจกรรมพบว่าประชาชนในชุมชนมีความพึงประสงค์ต่ำที่สุด คือการจัดให้มีพิธีการสะเดาะเคราะห์และรดน้ำมนต์ เมื่อพิจารณาพบประเด็นว่า จากระดับความคิดเห็นที่พึงประสงค์มากที่สุด คือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมและทำบุญตักบาตรในวันเข้าและออกพรรษา การแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะและถึงบทบาทของวัดข้อความคิดเห็นในการมาทำบุญของพุทธศาสนิกชนที่เลือกมาทำบุญที่วัดภายใน สะดวกในการเดินทางมาทำบุญ ใกล้สถานที่ทำงาน ทำบุญเนื่องจากเหตุผลส่วนตัว เช่น วันเกิด ครบรอบวันตายของญาติ ตรงกับในวันสำคัญของครอบครัว ใกล้ที่พักอาศัย บรรยากาศ สงบ ร่มรื่น ศรัทธาในตัวของพระภิกษุสงฆ์ ศรัทธาในพิธีกรรม อยากทำบุญเพื่อช่วยในการสร้างวัด ผู้อื่นแนะนำมาที่วัด มาตามคำทำนายดวงชะตา มาขอโชคลาภ ขอทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคล ชื่นชมในการจัดระบบของวัด ทำพิธีกรรมตามแบบล้านนาได้ มาทำบุญแต่ละโอกาส อำนวย เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและพระภิกษุสงฆ์สามเณรนำศรัทธา พิธีสะเดาะเคราะห์ การเก็บเงินทำไปแล้วเกิดความภาคภูมิใจและสบายใจ

สมควร นามสีฐาน (2545) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.3 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า วัดส่วนใหญ่มีบทบาทต่อชุมชนในชนบทด้าน

ศาสนาและพิธีกรรม คิดเป็นร้อยละของค่าเฉลี่ยจากคะแนนเต็มมากที่สุด ร้อยละ 71.42 รองลงมา ได้แก่ ด้านการพัฒนาและประชาคม และด้านบริการชุมชน คิดเป็นร้อยละ 61.44 และ 51.50

เมื่อวิเคราะห์หัตถถอยพหุคูณ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท ได้แก่ ภาวะผู้นำ การสนับสนุนจากชุมชน และความสัมพันธ์กับชุมชน โดยร่วมกันอธิบายการผันแปรของบทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท ได้ประมาณร้อยละ 32.6

วิจิตร กุศลวิทย์ (2545) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของวัดต่อชุมชน : กรณีศึกษาวัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ วัดถ้ำกลองเพลเป็นวัดเก่าแก่ และเคยเป็นวัดร้างมาก่อน ไม่มีหลักฐานบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพียงสันนิษฐานจากหลักฐานที่เป็นศาสนวัตถุคือ พระพุทธรูปที่ขุดค้นพบภายในถ้ำกลองเพลและคำบอกเล่าต่อกันมาเท่านั้น เมื่อพุทธศักราช 2501 หลวงปู่ขาว อนาลโย พร้อมคณะสงฆ์และแม่ชีได้เดินทางมาจากอำเภอสว่างแดนดิน จ.สกลนคร ได้เดินทางมาพบถ้ำกลองเพลซึ่งมีพระอาจารย์วิไล(ไม่ทราบนามฉายา) มาพักปฏิบัติธรรมอยู่ก่อนแล้ว หลวงปู่ขาว อนาลโยและคณะที่ร่วมเดินทางจึงสำรวจดูที่พักและบริเวณรอบๆ เห็นว่าเป็นป่าที่สมบูรณ์ มีหนองน้ำสำหรับบริโภค สงบเงียบ ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนักจึงเลือกเอาเป็นที่ปฏิบัติธรรมตั้งแต่นั้นสืบมา โดยในระยะเริ่มแรก ได้ร่วมกับพระสงฆ์ที่เดินทางมาด้วยกันบูรณะซ่อมแซมที่พักอาศัยที่มีอยู่เดิมคือ ถ้ำกลองเพล และที่พักเดิมเป็นการชั่วคราว ต่อมาประมาณ 2 ปี คณะญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาจึงร่วมกันสร้าง เสนาสนะที่จำเป็นถาวรและร่วมพัฒนาวัดให้มีความพร้อม จนมาตลอดสมัยที่หลวงปู่ยังมีชีวิตอยู่ จนถึงวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2526 หลวงปู่ขาว อนาลโยได้มรณภาพ

สรุปบทบาทของวัดถ้ำกลองเพลที่มีผลต่อชุมชนดังนี้

1.ด้านการปกครอง พื้นที่บริเวณต.โนนทัน เป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางความคิดในการปกครอง จึงมีการต่อสู้กันเพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดและอุดมการณ์ของตัวเองแต่ละฝ่ายโดยใช้เวลาดำเนินการอยู่หลายปี ทำให้การปกครองเกิดปัญหาด้านต่างๆ ตามมา ในที่สุดความขัดแย้งก็ได้สงบลง เพราะชุมชนได้รับการอบรมธรรมจากหลวงปู่ขาว อนาลโย โดยถ่ายทอดผ่านผู้สูงอายุที่เข้ารับการอบรมธรรมจากหลวงปู่ขาว อนาลโย เป็นประจำแล้วนำหลักธรรมที่ได้มาอบรมลูกหลาน ให้มีความรัก ความสามัคคีกลมเกลียวกัน

2.ด้านการศึกษา ชุมชนได้มีโรงเรียนประชาบาลประจำชุมชน มีอาคารเรียน สื่อการเรียนการสอนตลอดจนเครื่องสาธิตอุปกรณ์ครบถ้วน ปัจจุบันเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีนักเรียน 661 คน นอกจากนั้น ทางวัดยังให้ทุนสนับสนุนการศึกษามาตลอดทุกปี สำหรับนักเรียนเรียนดีแต่ยากจน

3. ด้านการสืบทอดพระศาสนา ขณะที่หลวงปู่ขาว อนาลโยยังมีชีวิตอยู่ ได้อบรมสั่งสอนธรรมแก่ลูกศิษย์ จนมีความรู้ ความสามารถปฏิบัติตามข้อบัญญัติได้แล้ว และมีคนศรัทธาเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติ จึงส่งออกไปเผยแผ่ธรรมตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ โดยเฉพาะภาคอีสาน ภาคเหนือ และต่างประเทศ จนทำให้พระปฏิบัติสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยังมีเหลืออยู่เพื่อเผยแผ่ธรรมแก่อุบาสก อุบาสิกาสืบต่อมาจนปัจจุบันนี้

4. ด้านเศรษฐกิจ วัดถ้ำกลองเพลเป็นวัดที่อุดมไปด้วยธรรมชาติจากป่าไม้ แหล่งน้ำ สัตว์ป่า ที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ ทั้งมีการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมของวัดได้เป็นอย่างดี จึงเป็นสถานที่ที่มีความพร้อมทางภูมิทัศน์เหมาะสำหรับนักศึกษาที่จะมาศึกษาระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติและนักท่องเที่ยวที่จะมาเที่ยวชมความงามของภูมิทัศน์ภายในวัด

5. จากนักศึกษาและนักทัศนอาจรที่มาจากวัดถ้ำกลองเพล จึงทำให้เกิดตลาดจำหน่ายผลผลิตทางเกษตรกรรมของชุมชนขึ้นที่บ้านห้วยเตือ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับวัดถ้ำกลองเพล สำหรับจำหน่ายสินค้า อาหารที่เป็นผลผลิตจากประชาชน ทำให้ราษฎรในชุมชนเกิดรายได้ จนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังปรากฏอยู่ขณะนี้

6. ด้านสังคม สังคมของชุมชนที่ใกล้เคียงวัดถ้ำกลองเพล ได้แก่ ชุมชนบ้านถ้ำกลองเพล ชุมชนบ้านห้วยเตือ ชุมชนบ้านโนนทัน ทุกชุมชนได้รับอิทธิพลของศาสนาจากวัดถ้ำกลองเพล มีผลทำให้ประชากรในชุมชนมีศีลธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ มีดังนี้

กิ่งแก้ว บัวเพชร (2549) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนศิรีวง อำเภอถนอมสง่า จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ปัจจัยที่ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนประสบความสำเร็จ และเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ทำให้ชุมชนจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview)

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนศิรีวงเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมี 3 ระยะ คือ ระยะเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยว (ก่อน พ.ศ.2539-2542) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2542-2545) และระยะปัจจุบัน (พ.ศ.2545-2549) แต่ละระยะประกอบด้วยขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Implementation) การติดตามและการประเมินผล (Monitoring and

Evaluation) และการรับผลประโยชน์ (Benefit sharing) ขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นมีความแตกต่างกัน คือ ระยะเวลาเริ่มต้น ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน(มูลนิธิโกมลคีมทองและมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม) ในด้านแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ได้เรียนรู้แนวทางจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว จัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวงมาบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนและให้ชาวบ้านร่วมเป็นสมาชิก ระยะที่ 2 ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชาวบ้านร่วมปฏิบัติตามแผนงานแต่การวางแผนและการติดตามประเมินผลเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐโดยตรง นอกจากนี้มีสถาบันการศึกษาให้ความรู้ภาษาอังกฤษกับสมาชิกชมรมและชาวบ้านให้สื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างประเทศได้ และทำวิจัยมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนร่วมกับนักวิจัยชุมชนในระบอบปัจจุบัน ทำให้มีการปรับกระบวนการทำงานและพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ประกอบด้วย 1) ปัจจัยภายในที่เป็นจุดแข็ง ได้แก่ ทุนทางธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนสังคมและวัฒนธรรม ทุนทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน และทุนการเงิน ปัจจัยภายในที่เป็นจุดอ่อน ได้แก่ การจัดแบ่งการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในชุมชน ความขัดแย้งในการทำงานของคณะกรรมการการบริหารจัดการชมรม และ 2) ปัจจัยภายนอกที่เป็นโอกาส ได้แก่ แผนและนโยบายในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระแสความนิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและเทคโนโลยี ปัจจัยภายนอกที่เป็นภัยคุกคาม ได้แก่ การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ปัญหาจากนักท่องเที่ยว ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกทำให้การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในแต่ละระยะมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงให้มีศักยภาพที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ชมรมการท่องเที่ยวสามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการทำงานได้ดี แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้ชุมชนจัดการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง อาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุน สามารถถ่ายทอดความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ชาวบ้านในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้

พระมหาธีรยุทธ สุภิชะ (2544) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ในการวางแผนพัฒนาตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

ผลการวิจัยพบว่า คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาตำบลอยู่ในระดับค่อนข้างสูงทั้ง 4 ขั้นตอน คือ การศึกษาปัญหา การจัดทำแผน การปฏิบัติตามแผน และการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาตำบล ในขณะที่ คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมระดับค่อนข้างสูงเช่นกัน โดย

พบมากในกลุ่มผลประโยชน์ และระบบโครงสร้างอำนาจ นอกจากนี้ พบว่า ผู้ชายมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาตำบลสูงกว่าผู้หญิง ในขณะที่คนโสด เข้าร่วมสูงกว่าผู้ที่สมรสแล้ว ผู้ที่มีการศึกษาค่ำ เข้าร่วมสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาสูง และผู้ที่มีรายได้ปานกลางเข้ามีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาตำบลสูงกว่าผู้ที่มีรายได้สูง

รัชดาภรณ์ ชาญชากริตพงศ์ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

1. ลักษณะทางประชากรของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ และตำแหน่งในชุมชน มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารการพัฒนาชุมชน ส่วนเพศ อายุ สถานภาพสมรส ภูมิลำเนาเดิม ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน และรายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารการพัฒนาชุมชน
2. การเปิดรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน
3. ศักยภาพของชุมชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน
4. ศักยภาพของนักพัฒนาชุมชนในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ตามทัศนะของประชาชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน

พระอุปกรณ์ ชูเชื้อ (2544) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทในการจัดการป่าด้วยการเป็นผู้ให้การศึกษา ผู้นำการพัฒนาจิตใจ ผู้ให้การแนะนำส่งเสริมการประกอบสัมมาชีพ ผู้นำด้านกิจกรรมกลุ่ม และผู้นำด้านการอนุรักษ์ป่า บทบาทดังกล่าวได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จิตสำนึก และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่า โดยการร่วมแสดงเจตจำนงในการอนุรักษ์และร่วมกันดูแลรักษาป่าด้วยความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของ มีการฟื้นฟูและจัดสรรให้ป่าเป็นประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

อมรพรรณ สัตวิริยะ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร : กรณีศึกษาหมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า

1. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรานั้นมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก และเมื่อเรียงลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพทั้ง 4

ลักษณะจากค่าเฉลี่ยมากอันดับที่หนึ่งถึงอันดับที่สี่พบว่า อันดับหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ อันดับที่สองคือการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาอาชีพ อันดับที่สามคือการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจการพัฒนาอาชีพ และอันดับที่สี่ คือ การมีส่วนร่วมปฏิบัติการพัฒนาอาชีพ

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทราพบว่า มีปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพอยู่ 3 ปัจจัย ได้แก่ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน การเป็นสมาชิกกลุ่ม และแรงจูงใจให้เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ และเมื่อศึกษาหาความสัมพันธ์เชิงพหุคูณพบว่าชุดปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพมีอยู่ 5 ปัจจัย ได้แก่แรงจูงใจให้เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพของแม่บ้านเกษตรกร การเป็นสมาชิกกลุ่ม สถานภาพ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และรายได้เฉลี่ยครอบครัวต่อเดือนของแม่บ้านเกษตรกร โดยสามารถอธิบายได้ร้อยละ 62.50

3. ปัญหาที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพมากที่สุดได้แก่ปัญหาการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ รองลงมาคือ ปัญหาการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และปัญหาการมีส่วนร่วมในการประเมินผลตามลำดับ สำหรับวิธีแก้ไขปัญหาคือ การวางแผนเพื่อปรึกษาเกี่ยวกับการแก้ไข ปัญหา การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง การจัดการประชาสัมพันธ์ และการปรึกษาและติดต่อประสานงาน กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ณัฐลักษณ์ ศรีมีชัย (2547) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเรียนวิชาชีพ หลักสูตรระยะสั้นของนักศึกษาผู้ใหญ่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

1. นักศึกษาผู้ใหญ่มีส่วนร่วมในการเรียนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น ด้านการสำรวจปัญหา ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินงานและด้านการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{C} = 2.95$)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเรียนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ .01 มี 2 ตัวแปร ได้แก่ สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา และสาขาวิชาชีพ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 มีเพียง 1 ตัวแปร ได้แก่ ระดับการศึกษา

3. ปัจจัยที่ร่วมอธิบายความแปรปรวนของการมีส่วนร่วมในการเรียนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นโดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบเพิ่มตัวแปรเป็นขั้น (Stepwise method) พบตัวแปร 2 ตัวที่ได้รับการคัดเลือกและสามารถร่วมอธิบายความแปรปรวนการมีส่วนร่วมในการเรียนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นของนักศึกษาผู้ใหญ่ได้ร้อยละ 19.40 ได้แก่ สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา และสาขาวิชาชีพ

ศุภรารณั์ ธรรมชาติ (2541) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง : กรณีศึกษาอำเภอละงู จังหวัดสตูล ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อทดสอบความเป็นอิสระต่อกันระหว่างปัจจัยต่างๆ กับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ขึ้นอยู่กับเพศ อายุ อาชีพ ความคิดเห็นและการได้รับข่าวสาร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนปัจจัยอื่นๆอื่นได้แก่ ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นและความรู้ ไม่ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สังัด สายลุน (2545) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนพัฒนาตำบล : กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยของตัวแปร ด้านต่างๆมีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วม ในการวางแผนพัฒนาตำบลของประชาชนอำเภอกระทุ่มแบน

- ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง โดยได้รับข้อมูลข่าวสารจากการติดตามข้อมูลข่าวสารบ้านเมืองโดยทั่วไป และได้รับข้อมูลข่าวสารจากสมาชิก อบต.และเจ้าหน้าที่ อบต.ตามลำดับ

- ด้านการมีความสนใจ ประชาชนส่วนใหญ่มีความสนใจในการดำเนินงานของอบต.

ค่อนข้างมาก

- ด้านการมีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการวางแผนงานโครงการอบต.ในระดับปานกลางด้วย

- ด้านความเชื่อมั่นต่อผู้บริหาร ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเชื่อมั่นต่อผู้บริหารระดับต่ำ โดยให้ความเชื่อมั่นในเรื่องความรู้ ความสามารถและการมีมนุษยสัมพันธ์ตามลำดับ

- ด้านการรวมกลุ่ม ประชาชนส่วนใหญ่มีการรวมกลุ่มอยู่ในระดับต่ำ ทั้งนี้ น่าจะมีสาเหตุมาจากการเป็นชุมชนชนานเมืองในเขตอุตสาหกรรม การรวมกลุ่มและการพึ่งพาอาศัยกันและกันมีไม่มากนัก

2. การเข้ามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการจัดการจัดทำแผนพัฒนาตำบล พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ มีระดับการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลระดับต่ำ ทั้งนี้เพราะระเบียบกฎหมายของ อบต. มีข้อจำกัด เปิดโอกาสและช่องทางการเข้ามามีส่วนร่วมไว้ไม่มากนัก

3. การทดสอบสมมติฐาน เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆกับการมีส่วนร่วม พบว่ามีความสัมพันธ์ กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้น ปัจจัยด้านการมีความสนใจของประชาชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่แตกต่างกันด้วยค่านัยทางสถิติ = 0.77

4. ปัญหาการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล ส่วนใหญ่เห็นว่าการไม่มีเวลาเพียงพอเป็นอุปสรรคอย่างมาก รองลงมาคือผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของ อบต. ไม่เปิดโอกาสและสนับสนุน จากนั้นก็กลัวเสียค่าใช้จ่าย จามด้วยมองว่าการจัดทำแผนพัฒนาตำบลเป็นเรื่องยุ่งยาก ไม่เข้าใจและอีกประการหนึ่งคือโครงสร้างระเบียบกฎหมายของอบต. ไม่เอื้ออำนวยต่อการให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาตำบลเท่าที่ควร

จิตชนก โอภาสวัฒนา (2544) ได้ศึกษาเรื่อง ทักษะและความพร้อมของชุมชนต่อการใช้วัดเป็นศูนย์กลางการดูแลฟื้นฟูผู้ป่วยโรคจิต : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า

1. ในด้านทักษะต่อผู้ป่วยโรคจิตและการใช้วัดเป็นศูนย์กลางการดูแลฟื้นฟูผู้ป่วยโรคจิตในชุมชน พบว่า ชุมชนมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้ป่วยโรคจิต และยอมรับผู้ป่วยโรคจิตว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน รวมทั้งต้องการให้การช่วยเหลือดูแลเพื่อให้ผู้ป่วยสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ในสังคม และเกือบทั้งหมดเห็นว่าการใช้วัดเป็นศูนย์กลางการดูแลฟื้นฟูผู้ป่วยโรคจิตนั้นเหมาะสม โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ เป็นผู้กระตุ้นและเป็นผู้ประสานงานเกี่ยวกับผู้เกี่ยวข้องในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลฟื้นฟูผู้ป่วยโรคจิต ซึ่งชุมชนมีแนวโน้มให้ความร่วมมือสูง

2. ความพร้อมของชุมชนในการใช้วัดเป็นศูนย์กลางการดูแลฟื้นฟูผู้ป่วยโรคจิต พบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจในเรื่องโรคจิตและวิธีการดูแลผู้ป่วยโรคจิตที่เป็นวิชาการทางแพทยนั้น พระสงฆ์และผู้นำชุมชนยังไม่มีความพร้อมในด้านความรู้ แต่พระสงฆ์จะมีความเข้าใจสภาพจิตใจของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่นำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลฟื้นฟูผู้ป่วยโรคจิตโดยเน้นการดูแลด้านจิตใจ-สังคมผู้ป่วยและครอบครัว

3. ปัญหาอุปสรรคในการใช้วัดเป็นศูนย์กลางการดูแลฟื้นฟูผู้ป่วยโรคจิตพบว่า

3.1 สภาพอาการของผู้ป่วยโรคจิตที่มีการเจ็บป่วยเรื้อรัง ซึ่งจะมีการกำเริบเป็นระยะทำให้การดูแลฟื้นฟูไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ หรืออาจมีผลกระทบต่อวัดได้

3.2 การดำเนินงานดูแลผู้ป่วยโรคจิตในชุมชนต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน เนื่องจากพระสงฆ์มีข้อจำกัดในด้านพระธรรมวินัยในการดูแลผู้ป่วย

สมพงษ์ บัวชาบาล (2531) ได้ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนา ทัศนศึกษาเฉพาะหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การอนุเคราะห์เด็กนอร์เวย์ จังหวัดขอนแก่น สรุปได้ว่าสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองในหมู่บ้าน วัฒนธรรม และ ประวัติศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ พื้นที่ที่เหมาะสมกับโครงการทางด้านการเกษตร คนอพยพไปทำงานนอกชุมชนน้อย มีกลุ่มผู้นำที่รวมตัวคอยกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรม คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน เป็นต้น มีผลทำให้โครงการต่าง ๆ สามารถ ดำเนินไปอย่างมีความก้าวหน้า

ประภาศรี พิทักษ์สินสุข (2532) ได้ศึกษาถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ พัฒนาชนบท ทัศนศึกษาเฉพาะ โครงการสุพรรณบุรี ได้ผลสรุป ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา ได้แก่

1. ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา การมีสถานภาพทางสังคม การเป็นหัวหน้า
2. ปัจจัยทางการเมือง การถูกชักจูงจากบุคคลในแวดวงราชการ
3. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ ความดีในการนิเทศงาน

ธวัช เบญจาทิกุล (2529) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาในการ พัฒนา ทัศนศึกษาหมู่บ้านชาวเขาชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง ของศูนย์พัฒนาและ สงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2529 ได้ผลสรุป ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลในการผลักดันการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

- a. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และความปลอดภัย
- b. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- c. รางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลสหกรณ์ออมทรัพย์ หรือ ธนาคารข้าว

งานวิจัยเกี่ยวกับอุทยานการศึกษาในวัดมีดังนี้

ศราพร วาทะสัตย์ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง อุทยานการศึกษาในวัดตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พระภิกษุ และประชาชน ผลการวิจัยพบว่า

1. ในด้านวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ควรเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม รองลงมาควรเป็นแหล่งเผยแพร่ธรรมะและการเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม

2. ในด้านหน้าที่และบทบาทของอุทยานการศึกษาในวัด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ควรมีหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม รองลงมาคือ การเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และการเป็นศูนย์กลางความร่วมมือกิจกรรมทางพุทธศาสนา

3. ในด้านกิจกรรม โดยส่วนรวมเห็นว่าควรมีกิจกรรมเพื่อให้ข่าวสารที่ทันสมัยมากที่สุด รองลงมาคือ กิจกรรมสนับสนุนคนทำความดี กิจกรรมการปลูกฝังค่านิยมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมการนำหลักศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และกิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา ลำดับต่อมาคือ กิจกรรมการจัดสถานที่ให้เหมาะสมแก่การพักผ่อน และการจัดให้มีต้นไม้ แหล่งน้ำ กิจกรรมตามประเพณีและกิจกรรมการพัฒนาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ตามลำดับ

4. ในด้านการให้บริการ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีวิทยากรแนะนำการใช้บริการ การจัดหาสื่อให้ผู้ใช้บริการ และการจัดสื่อให้เรียนรู้ด้วยตนเอง

5. ในด้านสถานที่ตั้ง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าควรจัดตั้งในวัดที่เป็นศูนย์กลางกิจกรรมท้องถิ่น และควรจัดให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยแยกเขตสังฆาวาสเป็นสัดส่วน

6. ในด้านวิธีการจัดการกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่าผู้ริเริ่มจัดตั้งอุทยานการศึกษาควรมาจากความร่วมมือของส่วนราชการ วัด และชุมชน โดยให้วัดเป็นผู้ดำเนินการ คณะกรรมการบริหารควรเป็นกรรมการจากส่วนราชการ วัด และประชาชน ผู้บริหารและบุคลากรควรเป็นพระภิกษุ ความรู้ของบุคลากรที่ควรมีคือ ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และอุทยานการศึกษา ควรสังกัดกรมการศาสนา

7. ในด้านแหล่งงบประมาณของอุทยานการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าควรได้จากเงินบริจาคมูลนิธิ เอกชน ประชาชน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พหุกรณีศึกษาวัดพัฒนาดีเด่น ผู้วิจัยทำการวิจัยโดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา และวิจัยเชิงสำรวจ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น

พื้นที่ในการดำเนินการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้คือวัดพัฒนาดีเด่น 2 วัด ที่มีคุณลักษณะครบตามเกณฑ์ทั้ง 3 ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คือ อุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ซึ่งได้รับการพิจารณาไม่เกิน 10 ปี เพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทของวัดและชุมชน โดยมีขั้นตอนการคัดเลือกชุมชนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยคัดเลือกรายชื่อวัดพัฒนาดีเด่นที่มีคุณลักษณะตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 3 ประเภท คือ อุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น จากเอกสารของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยนำรายชื่อวัดพัฒนาดีเด่นข้างต้น ให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน คัดเลือกโดยเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่นและทำงานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนกับวัดที่มีประสบการณ์การทำงานไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 3 คน คือ

1. คุณนพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์ ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนสถาน
2. คุณอ่อนเดือน เทียนทอง นักวิชาการศาสนา 6 ว
3. คุณบุญเลิศ โสภา หัวหน้าฝ่ายบูรณะและพัฒนาวัด

จากนั้น เลือกรายชื่อวัดพัฒนาดีเด่นที่ผู้เชี่ยวชาญเลือกซ้ำกันความถี่ 2 ใน 3 เพื่อเป็นข้อมูลในการเลือกชุมชนที่เป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยคัดเลือกมา 2 ชุมชน คือ

1. วัดบางช้างเหนือ ตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
2. วัดสุทธาวารี ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น ใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และ การสัมภาษณ์

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไปของชุมชนและศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้วิจัยจึงลงพื้นที่และใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยเข้าสังเกตในกิจกรรมเกือบทุกกิจกรรม

1.1 เครื่องมือการวิจัย

แบบสังเกต จัดเป็นกรอบตามขอบเขตการวิจัย โดยผู้วิจัยได้เดินทางไปสำรวจชุมชนในครั้งแรกเพื่อสังเกตลักษณะพื้นที่ ที่ตั้งในภาพรวม จากนั้นจึงนำข้อมูลมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อสร้างเป็นแบบสังเกตแล้วจึงลงชุมชนเพื่อทำการสังเกตในกิจกรรมที่เกิดขึ้นอีกครั้ง

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ผู้วิจัยได้เดินทางไปยังชุมชนทั้ง 2 ชุมชน เพื่อสำรวจดูพื้นที่ เส้นทางคมนาคม ลักษณะที่ตั้งบ้านเรือนของประชาชน เพื่อนำข้อมูลมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ในการกำหนดโครงสร้างคำถามในประเด็นปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ที่คัดเลือก โดยวัดบางช้างเหนือ ผู้วิจัยไปสำรวจพื้นที่ในระหว่างวันที่ 1-7 กันยายน 2549 เป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ และวัดสุทธาวารีในระหว่างวันที่ 1-7 สิงหาคม 2550 เป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์

2) นำข้อมูลที่ได้มาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ถึงการวางกรอบในการสังเกต

3) ผู้วิจัยเดินทางลงพื้นที่วัดบางช้างเหนือ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549 จนกระทั่งวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2550 ในส่วนของวัดสุทธาวารี ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม 2550 จนกระทั่งวันที่ 31 มีนาคม 2551 โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัด เพื่อสังเกตจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพศ วัย และกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมทำ โดยข้อมูลที่ได้ ผู้วิจัยจัดเก็บข้อมูลเป็นแบบบันทึกภาคสนาม (Field Note) เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนในการสัมภาษณ์ต่อไป

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปอุปนัย จากนั้นนำเสนอโดยพรรณนาความ

2.การสัมภาษณ์

นอกจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลที่มีรายละเอียดเชิงลึกถึงปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทำการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แบ่งเป็น กลุ่มผู้นำชุมชนโดยแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ผู้นำที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล และผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ คือเจ้าอาวาส ผู้อาวุโสในตำบล และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนกับวัด เช่น กรรมการวัด ชาวบ้านในชุมชน เป็นต้น

2.2 เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะจัดทำข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้เดินทางไปยังชุมชนทั้ง 2 ชุมชน เพื่อสำรวจดูพื้นที่ เส้นทางคมนาคม ลักษณะที่ตั้งบ้านเรือนของประชาชน แล้วกลับมากำหนดโครงสร้างคำถามในประเด็นปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วม โดยนำข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อสร้างข้อคำถามในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการหาข้อมูลเพิ่มเติมจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ทั้งนี้ คำถามในการสัมภาษณ์ อาจปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมข้อคำถามที่เกี่ยวข้องจากการตอบของผู้ให้ข้อมูลได้

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ผู้วิจัยได้เดินทางไปยังชุมชนทั้ง 2 ชุมชน เพื่อสำรวจดูพื้นที่ เส้นทางคมนาคม ลักษณะที่ตั้งบ้านเรือนของประชาชน เพื่อนำข้อมูลมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ในการกำหนดโครงสร้างคำถามในประเด็นปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ที่คัดเลือก

2) นำข้อมูลที่ได้มาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ถึงการวางกรอบในการสัมภาษณ์

3) ผู้วิจัยเดินทางลงพื้นที่วัดบางช้างเหนือ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549 จนกระทั่งวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2550 และวัดสุทธาวารี ตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม 2550 จนกระทั่งวันที่ 31 มีนาคม 2551

โดยผู้วิจัยสุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการ Snowball Sampling คือ เริ่มต้นโดยการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส จากนั้นจึงสัมภาษณ์พระลูกวัด แล้วจึงเดินทางสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนคือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเดินทางสัมภาษณ์ที่บ้านของชาวบ้านในชุมชนเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม โดยวัดบางช้างเหนือมีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนทั้งสิ้น 32 คน คือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระ 3 รูป และชาวบ้านจำนวน 26 คน วัดสุทธาวารีมีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนทั้งสิ้น 17 คนคือ รองนายก

องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระ 1 รูป และชาวบ้านจำนวน 13 คน โดยการสัมภาษณ์ ดำเนินการในระหว่างการจัดกิจกรรมของวัด เมื่อผู้ให้ข้อมูลกล่าวถึงเอกสารประกอบข้อมูลที่ให้ สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ขอเอกสารดังกล่าวมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปอุปนัย จากนั้นนำเสนอ โดยพรรณนาความ

ตอนที่ 2 เพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น โดยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

1. การสนทนากลุ่ม

1.1 การจัดทำเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์และยกร่างแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่นทั้งในด้านปัจจัยและ ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อใช้เป็นกรอบคำถามในการสนทนากลุ่ม

1.2 ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มในแต่ละชุมชนประกอบด้วย

- ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองัดการบริหารส่วนตำบล
- ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนกับวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส พระ

ชาวบ้านในชุมชนจำนวน 3 คน โดยพิจารณาผู้ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เช่น สามารถโน้มน้าวให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดได้ จำนวน 1 คน และชาวบ้านที่ไม่มี อิทธิพลใดๆ ต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอจำนวน 2 คน

ดังนั้น ในแต่ละชุมชนจึงมีจำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่ม จำนวน 2 กลุ่ม จำนวนผู้สนทนากลุ่มในแต่ละชุมชนรวมชุมชนละ 8 คน

1.3 ขั้นตอนการดำเนินการสนทนากลุ่ม

1.3.1 การสนทนากลุ่มที่วัดบางช้างเหนือ ในวันที่ 1 มีนาคม 2551

1) ผู้วิจัยโทรศัพท์เชิญเจ้าอาวาส พระลูกวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองัดการบริหารส่วนตำบล ผู้นำที่สามารถชักชวนชาวบ้านให้มาร่วมกิจกรรมกับที่วัดได้ และ ชาวบ้านจำนวน 2 คน รวม 8 คน เพื่อนัดหมายวัน เวลาและสถานที่ในการทำสนทนากลุ่ม

2) ผู้วิจัยเดินทางไปยังวัดบางช้างเหนือ เพื่อเตรียมตัวก่อนการสนทนากลุ่มจะเริ่ม

ที่วัดประมาณ 1 ชั่วโมง เพื่อจัดเตรียมสถานที่และเตรียมบันทึกเสียง โดยผู้วิจัยให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มนั่งล้อมวงที่กุฏิเจ้าอาวาสรูปเก่า เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มรู้สึกผ่อนคลายในการพูดคุย ผู้วิจัยจึงจัดการสนทนากลุ่มในสถานที่ที่ไม่เป็นทางการ

3) ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่ม ใช้เวลา 2 ชั่วโมง

1.3.2 การสนทนากลุ่มที่วัดสุทธาวารีในวันที่ 1 เมษายน 2551

1) ผู้วิจัยโทรศัพท์เชิญรองเจ้าอาวาส กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำที่สามารถชักชวนชาวบ้านให้มาร่วมกิจกรรมกับที่วัดได้ และชาวบ้านจำนวน 1 คน รวม 6 คน เพื่อนัดหมายวัน เวลาและสถานที่ในการทำสนทนากลุ่ม

2) ผู้วิจัยเดินทางไปยังวัดสุทธาวารี เพื่อเตรียมตัวก่อนการสนทนากลุ่มจะเริ่ม

ที่วัดประมาณ 1 ชั่วโมง เพื่อจัดเตรียมสถานที่และเตรียมบันทึกเสียง โดยผู้วิจัยให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มนั่งล้อมวงที่ศาลาวัด เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มรู้สึกผ่อนคลายในการพูดคุย ผู้วิจัยจึงจัดการสนทนากลุ่มในสถานที่ที่ไม่เป็นทางการ

3) ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มโดยใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง

1.4 การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานวัดบางช้างเหนือและวัดสุทธิวารี

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พุทธนิศึกษาวัดพัฒนาดีเด่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น และเพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น โดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการวิจัย 2 ชุมชน ที่มีวัดพัฒนาดีเด่นครบตามเกณฑ์ทั้ง 3 เกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คือ อุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ซึ่งได้รับการพิจารณาคัดเลือกมาไม่เกิน 10 ปี เพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทของวัดและชุมชน และผ่านการคัดเลือกโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน

วัดที่ได้รับการคัดเลือกทั้ง 2 วัดคือ วัดบางช้างเหนือ ตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม และวัดสุทธิวารี ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดยมีข้อมูลพื้นฐานของทั้ง 2 วัด และข้อมูลชุมชน นำเสนอเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานวัดบางช้างเหนือ

1.1 ข้อมูลทั่วไปและกิจกรรมของวัด

1.1.1 ที่ตั้งและความเป็นมาของวัด (วัดบางช้างเหนือ, เอกสาร, 8 ธันวาคม 2549)

วัดบางช้างเหนือ ตั้งอยู่เลขที่ 79/1 หมู่ 3 ตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พื้นที่ที่ตั้งวัด 65 ไร่เศษ ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับสถานที่สำคัญดังนี้

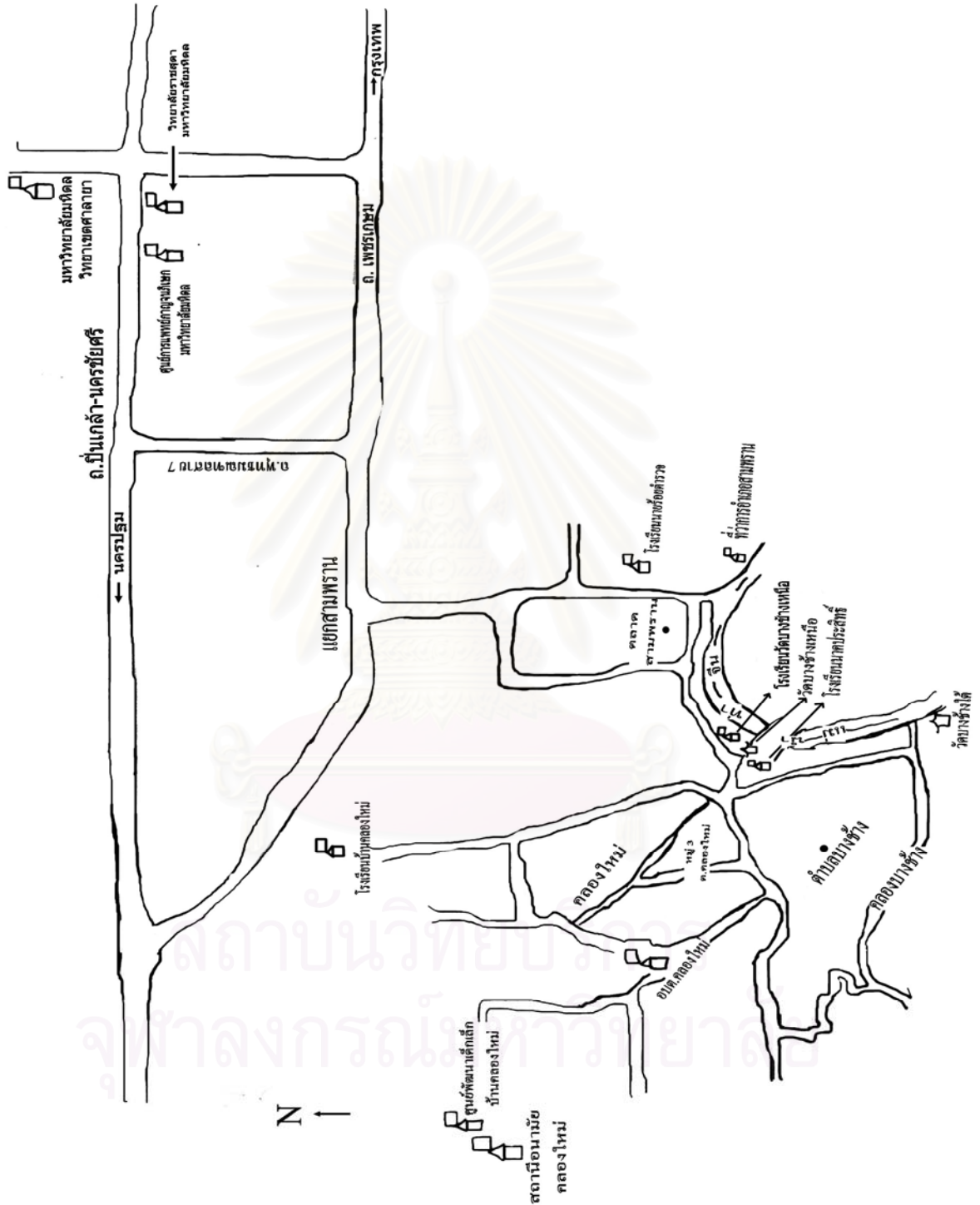
ทิศเหนือ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ ห่างจากวัดประมาณ 1 กิโลเมตร

ทิศใต้ วัดบางช้างใต้ ห่างจากวัดประมาณ 1 กิโลเมตร

ทิศตะวันออก ติดกับแม่น้ำท่าจีน

ทิศตะวันตก องค์การบริหารส่วนตำบลคลองใหม่ ห่างจากวัดประมาณ 1.5 กิโลเมตร

แผนภาพที่ 1 แผนที่วัดบางช้างเหนือ

(ที่มา: ปรับปรุงจากเอกสารองค์การบริหารส่วนตำบลคลองใหม่)

วัดบางช้างเหนือ เดิมชื่อวัดใหม่ ตั้งอยู่บนริมฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลยายชา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ภาค 14 สังกัดมหานิกาย สร้างมาประมาณ 179 ปี ในสมัยรัชกาลที่ 3 เดิมทีเดียวชาวบ้านเรียกกันว่า **วัดใหม่**

เมื่อปี พ.ศ. 2459 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จดำเนินมาตรวจวัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอสามพราน ได้ประทานชื่อใหม่ว่า **วัดบางช้างเหนือ** ด้วยสาเหตุ เพราะมีวัดอยู่สองวัด และตั้งอยู่ใกล้คลองบางช้าง วัดที่ตั้งอยู่เหนือคลองบางช้าง เรียกว่าวัดบางช้างเหนือ วัดที่ตั้งอยู่ใต้คลองบางช้าง เรียกว่าวัดบางช้างใต้

วัดบางช้างเหนือได้รับรางวัลอุทยานการศึกษาในวัดปี พ.ศ. 2539 ได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่าง ปี พ.ศ. 2545 และได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นปี พ.ศ. 2548

กิจกรรมที่วัดได้รับรางวัลอุทยานการศึกษา

1. มีการจัดการเรื่องต้นไม้พุดได้ มีการติดสุภายิต ธรรมะ
2. มีการปลูกต้นไม้ให้เด็กๆ ได้รู้จัก ทั้งต้นไม้ในพุทธประวัติ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นสาละ ต้นไทร และต้นไม้ที่มีในชุมชนและนอกชุมชนเช่น ต้นพิกุล ต้นมะม่วง ต้นมะขาม ต้นประดู่ เป็นต้น
3. การจัดวัดให้สะอาด รมรื่น
4. มีการจัดให้ความรู้แก่ภิกษุ-สามเณร
5. มีการจัดให้ความรู้แก่เด็กนักเรียน ให้เข้ามาหาความรู้
6. มีการให้ข่าวสารต่างๆ ไปแก่ประชาชน เช่นมีที่อ่านหนังสือ

กิจกรรมที่วัดได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่าง

1. เมื่อได้รับรางวัลอุทยานการศึกษาในวัดแล้ว จะมีโครงการอื่นต่อเนื่อง คือการสาธารณูปการ เช่น อาคารสถานที่ ศาลา กุฏิ สวนหย่อม จัดภูมิทัศน์ในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย
2. การปกครองภิกษุ-สามเณร อย่างเป็นระเบียบ
3. จัดการศึกษาที่เกี่ยวกับคุณธรรม- จริยธรรม คือ การเรียนการสอนธรรมศึกษา และการอบรมค่ายจริยธรรม กิจกรรมบวชชีพร้าหมั่น
4. ชักชวนให้ประชาชน ลด ละ เลิก อบายมุข ในวันสำคัญทางศาสนา
5. จัดอาคารสถานที่ตามแผนผัง
6. พิจารณาจัดกิจกรรมเพิ่ม เช่น ค่ายจริยธรรมปีนี้อาจ 2-3 ค่าย แต่ในปีต่อไปอาจเพิ่มเป็นปีละหลายครั้ง

กิจกรรมที่วัดได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น

1. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมใช้สถานที่ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ เกษตร เป็นศูนย์ประชุมของหน่วยงานราชการ
2. แจกทุนการศึกษา
3. มีการส่งเสริมการเกษตร มีการประกวดผลไม้ ถั่วฝักยาว โดยร่วมมือกับเกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด
4. มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยร่วมกับชมรมเรารักแม่ น้ำท่าเงิน โดยมีการกำจัดมลพิษ ไม่สร้างมลพิษเพิ่ม
5. มีการจัดงานประจำปี

นอกจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้กล่าวมานี้ ทางวัดต้องพัฒนาให้ได้ตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ อีกทั้งโครงการที่เสนอไปนั้น จะต้องทำต่อให้สำเร็จ และจะต้องมีโครงการอื่นๆ ต่อเนื่องไปอีก

1.1.2 บุคลากรของวัด

ความเป็นมาที่เริ่มมีเจ้าอาวาสปกครองวัดบางช้างเหนือ สืบทราบได้ว่าสร้างในราว พ.ศ. 2370 ในรัชกาลที่ 3 มีพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดมาแล้ว ซึ่งพอจะสืบค้นหาและลำดับได้ดังนี้

- หลวงพ่อบุญมา (ปี พ.ศ. 2370- พ.ศ. 2400)
- หลวงปู่จ้อย นามสกุล สุขบำรุง (ปี พ.ศ. 2400 - พ.ศ. 2442)
- หลวงพ่อบุญ (ปี พ.ศ. 2442 – ไม่ปรากฏปี)
- หลวงพ่อแหวน นามสกุล มาเจริญ (ไม่ปรากฏปี - พ.ศ. 2475)
- พระครูปลัดผ้น ฉายา ศิสฺสสุวณฺโณ นามสกุล แสงโสภกา (ปี พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2484)
- พระพิศาลศึกษากร ฉายา อุคฺคเสโน นามสกุล เทพทอง (ปี พ.ศ. 2488 – พ.ศ. 2544) ซึ่ง

ชาวบ้านส่วนใหญ่เรียกว่า หลวงพ่อหงัด

- พระพิพัฒนศึกษากร ฉายา รตนาโก นามสกุล คงคา (ปี พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน)

อดีตเจ้าอาวาสที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธามาก มี 2 รูป คือ หลวงปู่จ้อย

และหลวงพ่อหงัด (พระพิศาลศึกษากร) เนื่องจากหลวงปู่จ้อย ตอนท่านยังเป็นเจ้าอาวาส ได้เกิดเหตุการณ์ที่แสดงถึงปาฏิหาริย์ต่างๆ เช่น มีคนเข้าไปยิงนกกภายในบริเวณวัด หลวงปู่จึงให้ทดลองยิงที่กอกไผ่ ปรากฏว่ายังไม่ออก ต่อมาภายหลัง คนมาขุดกอกไผ่นำไปเป็นวัตถุมงคล เพราะมีความเชื่อว่าถ้ามีคนมายิง จะยิงไม่ออก และเมื่อท่านมรณภาพ ทางวัดจึงได้สร้างรูปปั้นหลวงปู่จ้อยขึ้น เพื่อให้ประชาชนที่ศรัทธาได้มาสักการะบูชา เมื่อคนในชุมชนจะทำกิจการงานอาชีพใด ก็มักจะมาอธิษฐานหรือบนหลวงปู่จ้อย เพื่อให้กิจการของตนเองเจริญรุ่งเรือง ใครที่ลูกหลานไม่สบายก็มาถวายเป็น

ลูกหลวงปู่จ้อย เพื่อหลวงปู่จะได้คุ้มครอง สืบเนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือทำสวน ทั้งสวนผลไม้คือ ฝรั่ง ชมพู่ และสวนกล้วยไม้ เมื่อจะฉีดยาฆ่าแมลงจะไปบนหลวงปู่ไม่ให้ฝนตก จะได้ฉีดยาฆ่าแมลงได้หากถึงเวลาใส่ปุ๋ยก็จะไปบนให้ฝนตก จะได้มีน้ำช่วยละลายปุ๋ยลงในดิน มีประชนมาบนแล้วได้ผลดังที่หวังเป็นจำนวนมาก จึงเกิดความศรัทธาหลวงปู่จ้อยส่งผลให้มีคนมาทำบุญที่วัดเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีศาลต่างๆ ที่ชาวบ้านนำมาตั้งไว้ภายในบริเวณใกล้เคียงกันเพื่อแก้บน

ส่วนพระพิศาลศึกษากร (สังัด เทพทอง) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อหงัด ท่านได้วางรากฐานการศึกษาและระบบแบบแผนต่างๆ เช่น การปฏิบัติตนของพระที่จำพรรษาที่วัด คือ ไม่ออกไปเดินขายแม่น้ำทั้งตอนกลางวันและตอนเย็น เนื่องจากมีคนมาทำบุญเป็นจำนวนมาก เป็นการไม่สมควร ในส่วนของการส่งเสริมการศึกษา คือ 1. พระบวชใหม่ต้องศึกษาเล่าเรียน 2. มีการให้ทุนการศึกษานักเรียนโรงเรียน 39 โรงเรียน ทั้งโรงเรียนวัดบางช้างเหนือ โรงเรียนนาคประสิทธิ์มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ และในบริเวณใกล้เคียง กระทั่งเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือพระพิพัฒนศึกษากร ท่านได้สืบสานเจตนารมณ์ต่อจากเจ้าอาวาสรูปก่อน คือมีการสนับสนุนทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังได้มีการทะนุบำรุงและพัฒนาวัด จนเป็นระบบระเบียบและอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวบ้านที่มาทำบุญ

วัดบางช้างเหนือในปี พ.ศ. 2550 มีพระภิกษุและสามเณรอยู่จำพรรษาจำนวน 26 รูป เรียนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมรวม 17 รูป เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี 1 รูป ที่เหลือเพิ่งบวชใหม่จำนวน 9 รูป (การเรียนพระปริยัติธรรมนั้น สามารถเรียนแผนกนักธรรมและแผนกบาลีควบคู่กันไป) พระที่บวชมานานกว่า 10 ปี มีจำนวนเกินครึ่ง ส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนที่มาบวช กรรมกรวัดเป็นคนในชุมชน โดยมีการผลัดเปลี่ยนกันไป ไม่มีกรรมกรวัดที่แน่นอน เป็นกรรมกรเฉพาะกิจ เช่น การจัดงานนมัสการปิดทองพระประจำปี โดยมีเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรเป็นหลักในการทำกิจกรรมต่างๆ เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากการปกครองของเจ้าอาวาสในแต่ละท่าน แต่ละยุคสมัย มีกรรมกรวัดที่แตกต่างกันไป

1.1.3 กิจกรรมของวัด (พระพิพัฒนศึกษากร, สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2549)

ทางวัดได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทั้งในส่วนที่เป็นกิจกรรมทางศาสนา คือ บวชชีพราหมณ์ การถวายสังฆทานตอนเที่ยงคืน กิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษา คือ การสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนในชุมชน และกิจกรรมทั่วไป คือ งานประจำปีของวัด ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน โดยมีรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมดังนี้

1) กิจกรรมทางศาสนา

- บวชชีพราหมณ์

จัดขึ้นต่อเนื่องจากวันสงกรานต์ คือ วันที่ 17-20 เมษายน เป็นเวลา 4 วัน 3 คืน โดยมีการเปิดรับสมัครตั้งแต่เวลา 08.00 น. – 15.00 น. และในเวลา 15.30 น. เป็นการทำพิธีบวช ซึ่งผู้ที่มาบวชชีพราหมณ์ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายต้องนุ่งขาวห่มขาว ถือศีล 8 กิจกรรมระหว่างบวช มีการถวายสังฆทาน การเจริญจิตภาวนา การฟังบรรยายธรรม การสวดมนต์ โดยพระวิทยากรมาจากวัดบางพลีใหญ่-กลาง จ.สมุทรปราการ วัดตะโน กรุงเทพฯ และคณะวิทยากรในวัดบางช้างเหนือ เหตุที่มีพระวิทยากรมาจากวัดอีก 2 วัด นอกเหนือจากพระในวัดบางช้างเหนือ เนื่องจากเจ้าอาวาสรูปก่อนมีการติดต่อกับพระทั้ง 2 วัดดังกล่าวมานาน จึงได้มีพระวิทยากรจากทั้ง สองที่ มาร่วมกิจกรรมจนปัจจุบัน

ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมบวชชีพราหมณ์ มาจากการระดมทุนจากชาวบ้านที่มาทำบุญในเทศกาลสงกรานต์ และบางส่วนได้จากการบริจาคเข้าในกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ เงินทุนที่ได้เป็นค่าใช้จ่ายซื้อของเพื่อทำอาหารเลี้ยงคนที่มาเข้าร่วมกิจกรรม และใช้เป็นค่าจ้างของคนที่มาช่วยทำอาหาร คนทำอาหารเป็นชาวบ้านในชุมชนมาร่วมมือกัน ส่วนหนึ่งเป็นการจ้าง อีกส่วนมาช่วยด้วยใจ ฝ่ายอาคารสถานที่ เป็นหน้าที่ของพระในวัดและกรรมการวัดช่วยกันดูแล

- การถวายสังฆทานในช่วงเข้าพรรษา

วัดบางช้างเหนือมีการทำสังฆทานที่แตกต่างจากที่อื่นคือ ในวันขึ้น 8 ค่ำ และแรม 8 ค่ำ จะมีการทำสังฆทานตอนเวลา 01.00 นาฬิกา เป็นแนวคิดของอดีตเจ้าอาวาส หลวงพ่อสงัด ที่ให้ชาวบ้านมาทำสังฆทานหลังเที่ยงคืน เนื่องจากเล็งเห็นถึงความจำเป็นของชาวบ้านที่ต้องไปทำงานแต่เช้า กลับมาตอนเย็น ไม่มีเวลาไปทำสังฆทาน โดยเฉพาะพ่อค้า แม่ค้า ที่ต้องออกไปขายของ ส่งของยังตลาดในกรุงเทพฯ ถวายสังฆทานเสร็จ ก็ไปส่งของได้เลย จึงให้มีการทำสังฆทานในเวลานี้ ในภายหลัง เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันได้เลื่อนเวลาเป็น 03.30 นาฬิกา ไปจนกระทั่ง 06.30 นาฬิกา เนื่องจากท่านต้องการจัดเวลาให้เหมาะสมกับวัตรปฏิบัติของพระ คือพระต้องตื่นมาทำวัตรเช้าในช่วงเวลาดังกล่าว และท่านยังได้จัดให้มีการทำสังฆทานเป็นรอบ รอบละ 15 นาที ซึ่งเป็นระเบียบมากขึ้นกว่าเดิม การทำสังฆทานเวลานี้มีชาวบ้านมาทำสังฆทานกันเป็นจำนวนมาก สังฆทานเป็นสังฆทานอาหารสด มีชาวบ้านมาช่วยกันทำอาหารในวัด โดยชาวบ้านมาช่วยกันทำอาหารก่อนวันสังฆทาน 1 วัน และจำหน่ายในราคาถูกให้ชาวบ้าน ซึ่งเมื่อถึงเวลาที่จะมาคอยซื้อที่วัด และเมื่อถึงเวลาใกล้เที่ยงคืน จะทำอาหารสำหรับใส่สำหรับเพิ่ม มีทั้งข้าว หวาน ผู้ที่ต้องการถวายสังฆทานบริจาคเงินชุดละ 40 บาท และยกไปถวายพระ หลังจากเสร็จสังฆทาน กับข้าวที่เหลือทางวัดจะจำหน่ายหรือบางทีก็แจกให้ไปเลยก็มี

2) กิจกรรมทางการศึกษา

- การสอนธรรมศึกษา วัดบางช้างเหนือ เปิดสอนและสอบธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก ให้ นักเรียนในชุมชนตำบลคลองใหม่จำนวน 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ โรงเรียนนาค ประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ โรงเรียนบ้านคอนทอง และโรงเรียนบ้านคลองใหม่ และนักเรียน นอกชุมชนตำบลคลองใหม่ 3 โรงเรียนคือ โรงเรียนบ้านบางม่วง โรงเรียนวัดเชิงเลน และโรงเรียน บ้านหัวอ่าว เรียนธรรมศึกษาที่วัดบางช้างเหนือ และมีนักเรียนนอกชุมชนตำบลคลองใหม่อีก 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนบ้านดงเกตุ ไม่ได้เรียนธรรมศึกษาที่วัดบางช้างเหนือ แต่มาทบทวนบทเรียนก่อน สอบ 3 วัน และสอบที่สนามสอบวัดบางช้างเหนือ และอีกโรงเรียนคือ โรงเรียนบ้านบางประแดง ไม่ได้เรียนที่วัดบางช้างเหนือ แต่สอบที่สนามสอบวัดบางช้างเหนือ โดยนักเรียนที่มาเรียน จะเริ่มเรียน ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรียนนักธรรมตรี ถ้าสอบผ่าน จะเรียนนักธรรมโทต่อในระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ถ้าสอบไม่ผ่านก็ต้องสอบนักธรรมตรีใหม่ในปีถัดไป ในส่วนของนักธรรม เอก นักเรียนโรงเรียนนาคประสิทธิ์สามารถเรียนต่อถึงนักธรรมเอกได้ เนื่องจากทางโรงเรียนมีสอนถึง ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่โรงเรียนอื่นๆ มีแค่ระดับประถมศึกษา นักเรียนโรงเรียนอื่นๆ ที่สนใจ สามารถไปศึกษาต่อจากที่อื่นหรืออ่านหนังสือ แล้วมาขอสอบที่ศูนย์สอบวัดบางช้างเหนือได้ การสอบ ธรรมศึกษานั้น ไม่เพียงนักเรียนเท่านั้นที่สอบได้ บุคคลทั่วไปที่เรียนธรรมศึกษา และสนใจสอบ สามารถมาสอบพร้อมกันกับนักเรียนที่เรียนได้ ในส่วนของผู้สอนธรรมศึกษา จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ฆราวาสและพระสงฆ์ ฝ่ายฆราวาสคือ ครูของโรงเรียนต่างๆ ที่นำนักเรียนเข้าร่วมเรียนธรรมศึกษาที่ วัดบางช้างเหนือ และพันตำรวจโทหญิงสุชาดา พระเขียนทอง และพันตำรวจโทหญิงธรรมภรณ์ สังข์ ศิลป์ เจ้าหน้าที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจ ซึ่งทั้ง 2 ท่านเรียนจบนักธรรมเอก และมีความสนใจด้าน พระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสจึงทำเรื่องไปยังโรงเรียนนายร้อยตำรวจ เพื่อขอตัวทั้ง 2 ท่านให้มาช่วยสอน ธรรมศึกษาที่วัด ในส่วนของพระสงฆ์จะเป็นพระที่วัดบางช้างเหนือ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาสอน ตามที่ได้รับมอบหมาย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3) กิจกรรมอื่น

(1) งานประจำปีของวัด จัดขึ้นในวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 3 ไปจนวันขึ้น 11 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี โดยทางวัดมีกิจกรรมต่างๆ ทั้งกลางวันและกลางคืนดังต่อไปนี้

- การประกวดผัก-ผลไม้ยักษ์ โดยทางคณะกรรมการวัดสำรวจว่าในชุมชน และตำบลใกล้เคียง เกษตรกรได้มีผลผลิตทางการเกษตรอะไรบ้างที่มีจำนวนมาก และนำมาเป็นหัวข้อในการจัดการประกวด และได้มีการเชิญเกษตรอำเภอและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขนมาเป็นคณะกรรมการในการตัดสิน และทางคณะกรรมการมีข้อเสนอแนะเกษตรกรภายหลังเสร็จสิ้นการประกวด

- การแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ เป็นการแข่งขันของนักเรียนในเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2 โดยเนื้อหาอยู่ในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีและสาระการเรียนรู้ที่ 1 ของวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามลำดับช่วงชั้นประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนต้น การแข่งขันแบ่งเป็น 2 รอบ รอบแรกเป็นปรนัย 50 ข้อ เป็นรอบคัดเลือก ใช้เวลา 50 นาที คัดผู้ชนะจำนวน 10 โรงเรียน จากนั้นแข่งขันต่อในรอบสอง โดยเป็นการตอบคำถามซึ่งมีพระอาจารย์เป็นผู้ถามคำถาม และให้นักเรียนเขียนตอบลงในกระดาษ เมื่อแข่งขันเสร็จ มีรางวัล 3 รางวัล คือ รางวัลที่ 1 ได้รับเงินรางวัล 1,000 บาท พร้อมเกียรติบัตร รางวัลที่ 2 ได้รับเงินรางวัล 800 บาท พร้อมเกียรติบัตร รางวัลที่ 3 ได้รับเงินรางวัล 600 บาท พร้อมเกียรติบัตร และรางวัลชมเชย 2 รางวัล ได้เกียรติบัตรคนละ 1 ฉบับ นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมแข่งขันทุกคนได้รับของที่ระลึก และทางโรงเรียนที่นำนักเรียนเข้าร่วมแข่งขัน ได้รับเงินค่ารถ จำนวนโรงเรียนละ 300 บาท

- การแข่งขันบรรยายธรรม เป็นการแข่งขันบรรยายธรรมศึกษา โดยผู้เข้าแข่งขันเป็นนักเรียนในเขตพื้นที่การศึกษานครปฐมเขต 2 คณะกรรมการเป็นครูจากโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ และ คณะพระวิทยากรจากวัดพระปฐมเจดีย์ ซึ่งแบ่งการแข่งขันออกตามลำดับช่วงชั้น คือ ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) ใช้เวลาทุกคนละ 3 นาที ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) ใช้เวลาทุกคนละ 5 นาที โดยรางวัลจะมี 3 รางวัลคือ รางวัลที่ 1 จะได้รับเงินรางวัล 1,000 บาท พร้อมเกียรติบัตร รางวัลที่ 2 จะได้รับเงินรางวัล 800 บาท พร้อมเกียรติบัตร รางวัลที่ 3 จะได้รับเงินรางวัล 600 บาท พร้อมเกียรติบัตร และรางวัลชมเชย 2 รางวัล จะได้เกียรติบัตรคนละ 1 ฉบับนอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมแข่งขันทุกคนได้รับของที่ระลึก และทางโรงเรียนที่นำนักเรียนเข้าร่วมแข่งขัน จะได้รับเงินค่ารถ จำนวนโรงเรียนละ 300 บาท

- การแข่งขันวาดภาพ ผู้เข้าแข่งขันเป็นนักเรียนในเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2 โดยแต่ละโรงเรียนสามารถส่งตัวแทนนักเรียนมาเข้าร่วมแข่งขันวาดภาพได้ช่วงชั้นละ 1 คน คือช่วงชั้นที่ 1 (ป.1- ป.3) จำนวน 1 คน ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4 - ป.6) จำนวน 1 คน และ ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 - ม.3) จำนวน

1 คน และคณะกรรมการเป็นคณะกรรมการโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ จำนวน 2 คน และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 1 คน โดยหัวข้อที่ใช้สำหรับวาดภาพเป็นหัวข้อเกี่ยวกับพุทธศาสนาซึ่งแล้วแต่ทางคณะกรรมการตั้งขึ้น โดยรางวัลจะมี 5 รางวัลคือ รางวัลที่ 1 เงินรางวัล 1,000 บาท พร้อมเกียรติบัตร รางวัลที่ 2 เงินรางวัล 800 บาท พร้อมเกียรติบัตร รางวัลที่ 3 จะได้รับเงินรางวัล 600 บาทพร้อมเกียรติบัตร และรางวัลชมเชยอีก 2 รางวัล ได้เกียรติบัตรคนละ 1 ฉบับ นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมแข่งขันทุกคน จะได้รับของที่ระลึก และทางโรงเรียนที่นำนักเรียนเข้าร่วมแข่งขัน จะได้รับเงินค่ารถ จำนวนโรงเรียนละ 300 บาท

- การประกวดเต้นแอโรบิก นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นนักเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยแบ่งเป็นทีม ทีมละ 10 คน เต้น 1 เพลง โดยมีคณะกรรมการเป็นคณะกรรมการโรงเรียนนาคประสิทธิ์ (มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ) และอาจารย์จากโรงเรียนนายร้อยตำรวจ อ. สามพราน จ. นครปฐม เนื่องจากทางโรงเรียนนายร้อยตำรวจ มีชมรมเต้นแอโรบิกของชุมชน ต. สามพรานตั้งอยู่ รางวัลที่ได้รับ เป็นรางวัลที่ 1 เงินรางวัลจำนวน 3,000 บาท รางวัลที่ 2 เงินรางวัล 2,000 บาท และรางวัลที่ 3 เงินรางวัลจำนวน 1,000 บาท นอกจากนี้ ทางวัดยังให้ค่ารถกับโรงเรียนที่เข้าร่วม โรงเรียนละ 1,500 บาท พร้อมของที่ระลึก

- การประกวดร้องเพลงลูกทุ่งพร้อมแดนเซอร์ เป็นนักเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยรางวัลที่ได้รับ เป็นรางวัลที่ 1 เงินรางวัลจำนวน 3,000 บาท รางวัลที่ 2 เงินรางวัล 2,000 บาท และรางวัลที่ 3 เงินรางวัลจำนวน 1,000 บาท นอกจากนี้ ทางวัดยังให้ค่ารถกับโรงเรียนทุกโรงเรียนที่เข้าร่วม โรงเรียนละ 1,500 บาท พร้อมของที่ระลึก

- กิจกรรมการแสดงของนักเรียนโรงเรียนต่างๆ ในเขตพื้นที่การศึกษา 2 จังหวัดนครปฐม ซึ่งทางวัดได้ให้ครูสายหยุด เรืองมาลัย ซึ่งเป็นผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือแผนกมัธยมศึกษา เลขานุการมูลนิธิวัดบางช้างเหนือ เป็นผู้สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนที่มีการจัดการแสดงหน้าเวที ในเขตพื้นที่การศึกษานครปฐมเขต 2 แล้วส่งจดหมายเชิญไปตามโรงเรียนต่างๆ ที่มีการจัดการแสดง เพื่อให้เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีค่ารถให้ โรงเรียนละ 1,500 บาท พร้อมของที่ระลึก

(2) **ชมรมผู้สูงอายุ** ชมรมผู้สูงอายุเป็นนโยบายของทางอำเภอสามพราน ที่ต้องการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ จึงมีคำสั่งมายังอบต. ทุกตำบลในอำเภอ และทางอบต. ได้ร่วมมือกับสถานีอนามัยร่วมกันจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้น สมาชิกในชมรมมีประมาณ 120 คน การเข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุทำได้โดยมาสมัครเป็นสมาชิก หรือมาร่วมกิจกรรมก่อน แล้วค่อยสมัครก็ได้ โดยค่าสมัครจะแบ่งเป็น 2 กรณี คือ ค่าสมัครตลอดชีพ 210 บาท ถ้าเป็นสมาชิกปีต่อปี เสียค่าสมัคร 50 บาท โดยประเภทของสมาชิกในชมรมจะแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทสามัญ อายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป และประเภทวิสามัญ

อายุตั้งแต่ 45 ปีขึ้นไป ซึ่งจริงๆ แล้วยังไม่เป็นผู้สูงอายุ ดังนั้น จำนวนสมาชิกประเภทวิสามันญ์ จึงรับจำนวนไม่เกิน 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุที่ลงทะเบียนแล้ว ในส่วนของสวัสดิการที่ได้รับ จะมีสมุดตรวจสุขภาพ ซึ่งได้งบประมาณจากอำเภอมาแจก มีเสื้อชมรม ซึ่งชมรมผู้สูงอายุจะเป็นการเขียนโครงการเสนอขอรับ. ชมรมผู้สูงอายุประกอบด้วยประธานชมรม สมาชิกชมรม ซึ่งครั้งแรกที่จัดตั้งชมรม ประธานชมรมผู้สูงอายุได้มาจากการแต่งตั้ง โดยสมาชิกชมรมเป็นผู้แต่งตั้ง ไม่มีการคัดเลือก ซึ่งเป็นบุคคลที่ในชุมชนยอมรับนับถือ ให้ความเชื่อมั่น ประธานชมรมผู้สูงอายุมีวาระปีต่อปี นอกจากตำแหน่งประธานชมรมผู้สูงอายุแล้ว ยังมีตำแหน่งรองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ประชาสัมพันธ์ โดยมีนายกองต.เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง มีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ในส่วนของตำแหน่งรองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ประชาสัมพันธ์ ได้มาจากการคัดเลือกจากชาวบ้านหมู่บ้านละ 2 คน รวม 12 คน แล้วมาคัดเลือกกันว่าใครทำหน้าที่อะไร สำหรับเลขานุการ ประธานในชมรมจะเป็นผู้คัดเลือกด้วยตนเอง ในโครงการชมรมผู้สูงอายุนี้ มีมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา เข้าร่วมกิจกรรมด้วย สืบเนื่องมาจากทางมหาวิทยาลัยมหิดล มีโครงการเครือข่ายการวิจัยบูรณาการเพื่อการพัฒนาสุขภาพ และคุณภาพชีวิตชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง เมื่อมาเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยมหิดลจึงเป็นพี่เลี้ยง ในการเสนอแนะกิจกรรมที่เน้นศักยภาพของชุมชน เพื่อให้ชุมชนอยู่ได้ด้วยตนเอง

(3) ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน ริเริ่มจากครูสันติ เย็นสบาย ทำการแทนมูลนิธิวัดบางช้างเหนือ ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนนาครประสิทธิ์ เล็งเห็นถึงปัญหาน้ำในแม่น้ำท่าจีนเน่าเสีย สืบเนื่องมาจากความเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ต่อมาเริ่มเป็นน้ำเสียของภาคเกษตรกรรม และน้ำเสียจากครัวเรือน โดยครูสันติได้ต่อสู้เพียงลำพังมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 ในขณะนั้น ท่านดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาจังหวัด ได้นำเสนอเป็นยุติในการประชุม ตั้งกระทู้ถาม เพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหา แต่ไม่เป็นผล ท่านต่อสู้มาเพียงลำพัง และต้องยุติบทบาทไปในปี พ.ศ. 2523 เนื่องจากมีภัยมาสู่ตัว คือมีคนขู่ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2541 ศึกษาธิการ นายประสพ ชื่นอินทร์งาม ศึกษาธิการจังหวัดนครปฐมในขณะนั้น ท่านเป็นคนสามพราน ได้รับรู้ปัญหาน้ำเน่าเสียเช่นเดียวกับครูสันติ และทราบเรื่องที่ครูสันติได้ทำงาน และต่อสู้มาโดยลำพัง ท่านจึงได้ดำเนินการต่อ และจากการที่ท่านเป็นศึกษาธิการ ต้องดูแลวัด โรงเรียน ท่านจึงได้ปรารถนาว่า ประชาชนควรเป็นหูเป็นตา สร้างจิตสำนึกทั้ง 2 ริมฝั่งแม่น้ำ ทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรม ปศุสัตว์ ชุมชน ร้านค้า วัด ควรช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะน้ำเน่าเสีย ในตอนแรกเป็นการคุยกันเฉพาะกลุ่มเล็กๆ คือ ครู ผู้นำชุมชน กำนัน ศึกษาธิการทุกอำเภอ เจ้าอาวาสที่มีวัดตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ มานั่งคุยกันว่าจะทำอย่างไร จึงคิดว่า การต่อสู้ที่แล้วมาที่เป็นแบบโคดเดี่ยว ไม่สามารถยังความสำเร็จได้ ต้องอาศัยหลายภาคส่วน จึงตั้งเป็นชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนขึ้น บุคคลที่เป็นแรงผลักดัน

ที่สำคัญอีกท่านหนึ่ง คือ พระธรรมเสนานี เจ้าอาวาสวัดวังตะกั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ท่านมีบารมี คนนับถือท่านมีจำนวนมาก ท่านพูดสามารถพูดให้คนเชื่อถือ ให้ความช่วยเหลือ จนในที่สุดชมรมเรารักแม่น้ำท่านจึงได้เป็นรูปเป็นร่าง โดยชมรมตั้งที่วัดบางช้างเหนือ เนื่องจากมีพื้นที่สะดวกในการจัดประชุมและทำกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ ซึ่งมีบุคลากรที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง คือ เมื่อมีการประชุมกัน ทั้งในส่วนของพระครู เจ้าหน้าที่ยกมหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม และชาวบ้านในชุมชนจะมีการขยายผล โดยให้พระที่มีหน้าที่สอนในโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ นำไปสอนนักเรียน ทางโรงเรียนก็จะมีการจัดบอร์ดเกี่ยวกับการดูแลรักษาแม่น้ำ เป็นการปลูกจิตสำนึกที่ดีให้แก่เด็ก เมื่อที่วัดมีงานต่างๆ เช่น งานศพ งานบุญต่างๆ พระจะช่วยกันเทศน์ให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาแม่น้ำ เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกชาวบ้านได้อีกทางหนึ่ง

1.2 ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียนที่มีส่วนร่วมกับวัด (วัดบางช้างเหนือ, เอกสาร, 10 ตุลาคม 2549)

จากข้อมูลวัดที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน 2 โรงเรียน โดยจากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบว่า วัดบางช้างเหนือได้ก่อสร้างและให้การอุปถัมภ์ โดยการบริจาคทุนการศึกษา และมีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้นักเรียนทั้ง 2 โรงเรียน อีกทั้งโรงเรียนนอกชุมชนด้วย ซึ่งปัจจุบันส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัด โดยทั้ง 2 โรงเรียนมีประวัติดังนี้

1.2.1 โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ

โรงเรียนวัดบางช้างเหนือหลังเดิม อยู่ด้านหน้าอุโบสถวัดบางช้างเหนือ ด้านหน้าโรงเรียนหันไปทางแม่น้ำท่าจีน ตั้งอยู่คู่กับโรงเรียนนาคประสิทธิ์ ตัวอาคารทั้งสองโรงเรียนมีลักษณะเหมือนกัน เดิมโรงเรียนวัดบางช้างเหนืออาศัยศาลาการเปรียญเป็นที่เรียน โดยพระครูปลัดผันแสงโสภณ อดีตเจ้าอาวาสวัดบางช้างเหนือจัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 ต่อมาศาลาการเปรียญคับแคบ ไม่พอใช้ให้ในการศึกษาเพราะมีนักเรียนมากขึ้น พระครูปลัดผันฯ เจ้าอาวาสในขณะนั้น ได้ร่วมกับประชาชนบริจาคเงินสร้างโรงเรียนขึ้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ชื่อโรงเรียนประชาบาล (นครแสงโสภณุเคราะห์) และเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ (นครแสงโสภณุเคราะห์) เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2485 ต่อมาทางวัดมีโครงการจะย้ายโรงเรียนทั้งสองแห่ง ตามแผนการวางผังอาณาเขตบริเวณของวัดให้มีระเบียบและสวยงาม โรงเรียนนาคประสิทธิ์ได้ย้ายไปสร้างใหม่ ณ ที่ปัจจุบันนี้ทางด้านหลังวัด ส่วนโรงเรียนวัดบางช้างเหนือ ได้ย้ายไปสร้างที่ปัจจุบันอยู่ด้านซ้ายสุดหน้าวัดบางช้างเหนือ

เมื่อปี พ.ศ. 2513 โรงเรียนวัดบางช้างเหนือย้ายไปสร้างใหม่ในที่ปัจจุบัน แต่ขณะนั้นยังไม่มียงบประมาณและไม่สามารถของบประมาณจากราชการได้ พ.ต.อ. (พิเศษ) นายแพทย์บุญสัน เชิดเกียรติกุล และคุณครูภักดี จันทร์สมวงศ์ ซึ่งเป็นครูใหญ่โรงเรียนวัดบางช้างเหนือในขณะนั้น ได้เรียนให้ท่านเจ้าอาวาส พระครูวุฒิกโรโสภณ (ตำแหน่งในขณะนั้น) ได้ทราบ และได้มีการประชุมคณะกรรมการวัดในเรื่องนี้ ได้ตกลงให้มีการจัดวงดนตรีมาแสดงที่วัด และรับเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธามาเป็นทุนเริ่มต้นการก่อสร้าง ได้เงินรวมทั้งสิ้นประมาณแปดหมื่นบาท หลังจากนั้นได้มีการก่อสร้างขึ้น โดยมีแบบแปลนตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ โดยช่างก่อสร้างชื่อ คุณสุกิจ ไปสมบุญณ์ ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอสามพราน ท่านเจ้าอาวาส (พระครูวุฒิกโรโสภณ) ได้อนุมัติเงินสมทบกับเงินที่ได้จากการแสดงดนตรี ใช้งบประมาณในขณะนั้นทั้งสิ้นประมาณหนึ่งแสนบาทเศษ

เมื่อการก่อสร้างสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ได้มีการฉลองอาคารเรียน มีการทำบุญเลี้ยงพระเพล ตอนเย็นมีการเลี้ยงโต๊ะจีนประมาณ 100 โต๊ะ พ.ต.อ.(พิเศษ)นายแพทย์บุญสัน เชิดเกียรติกุล ได้จัดวงดนตรีวงเดิมที่เคยแสดงหาเงินสร้างอาคารเรียนมาฉลองอาคารเรียนด้วย ซึ่งงานทั้งสองครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากท่านเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด ครู ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนชาวสามพรานอย่างยิ่ง ทำให้การสร้างอาคารเรียนสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

ในปีต่อมาได้มีการสร้างกำแพงโรงเรียน โดยคุณครูจรัส แพทย์สกุลพันธ์ เป็นผู้ลงมือก่อสร้าง และได้รับความร่วมมือจากผู้บริจาคเงินในการก่อสร้างกำแพงสองราย คือ อติศผู้ใหญ่ ไพบูลย์ จันทร์สมบุญณ์ กับ นายสง่า-นางเจริญ วันสมบุญณ์ โดยมี พ.ต.อ.(พิเศษ) นายแพทย์บุญสัน เชิดเกียรติกุล เป็นผู้ประสานงานให้ ในภายหลังได้มีผู้มีศรัทธาส่งกำแพงต่อมาจนถึงริมแม่น้ำ คือ คุณสุวิทย์ จันทร์สมบุญณ์

ประมาณปี พ.ศ. 2528 พ.ต.อ. (พิเศษ) นายแพทย์บุญสัน เชิดเกียรติกุล ได้รับการติดต่อจากคุณครูพวงศรี วงศาโรจน์ ในการก่อสร้างสนามวอลเลย์บอล ท่านได้บริจาคเงินให้เป็นเงิน 20,000 บาท โดยสร้างเป็นสนามมาตรฐาน คอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้ในการเล่นวอลเลย์บอลมาจนทุกวันนี้

1.2.2 โรงเรียนนาคประสิทธิ์

โรงเรียนนาคประสิทธิ์ เริ่มทำการปลูกสร้างเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2483 เสร็จเรียบร้อย เปิดให้การศึกษาเล่าเรียนเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2484 เนื่องจากการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตอำเภอสามพรานขณะนั้นยังมีจำนวนน้อย ชาวชนในชุมชนต้องเดินทางไปเรียนในตัวเมืองนครปฐม และในเขตกรุงเทพฯ วัดและชุมชนจึงได้มีดำริในการจัดสร้างโรงเรียนแห่งใหม่ขึ้น โดยท่านพระครูปลัดผัน ดิสุสสุวรรณโณ (แสงโสภา) เจ้าอาวาสวัดบางช้างเหนือ มีดำริจะสร้าง

โรงเรียนขึ้นภายในบริเวณวัด แต่ยังไม่ทราบว่าจะตั้งชื่ออย่างไรและจะสร้างในบริเวณใดของวัด คืบหนึ่งท่านเกิดนิมิตเห็นพญานาค มาปรากฏกาย ณ บริเวณกุฏิของท่าน ท่านจึงแจ้งแก่ประชาชนในชุมชนว่าจะจัดสร้างโรงเรียน ชื่อว่า โรงเรียนนาคประสิทธิ์ ณ บริเวณด้านข้างอุโบสถอีกทั้งท่านได้บริจาคเงินเป็นค่าปลูกสร้างและแรงงาน 2,540.25 บาท กับค่าสร้างโต๊ะและม้านั่งนักเรียนอีก 72 ชุด เป็นเงิน 396 บาทถ้วน รวมเป็นเงินที่ท่านพระครูปลัดผันบริจาค 2,936.25 บาท และมีผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคอีกมาก รวมเป็นค่าก่อสร้างและอุปกรณ์ทั้งหมด 5,736.25 บาท อาคารเรียนเป็นเรือนปั้นหยา 2 ชั้น กว้าง 8.50 เมตร ยาว 35 เมตร ขนาด 6 ห้องเรียน มีมุขกลางยื่นจากกระเบื้อง 4 เมตร กว้าง 8 เมตร ท่านพระครูปลัดผันทำการเปิดป้ายเมื่อ 14 เมษายน 2484 พร้อมกับโรงเรียนประชาบาลวัดบางช้างเหนือ พระประชากรบริรักษ์ ข้าหลวงจังหวัดนครปฐม เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยหลวงอาคารพาณิชย์กรรม กรรมการจังหวัดนครปฐม หลวงประสานศิริราษฎร์ นายอำเภอสามพราน นายเดิม วรรณดิลก กรรมการอำเภอสามพราน ฯลฯ ต่อมาสร้างอาคารเรียนอีกหลายหลัง โดยมีชื่ออาคารเป็นชื่อของอดีตเจ้าอาวาส และเป็นนามสกุลของผู้บริจาค เช่น ในปี พ.ศ. 2515 มีอาคารเรียนคือ “ อาคารวุฒิกโรโสภณ 1 ” ปี พ.ศ. 2520 ได้มีการสร้างอาคารชื่อ “ อาคารเทพทอง ” ปี พ.ศ. 2521 “ อาคารมูลนิธิชินหุยน สุวรรณการ ” โดย คุณนเรศ สุวรรณการ เป็นต้น

1.3 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่มีส่วนร่วมกับวัด (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองใหม่, เอกสาร, 15 ตุลาคม 2549)

นอกจากข้อมูลพื้นฐานของวัดบางช้างเหนือ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดในการสะท้อนปัจจัยบางประการในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน

1.3.1 ที่ตั้งและประวัติชุมชน

1) ประวัติตำบลคลองใหม่

แรกเริ่มเดิมทีในสมัยรัชกาลที่ 5 คลองใหม่เป็นพื้นที่ที่มีลำคลองธรรมชาติมากมายหลายสายด้วยกัน บรรยากาศร่มรื่น เรือกสวนไร่นามากมาย ด้วยชาวบ้านในพื้นที่ล้วนประกอบอาชีพทำนาทำสวน และนำผลผลิตที่ได้มาแลกเปลี่ยนกัน ซื้อขายกัน โดยใช้พาดหั้นคือ เรือ ที่ชาวบ้านใช้ในการบรรทุกสินค้ามาขายกันบริเวณลำคลองสายต่างๆ ที่ทะลุผ่านถึงกันได้ นับวันปริมาณการจับจ่ายสินค้าก็เริ่มเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ คนก็เพิ่มมากขึ้น แต่สถานที่ คลองกลับแคบลง ประกอบกับทางอำเภอสามพรานได้งบประมาณมาดำเนินการขุดลอกคลองในพื้นที่ ขยายคลองให้มีบริเวณกว้างมากขึ้น ทำให้การค้าขายบริเวณดังกล่าวดีและสะดวกขึ้นเรื่อยมา ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้นและชาวบ้านในละแวกนี้ต่างก็เรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า **คลองใหม่** ครั้นเมื่อมีการ

เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองขึ้นใหม่ ในปี ร.ศ.112 ที่มีการแบ่งแยกเป็นมณฑล เป็นอำเภอ เป็น ตำบลขึ้น เพื่อง่ายต่อการปกครอง จึงเรียกชื่อตำบลที่ตั้งขึ้นใหม่ โดยเรียกตามชื่อคลองที่ขุดใหม่ ว่า ตำบลคลองใหม่ และใช้เรียกมาจนถึงทุกวันนี้

2) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลคลองใหม่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอสามพราณ อยู่ห่างจากตัวอำเภอ ประมาณ 2 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 12.51 ตารางกิโลเมตร (7,820 ไร่) และมีเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดอำเภอนครชัยศรี
ทิศใต้	จดตำบลบางช้าง
ทิศตะวันออก	จดตำบลท่าตลาด ตำบลสามพราณ ตำบลหอมเกร็ด และตำบลยายชา
ทิศตะวันตก	จดตำบลคลองจินดา

จำนวนหมู่บ้าน

จำนวนหมู่บ้านในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบล เต็มทั้งหมู่บ้าน 5 หมู่ ส่วนหมู่ 6 เต็ม บางส่วน โดยมีท้องถิ่นอื่นในตำบลคือ จำนวนเทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลสามพราณ โดยมี ภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่ม มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,859ครัวเรือน เป็นชาย 3,956 คน หญิง 4,144 คน รวมประชากร 8,100 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลคลองใหม่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ปลูกกล้วยไม้ ฝรั่ง ชมพู่ ผักต่างๆ นอกจากนี้ก็ยังมีอาชีพค้าขาย รับราชการ รับจ้าง

3) สภาพทางสังคม

(1) การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา	4	แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา	1	แห่ง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน/ ห้องสมุดประชาชน	2	แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	1	แห่ง

(2) สถาบันและองค์กรทางศาสนา

- วัด/สำนักสงฆ์	1	แห่ง
- ศาลเจ้า	1	แห่ง

(3) สาธารณสุข

- สถานีอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน	1	แห่ง
- สถานพยาบาลเอกชน	1	แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	1	แห่ง
- อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ	ร้อยละ 100	

4) การบริการพื้นฐาน**(1) การคมนาคม**

- ถนนลูกรัง	16	สาย
- ถนนลาดยาง	8	สาย
- ถนน คสล.	6	สาย

(2) การไฟฟ้า

- จำนวนหมู่บ้านที่ใช้กระแสไฟฟ้า	7	หมู่
- จำนวนครัวเรือนที่ใช้กระแสไฟฟ้า	2,859	ครัวเรือน

(3) แหล่งน้ำธรรมชาติ

- คลอง	14	สาย
--------	----	-----

(4) แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- บ่อน้ำตื้น	21	แห่ง
- อื่นๆ บ่อบาดาล	27	แห่ง

5) รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) พ.ศ. 2551 (เกณฑ์ขั้นต่ำ

23,000 บาท ต่อคน ต่อปี)

52,336 บาท

ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานวัดสุทธาวารี

2.1 ข้อมูลทั่วไปและกิจกรรมของวัด

2.1.1 ที่ตั้งและความเป็นมาของวัด (วัดสุทธาวารี, เอกสาร, 11 สิงหาคม 2550)

วัดสุทธาวารี ตั้งอยู่เลขที่ 44 หมู่ 10 ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พื้นที่ที่ตั้งวัด 39 ไร่เศษ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือเป็นโรงเรียนบ้านคลองน้ำใส ซึ่งอยู่ถัดจากบริเวณวัด ส่วนบริเวณรอบนอกติดถนนพระยาตรัง

ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก เป็นพื้นที่บ้านเรือนของชาวบ้าน วัดสุทธาวารี ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี อยู่ในเขตการปกครองภาค 13 คณะหนกลาง สังกัดมหานิกาย สร้างมาประมาณ 37 ปี

วัดสุทธาวารีได้รับรางวัลอุทยานการศึกษาในวัดเมื่อปี พ.ศ.2539 ได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่างในปี พ.ศ.2541 และได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในปี พ.ศ.2547

กิจกรรมที่วัดได้รับรางวัลอุทยานการศึกษาในวัด

1. มีต้นไม้พุ่มได้
2. มีห้องสมุดและที่อ่านหนังสือประชาชน
3. การทำความสะอาดภายในบริเวณวัด
4. มีการจัดอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน เทศนา ปาฐกถา เผยแผ่ทางวิทยุกระจายเสียงประชาชน
5. เผยแผ่ธรรมะที่หน่วยงานราชการ ค่ายทหาร โรงเรียนระดับประถม-มัธยม ค่ายตชด. เรือนจำประจำจังหวัด

กิจกรรมที่วัดได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่าง

1. งานพัฒนาเสนาสนะ พัฒนาวัด
2. พัฒนาด้านการศึกษา
3. พัฒนาความสะอาดเรียบร้อยภายในบริเวณวัด
4. จัดเสนาสนะเป็นหมวดหมู่ แยกเขตพุทธาวาส สังฆาวาส
5. งานสืบสานวัฒนธรรม อนุรักษ์กีฬาพื้นบ้าน

กิจกรรมที่วัดได้รับรางวัลพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น

1. งานสาธารณะสงเคราะห์ มีแพทย์แผนโบราณ การสงเคราะห์เมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ ตั้งเป็นศูนย์ช่วยเหลือ เช่น การนำน้ำไปแจก ในนามวัดสุทธาวารี ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ เช่น ตั้งกองทุน โฉงศพ การฃาปนกิจศพ
2. มีการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ได้รับรางวัลอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่างและวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ต้องเอื้อกันทั้งสามรางวัล
3. การพัฒนาเสนาสนะเพิ่มขึ้น
4. มีการร่วมมือกับสาธารณสุขมูลฐานในการให้ความช่วยเหลือในการฉีดป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า และด้านอื่นๆ การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับทราบถึงพิษภัยของโรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาใหม่
5. มีการพัฒนาการศึกษาที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจน แจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา
6. ให้การสงเคราะห์ จัดสถานที่เพื่อการจัดประชุมของหน่วยงานต่างๆ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตร กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เป็นต้น
7. การศึกษาของพระ-เณร มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสุทธิพิทยากรขึ้นมีการสอนนักธรรมบาลี และอภิธรรม แต่ในปัจจุบันไม่มีการสอนอภิธรรม เนื่องจากไม่มีคนสอนและคนเรียน

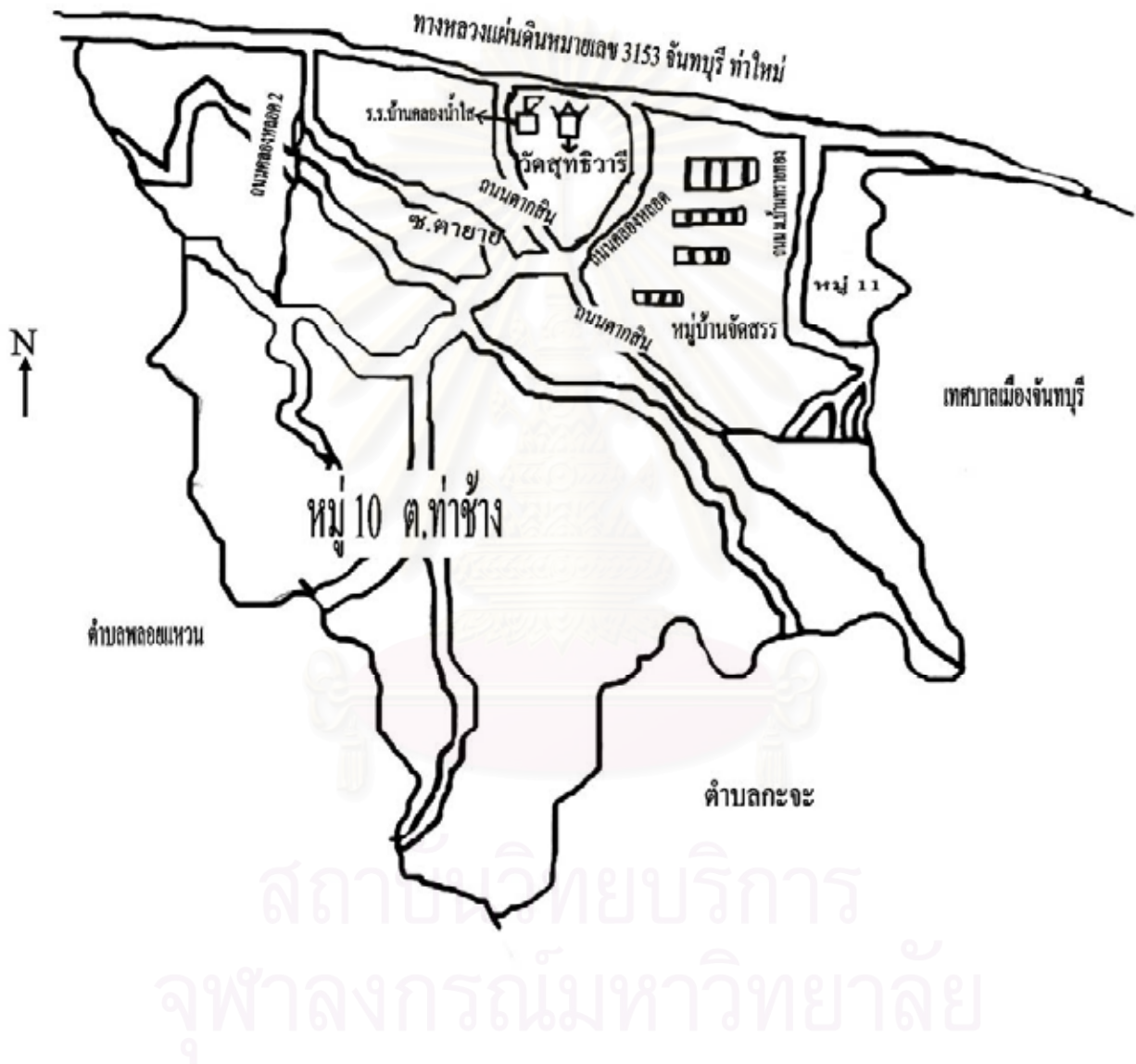
นอกจากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้กล่าวมานี้ ทางวัดต้องพัฒนาให้ได้ตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ อีกทั้งโครงการที่เสนอไปนั้น จะต้องทำต่อให้สำเร็จ และจะต้องมีโครงการอื่นๆ ต่อเนื่องไปอีก

2.1.2 บุคลากรของวัด

เจ้าอาวาสคือ พระพิพัฒนปริยัติกิจ มีจำนวนพระสงฆ์และสามเณร จำนวน 80 รูป(ข้อมูลปี พ.ศ.2548) มีการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษาจำนวน 49 รูป เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจำนวน 76 รูป ไวยาวัจกรจำนวน 2 คน แต่ตอนนี้บวช 1 คน จึงเหลือไวยาวัจกรเพียง 1 คน กรรมการวัดมีจำนวนไม่แน่นอน เป็นชาวบ้านในชุมชนรอบๆ วัด ไม่จำกัดว่าเป็นตำบลใด

แผนภาพที่ 2 แผนที่วัดสุทธิวารี

(ที่มา: ปรับปรุงจากเอกสารองค์การบริหารส่วนตำบลท่าช้าง)

2.1.3 กิจกรรมของวัด (พระครูปลัดคณัฐคนัย ,สัมภาษณ์ ,11 สิงหาคม 2550)

ทางวัดได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ คือ กิจกรรมทางศาสนา คือ การทำบุญที่วัดของประชาชน การมีกิจกรรมตามประเพณี เช่น งานวันสงกรานต์ เป็นต้น กิจกรรมทางการศึกษาคือ การศึกษาของพระ-เณร และการศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนบ้านคลองน้ำใส กิจกรรมทั่วไปคือ การสังคมนาฬิกา การแพทย์แผนไทย โดยผู้วิจัยได้จำแนกรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กิจกรรมทางศาสนา

- กิจกรรมตามประเพณี มีการสืบสานอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ มีการทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การประกวดเจดีย์ทราย โดยสมัยก่อนชาวบ้านนำทรายจากบ้านตนเองมาวัด แต่ในปัจจุบันวิธีการได้เปลี่ยนแปลงไปคือ มีการให้รถบรรทุกนำทรายมาไว้ที่วัด แล้วชาวบ้านจึงเฉลี่ยค่าทรายกัน การก่อเจดีย์ทราย จะแบ่งทรายเป็นกองๆ แต่ละกอง จะเป็นของแต่ละหมู่บ้าน ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจะมาก่อกองทรายของหมู่บ้านเอง นอกจากนี้ สามารถก่อกองทรายเล็กๆ เพิ่มเองได้ การก่อเจดีย์ทรายจะเริ่มก่อตอนเย็นของวันที่ 16 เมษายน ไปจนกระทั่งก่อเจดีย์ทรายเสร็จ โดยแต่ละหมู่บ้านจะก่อเจดีย์ทรายเป็นรูปอะไรก็ได้ จากนั้นในวันรุ่งขึ้น จะมีคนมาฉลองเจดีย์ทราย โดยการนำน้ำอบมาพรมเจดีย์ทราย นำดอกไม้ ธูป เทียน มาปักไว้ที่เจดีย์ทราย และจะมีการคัดสินรางวัลชนะเลิศ รางวัลที่สอง รางวัลที่สาม และรางวัลชมเชย อีกทั้งยังมีการสรงน้ำพระ และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการ แข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น เปตอง ตะกร้อ ชักเย่อ เป็นต้น โดยรางวัลต่างๆ ทางวัดเป็นผู้มอบให้

2) กิจกรรมทางการศึกษา

- การศึกษามีทั้ง 2 ส่วนคือ การศึกษาของพระ-เณร และการศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนบ้านคลองน้ำใส ในส่วนของการศึกษาของพระ-เณร วัดได้มีการให้การศึกษาระดับปริยัติธรรมครบทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งแผนกนักธรรมและบาลี โดยทางวัดได้จัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น คือโรงเรียนพระปริยัติธรรมสุทธิพิทยากร เริ่มก่อตั้งโรงเรียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 มีการเรียนการสอนนักธรรมตรี-โท-เอก ส่วนในฝ่ายบาลี เริ่มเปิดในปี พ.ศ. 2530 เรียนบาลีตั้งแต่ประโยค 1 ถึง ประโยค 9 ในส่วนการศึกษาของนักเรียนบ้านคลองน้ำใส มีการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี แต่ยากจน ให้กับเด็กประถม ประมาณ 30-40 ทุน อีกทั้งเมื่อทางโรงเรียนมีกิจกรรมต่างๆ จะนิมนต์

พระในวัดไปสวดมนต์ และเมื่อทางวัดมีกิจกรรมต่างๆ จะมีครูและนักเรียนไปร่วมกิจกรรมด้วย บางครั้งกิจกรรมต่างๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น ก็ไปจัดกิจกรรมในวัด

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอบรมจริยธรรม ของนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดจันทบุรีเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งจัดขึ้นทุกเทอม เทอมละ 1 ครั้ง โดยมาเข้าค่ายที่วัดสุทธาวารี เป็นเวลา 3 วัน หรืออาจจะมาก-น้อยกว่านั้น ซึ่งแล้วแต่ทางแต่ละโรงเรียนจะจัดมา ทางวัดจะมีพระวิทยากรมาสอนนักเรียนสวดมนต์ อบรมธรรมะ ปฏิบัติกรรมฐาน เป็นต้น

3) กิจกรรมทั่วไป

- การแพทย์แผนไทย ได้แก่ การรักษากระดูกหัก ทุกต์ ในสมัยก่อน เจ้าอาวาสเป็นผู้ริเริ่มรักษาผู้ป่วยด้วยตนเอง มีการใช้ยาสมุนไพรเพื่อรักษา เนื่องจากว่าในสมัยก่อนไม่มี ไฟฟ้า ถนนหนทางยังเป็นลูกรัง วัดเป็นป่ารกทึบ การไปหาหมอ ต้องเดินเท้าเปล่า บางคนมีรถจักรยานหรือมีมอเตอร์ไซค์สามารถไปได้ แต่ในสมัยก่อนหายาก การรักษาพยาบาล ส่วนใหญ่เป็นการเข้าวัด ภายหลังการแพทย์แผนไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป มีคนมาให้บริการมากขึ้น มีการนวดแผนไทยเพิ่มเข้ามา เจ้าอาวาสไม่ได้รักษาด้วยตนเอง แต่มีชาวบ้านมาสืบทอดการรักษา มีการเรียนเรื่องสมุนไพร และการเรียนพันยาคือพันด้วยคาถาอาคม เนื่องจากหมอแผนโบราณ การรักษาด้วยวิธีไสยศาสตร์กับการใช้สมุนไพรเป็นของคู่กัน แม้แต่เส้นต่างๆ ในร่างกายคน ท่านเจ้าอาวาสต้องอธิบายด้วยตนเอง ทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ นอกจากนี้ผู้เรียนต้องเรียนเพิ่มเติมให้ได้ไปประกอบโรคศิลป์ หลักสูตรกระทรวงสาธารณสุข สาขาแพทย์แผนไทย จึงจะสามารถรักษาคคนได้

- การพัฒนาในเรื่องสังคมสงเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นเวลาปกติ คือมีการให้คำปรึกษา ในเรื่องการทำมาหากิน หรือในเวลาเกิดอุทกภัย ทางวัดมีการช่วยเหลือในเรื่องของการอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย โดยวัดเป็นศูนย์กลาง ในการนำเครื่องอุปโภค บริโภค ถูยั้งชีพ เพื่อแจกแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมในจุดต่างๆ ในจังหวัด

2.2 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่มีส่วนร่วมกับวัด (ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลท่าช้าง, เอกสาร, 11 สิงหาคม 2550)

นอกจากข้อมูลพื้นฐานของวัดสุทธิวารี ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยขอนำเสนอข้อมูลพื้นฐานของชุมชนประกอบกันไปด้วย เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดในการสะท้อนปัจจัยบางประการในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน

1) ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลท่าช้าง มีเนื้อที่ประมาณ 31.44 ตารางกิโลเมตร (19,653 ไร่) และมีเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จดตำบลแสง อำเภอมืองจันทบุรี

ทิศใต้ จดตำบลบางกะจะ และตำบลวัดใหม่ อำเภอมืองจันทบุรี

ทิศตะวันออก จดแม่น้ำจันทบุรี และฝั่งตรงข้ามเป็นตำบลจันทนิมิต อำเภอมืองจันทบุรี

ทิศตะวันตก จดตำบลพลอยแหวนและตำบลเขาหัว อำเภอนาใหม่ จังหวัดจันทบุรี

จำนวนหมู่บ้าน

จำนวนหมู่บ้านในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบล เต็มทั้งหมู่บ้าน 6 หมู่ ได้แก่ หมู่ที่ 1,6,7,10,11,12 ส่วนหมู่ที่เต็มบางส่วนได้แก่ หมู่ที่ 2,5,8 โดยมีท้องถิ่นอื่นในตำบลจำนวนเทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลเมืองท่าช้าง ภูมิประเทศ พื้นที่ราบเป็นเนินสูงถึงดอนราบ โดยมีเขาหินขาวและเนินเขาโป่งลานซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของตำบลทอดยาวทางทิศใต้ เป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมขังในฤดูฝนมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 4,710 คน ครัวเรือน เป็นชาย 5,410 คน หญิง 5,950 คน รวมประชากร 11,360 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลท่าช้างประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวนผลไม้ นอกจากนี้ก็ยังมีอาชีพค้าขาย รับราชการ รับจ้าง

2) สภาพทางสังคม

(1) การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา	2	แห่ง
- โรงเรียนการศึกษาพิเศษ	1	แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา	1	แห่ง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน/ห้องสมุดประชาชน	6	แห่ง
- สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี	1	แห่ง

(2)สถาบันและองค์กรทางศาสนา

- วัด/สำนักสงฆ์	4	แห่ง
- มัสยิด	1	แห่ง

(3)สาธารณสุข

- สถานีอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน	1	แห่ง
- ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน	9	แห่ง
- สถานพยาบาลเอกชน	2	แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	2	แห่ง
- อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ	ร้อยละ 100	

3) การบริการพื้นฐาน**(1)การคมนาคม**

การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด มีถนน 3 สาย เป็นถนนลาดยาง สามารถสัญจรไปมาได้สะดวก มีรถโดยสารประจำทางผ่าน 2 สาย คือ สายจันทบุรี-นายายอาม ผ่าน หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 2 สายจันทบุรี-วังแฉิม ผ่านหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7

(2)การไฟฟ้า

- จำนวนหมู่บ้านที่ใช้กระแสไฟฟ้า	7	หมู่
- จำนวนครัวเรือนที่ใช้กระแสไฟฟ้า	4,710	ครัวเรือน

(3)แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ลำน้ำ ลำห้วย	6	สาย
- บึง หนอง และอื่นๆ	8	แห่ง

(4) แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ฝายน้ำล้น	3	แห่ง
- บ่อน้ำตื้น	1,058	แห่ง
- บ่อโยก	5	แห่ง

4) รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) พ.ศ. 2551 (เกณฑ์ขั้นต่ำ 23,000 บาท ต่อคน ต่อปี)

23,000 บาท

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พุทธธรณีศึกษาวัดพัฒนาดีเด่น ได้ดำเนินการวิจัยโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. บุคคลในชุมชน

บุคคลในชุมชน ผู้วิจัยศึกษา 4 หัวข้อ คือ 1) ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน 2) ความเป็นผู้นำของคนในชุมชน 3) ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น และ 4) ความคาดหวังของคนในชุมชนเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น

1.1 ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ผู้วิจัยจะศึกษาถึง โครงสร้างอาชีพของคนในชุมชน และรายได้ของคนในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมหรือไม่ อย่างไร โดยมีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1.1.1 วัดบางช้างเหนือ

จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์คนในชุมชน เจ้าอาวาส พระลูกวัด ผู้นำชุมชนพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนจัดว่าปานกลาง พอมีพอกิน ไปจนถึงดี โดยคู่ได้จากรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งมีรายได้ 52,336 บาทต่อคนต่อปี (รายได้ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำของ จปฐ.คือ 23,000 บาท ต่อคนต่อปี : เอกสารรายงานคุณภาพชีวิตของประชาชนปี พ.ศ.2551 จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสามพราน) นอกจากนี้ ผู้วิจัยสังเกตได้จากการนำสิ่งของมาเข้าร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด และจำนวนประชาชนที่มาทำบุญที่มีจำนวนมาก คนที่มีฐานะร่ำรวย และยากจนในชุมชนจะมีอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก

โครงสร้างทางอาชีพของคนในชุมชน มีความคล้ายคลึงกัน คือพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีการทำสวนผลไม้คือ ฝรั่ง ชมพู่ และสวนกล้วยไม้ บางส่วนมีอาชีพค้าขายและรับจ้าง วิถีชีวิตของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะออกจากบ้านในตอนเช้าตรู่เพื่อเข้าสวน ไล่ปุ๋ย รดน้ำต้นไม้ และกลับบ้านในตอนเย็น สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านสองชั้น ชั้นล่างเป็นปูนซีเมนต์ ชั้นบน

เป็นไม้ บ้านเรือนของคนในชุมชนมีทั้งที่ตั้งอยู่ในบริเวณสวนของตนเอง บ้านเรือนแต่ละหลังจึงตั้งอยู่ห่างๆ กัน เนื่องจากมีบริเวณพื้นที่สวนรวมอยู่ด้วย และบางส่วนเป็นห้องแถวเพื่อทำการค้า ในส่วนที่เป็นห้องแถว จะตั้งอยู่ติดกันบริเวณตลาดในชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด งานประเพณี วันสำคัญต่างๆ เช่น งานประจำปีที่ทางวัดได้จัดขึ้นทุกปี และการสัมภาษณ์พบว่า ชาวบ้านได้นำดอกกล้วยไม้มาถวายวัด เพื่อให้ประชาชนที่มาทำบุญได้ซื้อดอกไม้ รูป เทียน ไปสักการะรูปปั้นหลวงปู่จ้อย อดีตเจ้าอาวาส ซึ่งตั้งอยู่ในวิหาร งานลอยกระทง มีชาวบ้านนำต้นกล้วยมาเป็นจำนวนมาก เพื่อให้ครูและนักเรียน โรงเรียนนาคประสิทธิ์ ตัดแบ่งทำเป็นกระทง เพื่อเป็นรายได้เข้าวัด นอกจากนี้ อาชีพเกษตรกรรมจะมีช่วงเวลาที่สามารถไปวัดได้โดยไม่กระทบกับงาน เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพที่เป็นนายตัวเอง ไม่ได้เป็นลูกจ้างของใคร จึงไม่มีช่วงเวลาที่ต้องไปทำงานอย่างตายตัว สามารถไปช่วยงานที่วัดแล้วกลับมาเข้าสวนต่อได้โดยไม่กระทบกับงาน

“...เกษตรกรรม มีส่วนร่วมได้มากเพราะเป็นนายตัวเอง ไม่เป็นลูกน้องใคร...”

(พระมหาชาญศักดิ์ สมานจนฺโท,สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2549)

“...ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำสวน เศรษฐกิจไม่ค่อยดี เป็นช่วงๆ คิม้ง ไมคิม้ง...”

(ลัดดา กลิ่นถนอม,สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2549)

“...ฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง – คี ไม่ยากจน มีบ้างแต่น้อยไม่ถึง 5%
แย่งๆ มาจากที่อื่น...”

(สันติ เย็นสบาย,สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

“ฐานะคนที่นี่ปานกลาง ขึ้นกับราคาพืชผล...บางคนก็มาค้าขายเอง ทำสวนด้วย
ขายของในตลาดด้วย”

(อัจฉรา บัวสมบุญ,สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

1.1.2 วัดสุทธิวารี

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในชุมชนและเข้าร่วมสังเกตกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัดและในชุมชน และสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนจัดว่าปานกลาง พอมีพอกิน โดยดูได้จากรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)ซึ่งมีรายได้ 23,000 บาทต่อคนต่อปี (รายได้ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำของจปฐ.คือ 23,000 บาท ต่อคนต่อปี :สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าช้าง) และจากการสังเกตได้จากสภาพบ้านเรือนที่เป็นบ้าน 2 ชั้น เป็นบ้านไม้ มีบริเวณ

พอสมควร อาหารที่นำมาทำบุญ เป็นอาหารแห้ง เช่น ข้าวสาร หอม กระเทียม น้ำตาล นม ขนมห่มี่กิ่งสำเร็จรูป เป็นต้น

คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ ทำสวน ทั้งสวนผลไม้และสละทุเรียน เงาะ เป็นต้น นอกจากนี้เป็น สวนยาง และรับจ้างทั่วไป รายได้ที่ไม่แน่นอนขึ้นกับราคาผลผลิตในตลาด

“คนที่นี้ คนพื้นบ้านของเราทำสวน แต่ส่วนมากที่ทำพลอยมาจากอีสาน สวนเงาะ ทุเรียน มังคุด สวนยาง แต่สวนยางจะน้อยลงหน่อย แต่พวกผลไม้จะเยอะ สวนยาง เป็นผลไม้เยอะมาก แต่สละ ทุเรียนเยอะ รายได้ได้เป็นปี ยางก็รวม ๆ เป็นปี ถ้าคนที่รวยเค้ามีสวนเยอะ ๆ ก็เป็นแสน ครั้งเดียว 7-8 แสน หักค่าใช้จ่ายแล้วก็ประมาณ 7-8 แสน”

(ถนอม เนินชัย, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ฐานะของคนในชุมชนจัดได้ว่า ปานกลาง ส่วนใหญ่ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม ถ้าตอนนี้จริง ๆ 50-50 ค่าขายกับแรงงาน รับจ้าง เกษตรกรรมพอๆกัน แต่เมื่ออดีต เกษตรกรรมเป็นหลัก ปัจจุบันเมื่อสังคมเมืองเข้ามามันเปลี่ยนแปลงไป ทำสวนผลไม้ รอบๆก็เป็นสวนหมด รายได้ผ่านเกณฑ์จปฐ. ทุกครอบครัว ...เกิน 20,000 ต่อปี คือถ้าต่ำกว่านั้นก็อยู่ไม่ได้หรอกคนนะ ต้องปล้น จีแล้ว ถ้าต่ำกว่านั้นต้องทุจริตแล้ว”

(สนอง ศิริรัฐ, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

1.1.3 สรุป

คนในชุมชนทั้ง 2 พื้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง พอมีพอกิน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำสวนผลไม้ ซึ่งมีผลต่อช่วงเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัด โดยคนในชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดได้โดยไม่เสียหน้าที่การงาน เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพที่เป็นนายของตัวเอง ไม่มีเวลาทำงานที่จำกัดตายตัวเหมือนอาชีพอื่น อีกทั้งคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจทั้งรวย-จน ก็เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั้งสิ้น

1.2 ความเป็นผู้นำของคนในชุมชน

ผู้นำของคนในชุมชนแบ่งเป็น 2 ประเภท คือผู้นำแบบมีตำแหน่งอย่างเป็นทางการและผู้นำแบบไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาว่าผู้นำแบบใดมีผลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และผู้นำของคนในชุมชนมีการวางตัวและปฏิบัติตัวอย่างไรจึงทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม

1.2.1 วัดบางช้างเหนือ

จากผลการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ พบว่าผู้นำชุมชนมี 2 กลุ่ม คือ ผู้นำที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น และผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ แต่สามารถดึงคนในชุมชนให้มามีส่วนร่วมกับการกิจกรรมในวัดได้ เช่น เจ้าอาวาสพระลูกวัด กรรมการวัด หรือคนที่เข้ามาช่วยงานในวัดเป็นประจำ เป็นต้น ซึ่งผู้นำชุมชนทั้ง 2 กลุ่มมีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนคือ มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในวัด มีการจัดระเบียบ วางแผนงานต่างๆ การแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมงานประจำปีของวัด จะมีการแบ่งหน้าที่กันไปว่า ส่วนของอาคารสถานที่ใครรับผิดชอบ ส่วนของอาหารใครรับผิดชอบ เป็นต้น

“...ผู้นำ ผู้ใหญ่บ้านดี มีวิทยุของอบต. มีเรื่องอะไรก็ประกาศ อบต. มีเงินสั่งจะ ต่อทะเบียน ทำใบขับขี่ที่ไหนก็จะบอก โรงเรียนจัดกิจกรรม ใครเข้าไปดูได้ คนอื่นมาออกหน้าออกตากี้ไม่มี...”

(เบ็ญจลักษณ์ โป้สมบุญ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2549)

ผู้นำทั้ง 2 กลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมแทบทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด ไม่ว่าจะเป็กิจกรรมตามประเพณี เช่น งานลอยกระทง จะมีเจ้าอาวาสและพระลูกวัดนำสวดมนต์และลอยกระทง จากนั้นจึงเป็นชาวบ้านลอยกระทง หรือกิจกรรมที่ไม่เป็นกิจกรรมตามประเพณี เช่น กิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมงานประจำปีของวัด เป็นต้น โดยการเข้าร่วมกิจกรรมคือ ช่วยโดยใช้แรง เช่น ช่วยขนของ ช่วยโดยงบประมาณ เช่น ซื้อขนมมาเลี้ยงชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ทำให้ผู้นำทั้ง 2 กลุ่ม เป็นที่ยอมรับนับถือจากชาวบ้าน และให้ความช่วยเหลือในงานที่เกี่ยวกับวัดและชุมชนเป็นอย่างดี

“ผู้นำชุมชนดี ทำงานส่วนรวมด้วยกัน คนมีอายุจะเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมต่างๆ”

(ศุภวรรณ สายสี , สัมภาษณ์ , 7 พฤศจิกายน 2549)

“ผู้นำที่ดี ช่วยเหลือด้อยก็อดคิดสินใจว่าจะเอาอย่างไรกับกิจกรรม ความสัมพันธ์
กับคนในชุมชนดี ประชุมอบต. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ดีทั้งนั้น มีประกาศไปคุยที่
โน่น (ท้องที่การบริหารส่วนตำบล,ผู้วิจัย) มีเรื่องมีราวก็แก้ไขได้”

(เยี่ยม กลิ่นถนอม,สัมภาษณ์ , 8 พฤศจิกายน 2549)

นอกจากนี้ ในส่วนของเจ้าอาวาส ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาตั้งแต่สมัยอดีตเจ้าอาวาส
เช่น หลวงปู่จ้อย ซึ่งชาวบ้านในชุมชนได้เล่าถึงเหตุการณ์ซึ่งเป็นปาฏิหาริย์ต่างๆ จนเป็นที่เคารพนับ
ถือ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ปัจจุบันมีรูปปั้นของหลวงปู่จ้อย ประดิษฐานอยู่ในวิหาร
ริมแม่น้ำในบริเวณวัด นอกจากนี้ ยังมีอดีตเจ้าอาวาสที่ชาวบ้านให้ความนับถือมากอีกรูปหนึ่ง
คือ หลวงพ่อหังค์ เนื่องจากท่านได้วางระเบียบแบบแผนการปฏิบัติของพระ จนกระทั่งเจ้าอาวาสรูป
ปัจจุบัน ได้สืบสานเจตนาคือ ทั้งในส่วนของพัฒนาเรื่องการศึกษา ทั้งของพระ และนักเรียนใน
ชุมชน และในการพัฒนาวัด

“...หลวงพ่อก็มีโครงการดีๆ ให้เด็กๆ เยอะ ธรรมศึกษา เข้าค่าย สอนพิเศษ โดย
ไม่คิดเงิน หากครูที่ไม่มีค่าตัว ทุนการศึกษา หลวงพ่อแจก หลายโรงเรียน วัดมี
คนทำสังฆทานเยอะ แบ่งเอาไปแจกหมด ไม่ได้นำมาขาย...หลวงปู่จ้อย...
บนได้ทุกอย่าง ทำสวน เป็นทหาร ขอลูก...”

(นางนุช สมเป๊ะ, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2549)

1.2.2 วัดสุทธิวารี

ผู้นำแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ผู้นำที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายก
องค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ เช่น เจ้าอาวาส พระลูกวัด คน
ในชุมชนที่สามารถชักจูงให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมได้ ผู้นำดูแลเอาใจใส่ให้ความร่วมมือกับ
กิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัดเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็กิจกรรมตามประเพณี เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา
หรือกิจกรรมต่างๆ ไปเช่น การทำบุญข้าวสาร อาหารแห้ง ผู้นำไปช่วยโดยตลอด โดยให้การ
ช่วยเหลือทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ จึงเป็นที่นับถือของคนในชุมชน

“... ไม่ว่าจะเป็ผู้นำ ผู้ช่วย ผู้นำ กำนัน ถึงเวลาวันเข้าพรรษา
วันออกพรรษา นี้จะเห็นเค้าหมดเลย สอจ ส.จ. เห็น เข้าไปช่วยวัดดี ช่วย
ยกกับข้าว คือคล้าย ๆ ว่าวัดกับประชาชนเข้ากันได้ดี”

(ถนอม เนินชัย ,สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“มีส่วนร่วม พัฒนาการ บอกไปว่าทางไหนไม่เสร็จ อะไรเขาก็มาทำให้ไปร่วมกิจกรรมที่วัด มีผู้นำที่ไม่ใช่โดยตำแหน่ง เขาพูดคนก็เชื่อเพราะเห็นว่า เขาธรรมะธรรมโม ก็พูดคุยกันแล้วเค้าก็ไปช่วยกัน มีงานก็พากันไป คนนี้เป็นคนดี”

(มุกดา พรพาวรรณ, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

โดยเฉพาะเจ้าอาวาส เป็นที่เลื่อมใส ศรัทธาของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากในอดีตเจ้าอาวาสเป็นผู้มาก่อตั้งวัด อีกทั้งให้การรักษาผู้ป่วยที่ถูกงูกัด กระจุกหัก เนื่องจากสมัยก่อนชาวบ้านบริเวณรอบวัดเป็นป่ารก จึงมีชาวบ้านถูกงูกัด อีกทั้งเดินทางไปโรงพยาบาลลำบาก เพราะการคมนาคมไม่สะดวก เจ้าอาวาสรักษาด้วยยาสมุนไพรและพันด้วยคาถาอาคม ทำให้ชาวบ้านหายจากอาการป่วย ในขณะที่บางคนไปรักษาที่โรงพยาบาลแต่ไม่หาย หรือหายช้า แต่เมื่อมารักษากับเจ้าอาวาสก็หาย จึงมีชาวบ้านมารักษาที่วัดเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุที่ท่านได้ให้ความช่วยเหลือผู้คนไว้เป็นจำนวนมาก จึงมีชาวบ้านเคารพนับถือท่านเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้วัดเกิดการพัฒนาจนเจริญรุ่งเรืองมาจนปัจจุบัน

“ท่านพ่อ ตั้งแต่ฉันมาอยู่วัดนี้ตั้งแต่ยังไม่ได้อะไรเลย...กระทั่งเจ็บโตมาด้วยการที่ท่านพ่อเนี่ย ท่านรับรักษาพวกกระจุกหัก งูกัดมาเริ่มต้น ที่นี้การที่ว่าท่านทำให้ทุกคนเนี่ยหายจากความเป็นทุกข์ได้หลายอย่าง...ท่านถึงมีบารมีวัดก็เจริญมาเรื่อยๆ...เป็นพระหมอดีด้วย”

(สมพร เจริญผล, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2551)

1.2.3 สรุป

ผู้นำชุมชนมีสองประเภทคือ ผู้นำแบบมีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล และผู้นำแบบไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ เช่น เจ้าอาวาส พระลูกวัด และคนในชุมชนที่สามารถชักจูงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของทางวัดได้ โดยผู้นำทั้งสองฝ่าย ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น อีกทั้งชาวบ้านพอใจกับผู้นำชุมชนของตนเอง ทั้งผู้นำของพระ และฆราวาส ซึ่งเป็นส่วนทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเจ้าอาวาส ซึ่งมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ แต่ในส่วนที่เจ้าอาวาสของแต่ละวัดช่วยเหลือชุมชนนั้นมีความแตกต่างกันในรายละเอียดคือ วัดบางช่วงหนึ่งจะเน้นการศึกษาของนักเรียนในชุมชน ส่วนวัดสุทธาวารีจะเน้นการสาธารณสุขสงเคราะห์ คือการรักษาผู้ป่วยถูกงูกัด กระจุกหักและการศึกษาของ พระ-เณร

1.3 ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น

ผู้วิจัยศึกษาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น ว่าคนในชุมชนและวัดมีความเข้าใจถึงวัดพัฒนาดีเด่นเช่นไร และมีการพัฒนาวัดในลักษณะใดถึงเป็นวัดพัฒนาดีเด่น

1.3.1 วัดบางช้างเหนือ

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนพบว่า คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น คือ มีการดูแลรักษาบริเวณวัด บริเวณวัดร่มรื่น พระในวัดประพฤติปฏิบัติตัวดี เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน เจ้าอาวาสได้มีการพัฒนาเรื่องการศึกษาและพัฒนาวัด

“ทราบว่าวัดได้รับรางวัลวัดพัฒนาทั้ง 3 รางวัล เพราะวัดร่มเย็น ประพฤติพระ
พระดี ไม่เสีย (ไม่มีประวัติเสื่อมเสีย ,ผู้วิจัย) ไม่ตัดต้นไม้ วัดร่มเย็น มีต้นไม้
เยอะ พระขยันมากกว่า”

(สุกัญญา นามวงษ์ ,สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2549)

“ทราบว่าวัดได้วัดพัฒนาเพราะ การก่อสร้าง ทางวัด โรงเรียน ให้นักเรียน
ได้เรียน มีนักเรียนมาสอบธรรมศึกษา ชุมชนผู้สูงอายุ ค่ายลูกเสือก็มี
บวชชีพรามณ์ ประจำปี ช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนต่างๆ มีอยู่
10 กว่าโรงเรียน เฉพาะในจังหวัดนครปฐม พระที่ศึกษาบาลีมีหลายรูป”

(ประสิทธิ์ ขุนทรง,สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2549)

“ทราบว่าวัดได้เป็นวัดพัฒนา เพราะในด้านการศึกษา มีเงินเท่าไรก็ไปโรงเรียน
คนมาทำบุญเยอะ คนแถวนี้ขึ้นวัดเหนือเยอะ หลวงพ่อพัฒนา วัดร่มรื่น ต้นไม้
เยอะ”

(เบญจลักษณ์ โป้สมบุญ,สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2549)

1.3.2 วัดสุทธิวารี

ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจว่าวัดพัฒนาดีเด่นเป็นสถานที่เรียนของพระ เณร เจ้าอาวาสดี
ช่วยเหลือคนในชุมชนดี ตั้งแต่อดีต

“ทางวัดเขาจะมีการเรียน เขาเป็นระเบียบ เหมือนอย่างพระไปบวชในวัดเนี่ย เวลาคนจะเข้าไปหาพระรูปที่บวชจะมีเวลา คำเป็นระเบียบ พระก็มาเรียน เยอะ คนก็ทำบุญเยอะ เพราะวัดนี้เป็นระเบียบ คำถึงได้รับรางวัล”

(ถนอม เนินชัย, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการศึกษา การมาศึกษาคุณภาพของนักเรียนและญาติโยมทั่วไป ที่เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และเรื่องของการเรียนบาลีและอภิธรรม ศึกษาในเรื่องพระศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ ศาสนา และธรรมะส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยตรงคือพระศาสนา คือแหล่งเรียนรู้ที่อุทยาน แล้วก็มันก็เหมือนมีวัดอุทิศที่นี่มากมาย หลากหลาย นี่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา”

(สนอง ศิริรัฐ, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ส่วนใหญ่ที่เขาได้รางวัลมานี้ เป็นพระที่เรียนธรรม เขาสอนธรรมแล้วพระนี้จะจบไปมาก จบไปถึงเปรียญ 9 เป็นพระที่มีคุณภาพ ที่ออกไปตามสถานที่ต่างๆ ถ้าวัดไหนในสายตาของเขา คือสยามหานิกายนี้ เขาจะอยู่ที่การพิจารณาของเจ้าคณะประจำจังหวัด ให้ เอาพระวัดนี้ไปเป็นเจ้าอาวาส”

(กจิวัตร สวาสดิ์, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

1.3.3 สรุป

คนในชุมชนทั้งสองชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่นในประเด็นที่ต่างกัน คือวัดบางช้างเหนือ จะเป็นการให้การศึกษาแก่นักเรียนในชุมชน ส่วนส่วนวัดสุทธาวารีจะเน้นการสาธารณสงเคราะห์ คือการรักษาผู้ป่วยอุกฤษฏ์ กระจกหัก และการศึกษาของพระ-เณร โดยมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมสุทธิพิทยากรขึ้น ซึ่งทั้งสองวัดคนในชุมชนมีความเห็นที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

1.4 ความคาดหวังของคนในชุมชนที่มีต่อวัดพัฒนาดีเด่น

ผู้วิจัยศึกษาความคาดหวังของคนในชุมชนที่มีต่อวัดพัฒนาดีเด่น ว่าคนในชุมชนมีความคาดหวังเช่นไรบ้าง แม้ในขณะที่วัดได้รับรางวัลทั้งสามรางวัล มีผลดังนี้

1.4.1 วัดบางช้างเหนือ

ชาวบ้านส่วนใหญ่คาดหวังให้วัดรักษาความดีอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน ไม่ต้องการอะไรเพิ่มเติม เนื่องจากชาวบ้านเห็นการพัฒนาของวัดอย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะได้รับรางวัลทั้ง 3 แล้วก็ตาม อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดีบางส่วนคาดหวังให้วัดมุ่งเน้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยเฉพาะในชุมชน

“วัดคงไม่หยุดแค่นี้ พัฒนาไปเรื่อยๆ วัดเป็นจุดศูนย์รวมของชุมชน วัดจะมีอะไรดีๆ ให้เรา พิธีกรรม การศึกษา ประชาชนก็จะได้รับความรู้ หรือใกล้ชิดพระศาสนา ประพฤติดี ประพฤติชอบ ประกอบด้วยธรรม”

(เจษฎาภรณ์ สุขบำรุง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

“อยากเห็นวัดเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของประชาชนได้ จะได้เป็นที่สำหรับบำเพ็ญกุศล บำเพ็ญทาน ทุกข์ร้อนก็มาวัด เกิด แก่ เจ็บ ตาย มาวัดหมด มาหาหลวงพ่อบุญคุณ ช่วยลดปัญหาชาวบ้านไปเยอะ แทนที่จะขึ้นศาล ก็จะมาหาหลวงพ่อบุญคุณ หลวงพ่อบุญคุณแนะนำ บางคนไม่มีตัวกลาง หลวงพ่อก็ช่วย”

(จำเนียร คงคา, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

“ไม่ได้คาดหวังอะไรมาก อย่าให้เหมือนวัดอื่นที่มีเรื่องเสื่อมเสีย วัดดีอยู่แล้ว ไม่ต้องปรับปรุง หลวงพ่อบุญคุณพัฒนาขึ้นมากแล้ว แต่ก่อนไม่ดีเท่าไร”

(ศุภวรรณ สายสี , สัมภาษณ์ , 7 พฤศจิกายน 2549)

1.4.2 วัดสุทธิวารี

คนในชุมชนส่วนใหญ่คาดหวังจากวัด คือ ต้องการให้วัดเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน หน่วยงานของรัฐเข้ามาดูแลมากกว่านี้ บางคนอยากให้ทางวัดจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุบ้าง

“ตอนนี้สิ่งที่คาดหวังสำเร็จแล้ว แต่สิ่งที่อยากให้อำนาจรัฐสำเร็จยิ่งขึ้นก็คือ ภาครัฐน่าจะให้การส่งเสริมในกิจกรรมที่ทางวัดและชุมชน ดำเนินการมาโดยตลอด ... มีแต่บวก ไม่มีลบ มันมีแต่ผลดีทั้งสิ้น ในเรื่องของสาธารณูปโภค ในเรื่องของศีลธรรม ในเรื่องของจริยธรรมอะไรต่างๆ ก่อนข้างที่จะดี”

(สนอง ศิริรัฐ , สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ตอนนี้วัดเราก็พัฒนาไปเรื่อยๆ เราก็อยากจะให้วัดอยู่ที่เก่า หมายถึงว่าภูมิก็เพิ่มเรื่อยๆ ศาลาการเปรียญเนี่ย เราก็สนับสนุนอยู่แล้วพวกนี้ เราก็ช่วยกันเรียไรช่วยบอกบุญต่อกันไป อยากให้เจริญไปเรื่อยๆอย่างศาลาเงี้ยอยากให้สร้างให้ดีกว่าเก่าก็ไม่มีอะไร เพราะมีครบหมดแล้ว เพราะมันเป็นวัดในหมู่บ้านเราอยู่แล้ว วัดคืออยู่แล้ว ถ้าต้องการอะไร พวกเราก็ช่วยกัน คนละไม้คนละมือ”

(นิรุติ ปานนนท์,สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ก็คาดหวังอยากจะให้วัดเป็นอย่างนี้แหละ ช่วยเหลือชาวบ้าน สมัครสมานกลมเกลียวกันดี เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เป็นที่พึ่งของภิกษุ-สามเณร จะมาเรียนบาลีเรียนนักธรรม เป็นที่พัฒนาในด้านจิตใจของชาวบ้าน เขาชนอะไรพวกนี้ แม้แต่บางทีนักเรียน จากโรงเรียนต่างๆมาเข้า เขาเรียกว่ามาอบรมธรรม ก็มี ก็อยากจะให้ เป็นไปอย่างนี้ตลอด ...ก็สรุปแล้วก็ไม่ทอดทิ้งกันแหละ วัดก็ไม่ทิ้งประชาชน ประชาชนก็ไม่ทอดทิ้งวัด”

(ระเด่น ดอสกุล,สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“อยากให้พระ เดือนละครั้งก็ยังดี อบรมเยาวชน และคนแก่คนเฒ่าให้เข้าร่วมกิจกรรมอะไรๆในวัด นี่เคยพูดมานานแล้วนะ แล้วให้มาร่วมจิตร่วมใจกันในวัด เดือนซักรั้งนึง รี 2 อาทิตย์ครั้งนึง ก็ยังดี มาอบรมจิตใจมาให้กำลังใจคนแก่บ้าง ...อยากให้ทำนะ ไม่เคยคุยกับท่านพ่อ ...มันจะได้รู้จักกัน คนอยู่กลุ่มนี้นักกลุ่มนี้ ก็หลายคนมาอยู่...”

(ธัญพร ว่องไว ,สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

1.4.3 สรุป

ความคาดหวังของคนในชุมชนทั้งสองชุมชน คือต้องการให้วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในชุมชน เป็นที่พึ่งทางจิตใจแก่คนในชุมชน และคาดหวังให้วัดพัฒนาอย่างต่อเนื่องต่อไปเรื่อยๆ ไม่หยุด ดังที่คนในชุมชนได้เห็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตเรื่อยมา

2. บริบทของชุมชน

บริบทของชุมชน ผู้วิจัยศึกษา 3 หัวข้อ คือ 1) เศรษฐกิจของชุมชน 2) สังคมของชุมชน และ 3) วัฒนธรรมของชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 เศรษฐกิจของชุมชน

ผู้วิจัยศึกษาถึงระบบสาธารณูปโภค ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ถนน และรายได้ของชุมชน เพื่อศึกษาว่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมหรือไม่ อย่างไร โดยมีผลการวิจัยดังนี้

2.1.1 วัดบางช้างเหนือ

จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ พบว่า ในชุมชนจะมีเศรษฐกิจดี คือมีระบบสาธารณูปโภคครบครัน ไม่ว่าจะเป็น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ถนนที่มีในชุมชนเป็นถนนลาดยาง คนในชุมชนเดินทางสะดวก มีรถประจำทางผ่านเข้าไปจากหมู่บ้านไปในตัวเมือง ชุมชนมีสภาพเป็นกิ่งเมือง กิ่งชนบท คือ ไม่ได้มีความแออัดของคนและบ้านเรือนเหมือนในเมือง แต่ก็ไม่ได้เป็นพื้นที่ชนบทที่ห่างไกลจากความเจริญมาก

“ชาวบ้านแถวนี้ทำสวน ค้าขายประปราย เศรษฐกิจในหมู่บ้านถือว่าดี ไม่มีหนี้ เยอะมีหนี้ทุกบ้าน แต่น้อย”

(ลำอาง น้อยพิทักษ์, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2549)

“ฐานะทางเศรษฐกิจพอมี พอใช้ พอเพียง ปลูกผักสวนครัวบ้าง ตอนนั้นก็แย่น้ำท่วมบ้าง”

(ศุภวรรณ สายสี, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

2.1.2 วัดสุทิวารี

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนจัดว่าดี มีไฟฟ้า ประปา การคมนาคมสะดวก มีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน เดินทางสะดวก มีรถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง และรถตุ๊กตุ๊ก ผ่านวัด บริการรับส่งคนในชุมชน

“เศรษฐกิจ ก็ประมาณ 70% พอประมาณ ยากจนน้อยนิด ไม่ยากจนเกินไป เพราะว่ามีบ้านของตัวเอง มีสวนของตัวเอง”

(ดนอม เนินชัย, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ปานกลาง รายได้ปานกลาง ทำสวน สวนผลไม้บ้าง สวนอะไรบ้าง มันไม่แน่นอน พอมีพอกิน”

(ประชา อากโร, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

2.1.3 สรุป

เศรษฐกิจของชุมชนทั้ง 2 พื้นที่ที่มีความเหมือนกันคือ มีถนนหนทางสะดวก มีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์พร้อม เศรษฐกิจของชุมชนถือว่าดี เป็นสิ่งส่งเสริม อำนวยความสะดวกให้ชาวบ้าน จึงสามารถไปร่วมกิจกรรมกับที่วัดได้เป็นอย่างดี ไม่มีข้อจำกัดใดๆ แต่ทั้งนี้ เศรษฐกิจของชุมชนก็มิได้เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากวัดพัฒนาดีเด่นมิได้เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทางด้านวัตถุ ดังนั้น ไม่ว่าเศรษฐกิจของชุมชนจะเป็นอย่างไร คนในชุมชนก็ยังคงเข้าร่วมกิจกรรมเช่นเคย

2.2 สังคมของชุมชน

ผู้วิจัยศึกษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ปัญหาในชุมชน เพื่อสะท้อนถึงการส่งผลกระทบต่อ การเข้าร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัด โดยมีผลดังนี้

2.2.1 วัดบางช้างเหนือ

คนในชุมชนเมื่อเจอกันจะทักทายกัน มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส เด็กรู้จักผู้ใหญ่ สะท้อนให้เห็นว่า คนในชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน รู้จักกันทั้งครอบครัว จากรุ่นสู่รุ่น ชาวบ้านในชุมชนพูดจาปราศรัยกันดี มีอะไรช่วยเหลือกัน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดี ไม่มีปัญหาสังคม เป็นสังคมลักษณะกึ่งเมือง กึ่งชนบท เป็นสังคมเกษตรกรรม มีการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน ในส่วนของการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัด มีการไปทั้งครอบครัว ตั้งแต่เด็ก ไปจนผู้สูงอายุ ดังนั้น การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยง จากรุ่นสู่รุ่น

“คนที่นี่เป็นชาวพุทธ 100% ส่วนมากรู้จักกัน พึ่งพาอาศัยกันได้ ...คนในชุมชน ส่วนใหญ่แต่งงานกันในตำบล ไม่ค่อยมีแต่งงานในหมู่บ้าน เพราะก็จะเป็นอย่างญาติๆ กัน แต่ต่างหมู่บ้าน และก็ไม่ค่อยแต่งงานไปนอกตำบล ก็จะอยู่กัน ในตำบล มีคนจากข้างนอกมาบ้าง ”

(เกษฎาภรณ์ สุขบำรุง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

“ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็รู้จักกันดี ทักทายกัน ช่วยเหลือกัน ”

(อัจฉรา บัวสมบุญ, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

“ที่นี้ยังเป็นชุมชนชนบท...ความสัมพันธ์ชาวบ้านดี รู้จักกันหมด เป็นสังคมชนบท
บอกนามสกุลก็ได้ รู้ว่าอยู่แถวไหน แถวนี้ รุ่นพ่อ-รุ่นแม่ ส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น”

(สันติ เขียนสบาย, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

2.2.2 วัดสุทธิวารี

ชาวบ้านรู้จักกันดี ทักทายปราศรัยกันดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีน้ำใจต่อกัน นับว่าคนใน
ชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ไม่มีปัญหาสังคม

“ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดี เข้ากันได้ดี ชาวบ้านเข้ากันได้ดี ชาวบ้าน
เขาจะเป็นมิตรกันดีมากไม่มีเรื่องอะไร เรื่องโจร เรื่องลักเล็กขโมยน้อยไม่มี
ยาเสพติดก็ไม่มี เรื่องการพนันก็ไม่เห็น เขาก็ไปทำมาหากิน เย็นแค้ก็กลับบ้าน
บ้านแค้ก็ไม่มีอะไรกัน”

(ถนอม เนินชัย , สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ...ชุมชนชาวบ้านจริงๆก็ไม่เชิงมันกึ่งๆเมือง
กึ่งชนบท โดยพื้นฐานจริงๆแล้วชาวบ้านก็เกื้อหนุนกันดี แต่อย่างว่าแหละ
ชุมชนนี้นะ มันไม่เฉพาะคนพื้นเพ มีคนต่างถิ่นย้ายเข้ามาเยอะ เพราะฉะนั้น
ความเป็นอยู่ก็เลยไม่ค่อย จะพร้อมเพรียงกันเท่าไรหรอก ...เวลาจะมีงานแต่ละที
ก็ใช้วิธีประชาสัมพันธ์เอา ...บางคนก็ทำงาน ไม่มีเวลาให้ก็มี บางคนเขาก็มี ..
..แต่ส่วนใหญ่ 80% ช่วยเหลือกันดีมาก”

(ระเด่น ตอสกุล, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

2.2.3 สรุป

สังคมของชุมชนทั้ง 2 พื้นที่ มีความเหมือนกันคือ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดี เป็น
สังคมแบบกึ่งเมือง กึ่งชนบท ชาวบ้านรู้จักกัน มีน้ำใจ เอื้อเพื่อช่วยเหลือ ฟังพาอาศัยกันดี ไม่มีปัญหา
สังคมต่างๆ ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติเป็น ไปด้วยดี ทำให้ไม่มีปัญหาสังคม ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม
ร่วมคือ เมื่อชาวบ้านรู้จักกัน เป็นการง่ายที่จะชักชวนกันไปทำกิจกรรมที่วัด อีกทั้งไม่มีปัญหาสังคม
ชาวบ้านจึงไม่ต้องระแวงเรื่องโจร ขโมย เมื่อจะไปช่วยงานที่วัด

2.3 วัฒนธรรมของชุมชน

ผู้วิจัยศึกษาประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นว่ามีลักษณะอย่างไร มีความเหมือนหรือแตกต่างกันบ้างหรือไม่ และส่งผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างไร โดยมีผลการวิจัยดังนี้

2.3.1 วัดบางช้างเหนือ

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตและสัมภาษณ์ในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีวัฒนธรรมที่เหมือนกับที่อื่น คือ ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้ เช่น งานในวันสำคัญทางศาสนาเช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา จะมีการทำบุญ เวียนเทียนจะให้ชาวบ้านเวียนเทียนในช่วงเช้า หลังจากเสร็จพิธีกรรม เนื่องจากการสะดวกในการเดินทางมาทำบุญ ไม่ต้องเดินทางหลายครั้ง บางกิจกรรมจะมีแตกต่างจากที่อื่น เช่น วันลอยกระทง เจ้าอาวาสจะนำพระในวัด สวดมนต์ก่อนลอยกระทง จากนั้นชาวบ้านจะลอยกระทงหลังจากที่เจ้าอาวาสและพระลอยเสร็จ นอกจากนี้ จะมีกิจกรรมการทำสังฆทานอาหารสด ซึ่งทำในช่วงเช้าพรรษา และทำตอนหลังเที่ยงคืน จนถึง 06.00 น. กิจกรรมการบวชชีพรามณ์ต่อจากงานสงกรานต์ เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาปฏิบัติธรรมในช่วงสงกรานต์ กิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนาเช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา จะให้ชาวบ้านเวียนเทียนในช่วงเช้า หลังจากเสร็จพิธีกรรม เนื่องจากการสะดวกในการเดินทางมาทำบุญ ไม่ต้องเดินทางหลายครั้ง

“ไม่มีวัฒนธรรมอะไรแปลกแยก แตกต่าง”

(ลำอาง น้อยพิทักษ์, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2549)

“การทำสังฆทาน ที่นี่ไม่เหมือนที่อื่นๆ ทำสังฆทานอาหารสด ทำตอนตี 2 ถ้า หลวงพ่อองค์เก่า ตั้งแต่เที่ยงคืน... ส้ารับ 1 ชุด 40 บาท มีอาหารคาว 3 อาหาร หวาน 3 ข้าว ดอกไม้ รูป เทียน สบง ...เสร็จประมาณ 6 โมงครึ่ง ...พระลงมานั่ง รับ ตี 3 ครั้ง แต่ญาติโยมมานั่งรออยู่แล้ว ... ถวายเสร็จก็กลับ”

(พระการุณย์ ฐิตธมฺโม, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

2.3.2 วัดสุทธาวารี

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล การเข้าร่วมกิจกรรมและการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน พบว่า วัฒนธรรมประเพณีของที่นี่ไม่แตกต่างจากที่อื่น ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ไม่ให้สูญหาย แต่จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้าง เช่น ประเพณีสงกรานต์ ในสมัยก่อนจะนำทรายจากที่บ้านมา

แต่ปัจจุบันเป็นการให้รถบรรทุก บรรทุกทรายมาเทในวัด แล้วชาวบ้านจะนำเงินมาเฉลี่ยเป็นค่าทรายกันไป

“วัฒนธรรมของคนในชุมชน ก็มีกิจกรรมเหมือนกับที่อื่น ไม่ได้มีกิจกรรมอะไรเป็นพิเศษ ของเราก็มีสงกรานต์ก่อพระทรายเหมือนที่อื่นเขา แต่ว่าคงไว้”

(สนอง คีรีรัฐ, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“วัฒนธรรมมีอยู่ไม่สูญหาย ถ้าวันสงกรานต์ก็รดน้ำผู้ใหญ่ สรงน้ำพระ แล้วก็ไม่มีอะไรแล้ว ทางโรงเรียนกับวัดก็ไม่ได้มีอะไร ...อย่างเก่งแค่ทำความสะอาดอะไรอย่างเงี้ย โรงเรียนมาทำความสะอาดให้วัด แค่นั้นแหละ วันแม่ไปทำบุญที่วัด บางส่วนก็ไป บิณฑบาต ข้าวสาร อาหารแห้ง”

(มุกดา พรพาวรรณ, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

2.3.3 สรุป

วัฒนธรรมของชุมชนทั้ง 2 พื้นที่ โดยภาพรวมแล้วจะเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน จะมีที่แตกต่างกันบ้าง เช่น ที่วัดบางช้างเหนือมีเจ้าอาวาสและพระนำลอยกระทง ในวันลอยกระทง มีการทำสังฆทานตอนเที่ยงคืน ในช่วงเช้าพรรษา ในขณะที่วัดสุทิวารีไม่มีกิจกรรมในส่วนนี้ แต่จะมีการก่อเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ ซึ่งวัดบางช้างเหนือไม่มี สรุปคือ ประเพณีวัฒนธรรมโดยทั่วไปเหมือนกัน เพียงแต่มีประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น ที่อาจแตกต่างกันซึ่งก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่ออันใดต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัด ประเพณีวัฒนธรรมส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ เป็นจุดรวมของคนในวันสำคัญต่างๆ ได้มากกว่าวันปกติและมีกิจกรรมที่คนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมได้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อศาสนาศาสนาและประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม

ตอนที่ 2. ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. กิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา ผู้วิจัยทำการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา 3 ส่วนคือ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบและ 3) การศึกษาตามอัธยาศัยดังนี้

1.1 การศึกษาในระบบ

ผู้วิจัยศึกษาการจัดการศึกษาในระบบของทั้งสองวัด ว่ามีการจัดการศึกษาในรูปแบบใดบ้าง และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง โดยมีผลการวิจัยดังนี้

1.1.1 วัดบางช้างเหนือ

ทางวัดได้ให้การสนับสนุนโรงเรียนวัดบางช้างเหนือ และโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ คือมีการสนับสนุนด้านทุนการศึกษาแก่นักเรียนทั้งสองโรงเรียน อีกทั้งมีคนในชุมชนเป็นกรรมการสถานศึกษา มีการเสริมกิจกรรมที่มีในท้องถิ่นเข้าไปในวิชาเรียนซึ่งเป็นหลักสูตรท้องถิ่นอีกด้วย เช่น การนำนักเรียนไปเรียนรู้การทำสวน เป็นต้น นอกจากนี้ ทางวัดได้จัดให้พระเข้าไปสอนวิชาธรรมะที่โรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ ผู้วิจัยได้มีโอกาสได้เข้าไปสังเกตการเรียนการสอนของพระที่ไปสอน พบว่านักเรียนมีความสนใจเรียน ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในห้องเรียน ในส่วนของปัจจัยสนับสนุนด้านเงินทุนนั้นได้มาจากคนในชุมชน เป็นผู้ส่งเสริมด้านการศึกษา โดยการทำบุญ บริจาคเข้าวัด เนื่องจากเห็นผลชัดเจนว่า บุตรหลานของตนได้รับประโยชน์ คือ 'ไม่ต้องไปเรียนในโรงเรียนนอกชุมชนหรือในกรุงเทพฯ' อีกทั้งโรงเรียนมีความเจริญก้าวหน้า พัฒนาขึ้นอย่างแท้จริง

“โรงเรียนประชาบาล (โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ,ผู้วิจัย) วัดสร้าง รัฐสงครุ งบต่างๆ มา รัฐบาลจัดการ โรงเรียนมูลนิธิ (โรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ) วัดสร้างขึ้นเพราะเมื่อก่อนใครจบประถมไม่มีที่เรียนมัธยม หลวงพ่อองค์ก่อนนั้นสร้าง(หลวงพ่อผัน,ผู้วิจัย) เป็นโรงเรียนมัธยมแห่งแรกของสามพราน เพื่อรองรับเด็กประถม เป็นโรงเรียน เอกชน ดำเนินการเอง”

(พระพิพัฒนศึกษากร ,สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2549)

“โรงเรียนนาคประสิทธิ์... ประเด็นหลักในด้านปัจจัยก็จะเป็นคนในชุมชน ... บางคนที่ร่างกาย แรงใจ มาช่วยเวลามีกิจกรรม...ปัจจัยเรื่องทุนไม่ขาด ...อย่างแรกคือ มูลนิธิหลวงพ่อพระพิศาลศึกษากร แจกทุน ปีหนึ่งหลายแสน ...อย่างที่สองคือ โยมบางคนจะรู้ปากต่อปาก มาทำบุญ ... ทำบุญเกี่ยวกับการศึกษา เขาจะบริจาคอย่างที่สามคือ ปุชนิยวัตถุ/ปุชนิยสถาน ... ปัจจุบันก็ได้จากหลวงปู่จ้อย ตรงนี้เอามาใช้ได้เยอะ”

(พระมหาชาญศักดิ์ สมานนุโท,สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2549)

“ทุนแจก 30 กว่าโรงเรียนในจังหวัด โรงเรียนสมัยก่อนอยู่ในวัด ทั้งโรงเรียน
ประชาบาลและ โรงเรียนมูลนิธิวัด แต่ก่อนยังไม่เจริญขนาดนี้ เพราะมีคนมา
ถวายสังฆทาน สร้างโรงเรียนมูลนิธิวัด จนสร้างครู โรงเรียนจนใหญ่โต”

(พระการุณย์ จิตฺตมฺโฆ, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

นอกจากนี้ทางวัดมีการเปิดโอกาสให้นักเรียนจากโรงเรียนต่างๆ ทั้งในชุมชนและนอก
ชุมชนได้เรียนธรรมศึกษา ซึ่งทางวัดจะมีบุคลากรคือพระในวัดมาสอน นอกจากนี้ยังมีครูของ
โรงเรียนเหล่านั้นเป็นผู้สอนและมีเจ้าหน้าที่จากโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน ซึ่งเป็นคนใน
ชุมชน มาช่วยสอนอีกด้วย ในส่วนของอุปกรณ์การเรียนการสอนจะมีครบถ้วน ทั้งหนังสือ สมุด
ดินสอ ปากกา ซึ่งทางโรงเรียนและทางวัดจัดเตรียมให้

“หนึ่ง พัฒนาวัดด้วย บุคลากรด้วย เช่น เรียนธรรมศึกษา ตรี โท เอก ของ
นักเรียน แต่ก่อนไม่มี เพิ่งจะเริ่ม ...เอานักเรียนป.5 ป.6 มาเรียน สอง เข้าค่าย
จริยธรรม (คุณธรรม) ปีละ 1 ครั้ง เข้า 3-4 ค่าย ...เฉพาะโรงเรียนในชุมชน ป.6
1 ค่าย ม.2 1 ค่าย ม.4 1 ค่าย ปฏิบัติมาหลายปีแล้ว ค่ายคุณธรรม ระดับประถม
เป็นธรรมศึกษา ป.5-ป.6 วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 สอบ อีก 2 อาทิตย์ เข้าค่าย
เรียนแล้วมาปฏิบัติฝึกให้ เด็กเข้าวัด คຸ້ນเคยกับบุญ คຸ້ນเคยกับพระ เด็กบางคน
โตๆ มีอคติกับพระ”

(พระพิพัฒนศึกษากร, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2549)

“ธรรมศึกษา มี 4 ห้อง ...ครูก็สลับกัน จนครบ 4 เดือน จนสอบ ทุกปี ปีละครั้ง
สอบตรี โท เอก เล็กสุดป. 6 โรงเรียนประชาบาล ป.5 – ป.6
โรงเรียนนาคประสิทธิ์ ม. 1,ม.2 ,ม.3 จบเอกก็ไม่ต้องมาเรียนแล้ว...สอนทุกวัน
พฤหัสบดี ...4 วิชาหนึ่ง กระทั่งคือ เรียงความกระทั้ธรรม สองพุทธประวัติ
สามธรรมะ สี่วินัยผู้สอนมีทั้งพระ และฆราวาสมา ช่วยสอน ....สอบนักธรรม
ที่วัดนี้จัดเป็นสถานสอบ มีนักเรียนเท่านี้สามารถเปิดเป็นสนามสอบได้
ใช้สถานที่ของโรงเรียนนาคประสิทธิ์ หลากๆโรงเรียนก็จะมารวมกัน
มี 5-6 โรงเรียนมาเรียนที่นี่”

(พระการุณย์ จิตฺตมฺโฆ, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

“อยากมาสอนเพราะมีเหตุจากโครงการธรรมทูต เห็นความค้อยโอกาส ขาดทั้ง
รูปธรรมและนามธรรม ทรัพย์สิ้นและความรัก ความเอาใจใส่ของครูไม่พอ เคยไป
หลายที่ เห็นมาหลายที่ เรามั่นใจว่าเรามีสิ่งดีๆ อยากให้เขา...มาเรียนแล้วสอบด้วย
เลยได้มาสอนด้วย...สอนวิชาพุทธประวัติ นักธรรมตรี อนุพุทธะ นักธรรมโท”

(พินดารวจโทหญิงสุชาดา พระเขียนทอง,สัมภาษณ์,14 กุมภาพันธ์ 2550)

1.1.2 วัดสุทธิวารี

คนในชุมชนมีส่วนร่วมทางการศึกษาในระบบคือ เป็นคณะกรรมการสถานศึกษาของ
โรงเรียนบ้านคลองน้ำใส ชาวบ้านมาช่วยงานเวลาโรงเรียนมีงาน เช่น งานวันแม่ งานปีใหม่ เป็นต้น
โดยการบริจาคทรัพย์ และเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น หรือมีการเป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหาร
นักเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ ทางวัดยังเน้นการศึกษาของพระ-เณรในวัดอีกด้วย โดยจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรมสุทธิพิทยากรขึ้น เพื่อสนับสนุนการศึกษาของพระ-เณรในวัด โดยมีชาวบ้านให้การสนับสนุน
โดยการนำปัจจัยมาบริจาคเพื่อซื้อสิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ สำหรับใช้ในการเรียนการสอน บางส่วนก็
จะบริจาคเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น กระดาษ ดินสอ ปากกา ยางลบ เป็นต้น บางส่วนก็จะ
บริจาคเป็นอาหารแห้ง น้ำปานะ เพื่อให้พระ-เณร มีภัตตาหารฉันเพียงพอแก่ความต้องการและ
จำนวนของพระ-เณรที่มาศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะในช่วงการติวสอบบาลี ทางวัดจะมีพระ-เณรมา
ติวสอบเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงต้องช่วยกันจัดหาอาหาร เพื่อเลี้ยงพระ-เณร ให้เพียงพอกับความ
ต้องการ

“วันเด็ก ชาวบ้านกับวัดกับโรงเรียนจะร่วมกัน มีวันเด็ก ปีใหม่ คือ วัด บ้าน
โรงเรียนจะประสานร่วมกัน เพราะแต่ละโรงเรียนอยู่ติดกัน มีทำอาหารไปเลี้ยง
เค้าแล้วก็มีการเล่น กลางคืนด้วย กลางวันด้วย การเล่นของเด็ก
ของผู้ใหญ่ เค้าร่วมกัน”

(ถนอม เนินชัย ,สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“การศึกษาของพระ-เณร ชาวบ้านส่งเสริม บริจาคค่าหนังสืออะไรต่างๆ ก็ทำ
ภัตตาหารถวาย ...ถ้าไม่มีชาวบ้านช่วยที่วัดก็ไม่ไหว การศึกษาค่าใช้จ่ายสูง
มาก ....ตรงนี้ก็ได้จากชุมชน ชาวบ้านเขาบริจาคให้ แต่สิ่งหนึ่งที่ได้สัมผัสและ
พูดคุยกับชาวบ้านคือเขามาทำบุญร่วมกับทางวัด ...เขาจะอิมเอิบ เนื่องจากที่เขา
ได้เห็นผลสัมฤทธิ์ของการจัดทำกิจกรรม เช่น อบรมพระก่อนสอบบาลี ...คือ

เหมือนการตีเตอร์ก่อนการสอบใหญ่...หลังจากสอบเสร็จเรียบร้อย...

ได้เท่าไร เกิน 50% เสร็จแล้วพอเขารู้ผล เขาเอาไปบอกกับเพื่อนฝูง ที่น้องมาเพิ่มเติมจากที่เคยทำบุญบริจาคมาจากปีที่แล้ว...แล้วทางวัดทั้งภิกษุสงฆ์ สามเณร เต็มวัด ญาติโยมก็ตั้งใจทำอย่างจริงจัง เสียสละกันทุกคน”

(สนอง ศิริรัฐ,สัมภาษณ์,11 สิงหาคม 2550)

1.2 การศึกษานอกระบบ

ผู้วิจัยศึกษาถึงการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าทั้งสองวัดมีการจัดการศึกษานอกระบบอย่างไร และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบอย่างไรบ้าง มีผลดังนี้

1.2.1 วัดบางช้างเหนือ

ในส่วนของ การศึกษานอกระบบโรงเรียน ทางวัดไม่ได้มีการจัดการศึกษาในส่วนนี้ เนื่องจากมีศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนอยู่ที่องค์การบริหารส่วนตำบลคลองใหม่ ซึ่งทางอบต. มีสถานที่ไว้รองรับพร้อมอยู่แล้ว

1.2.2 วัดสุทธาวารี

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ผู้วิจัยพบว่า ในส่วนของ การศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ทางวัดและชุมชนไม่มีกิจกรรมในส่วนนี้

1.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการจัดการศึกษาโดยเริ่มจากสิ่งใกล้ตัว หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยศึกษาถึงการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของทั้งสองวัด และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยมีผลการวิจัยดังนี้

1.3.1 วัดบางช้างเหนือ

ทางวัดมีการอำนวยความสะดวกให้จัดกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มาตรวจสุขภาพ มีกิจกรรมต่างๆ ให้ผู้สูงอายุทำ เช่น การออกกำลังกาย การสวนมนต์ การทำงานประดิษฐ์หรือทำของใช้ต่างๆ เช่น ทำน้ำยาล้างจาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของชมรมคนรักแม่น้ำท่าจีน ซึ่งวัดที่อยู่บริเวณแม่น้ำท่าจีนเป็นสมาชิกชมรม และมีกิจกรรมการบวชชีพรามณ์หลังเทศกาลสงกรานต์ เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมในช่วงเทศกาลสำคัญๆ ซึ่งเป็นวัดหยุดยาว

“ชมรมผู้สูงอายุ วัดเอื้อสถานี่ มาประชุม การนัดพบกิจกรรมวันพ่อ วันแม่ ในโอกาสต่างๆ ประเพณีต่างๆ ทำบุญตักบาตร อดต. กับ มหิดล(อดต.กับ มหาวิทยาลัยมหิดลมีการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุร่วมกัน,ผู้วิจัย) วันผู้สูงอายุ แข่งสุขภาพประจำปีผู้สูงอายุ เช่น เดินกะลา มหิดลมาวิจัยสุขภาพ 1-2 ปี วิจัย 2 ลุ่มน้ำ”

(รัตนา นามวงษ์ ,สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2549)

“ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนมาตั้งที่นี่ เจ้าอาวาสเป็นสมาชิก วัดที่อยู่ริมแม่น้ำ มีการประชุมกันเป็นประจำ มีแนวคิดแก้ไข เน้นให้พระเป็นประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับ ภูมิทัศน์ ...การศึกษาธรรมะของผู้สูงอายุทุกวันพระ 15 คำ โยมมาตามอัยยาศัย บวชชีพราหมณ์ เปิดโอกาสให้ญาติโยมศึกษาพระพุทธศาสนา มีการถือศีล 8 บวช 3 วัน 2 คืน ...โยมในชุมชนตอบรับดี ครั้งละประมาณ 100 คน บางทีก็มาจากที่อื่น ตรงนี้เน้นในชุมชนโดยตรง ...กิจกรรมของชาวบ้านจะมี ส่งเสริมกิจกรรมประกวดผลไม้ ส่งเสริมการศึกษาตามอัยยาศัย ให้ใช้สถานที่ประกวด เน้นผลิตผลที่มีในพื้นที่นี้”

(พระมหาชาญศักดิ์ สมานจนฺโท,สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2549)

“ห้องสมุดประชาชนที่มีอยู่ในวัด มีหนังสือเรียน หนังสืออ่านเล่น หนังสือธรรมะ ดูไม่ค่อยสะอาด แต่ถ้าดีเกินไป คนจะไม่กล้าเข้าไปอ่าน”

(พระการุณย์ ฐิตธมฺโม,สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

1.3.2 วัดสุทธาวารี

ทางวัดได้มีการรักษาโรคกระดูกหัก งูกัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ริเริ่มรักษาคนในวัด เนื่องจากเมื่อก่อนการคมนาคมไม่สะดวก ห่างไกลแพทย์ อีกทั้งบริเวณพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่เป็นป่า จึงเกิดอันตรายจากสัตว์เช่น งู ได้ง่าย และเนื่องจากเจ้าอาวาสมีความรู้เรื่องยาสมุนไพร จึงรักษาคนในวัด เป็นการสงเคราะห์คนยากไร้ ภายหลังได้มีการขยายในส่วนของ การรักษาเพิ่มขึ้น มีการนำแผนไทยเพิ่มเข้ามา และการรักษาโรคก็รักษาได้หลายโรคขึ้น โดยมีผู้มาเรียนกับเจ้าอาวาสและสืบทอดการรักษาคนป่วยที่มาวัดต่อไป

“นวดแผนโบราณ อบรมสมุนไพร รักษากระดูก ใครไปเรียนก็ได้ แล้วก็เค้ามี
ต่อกระดูก ที่วัดเห็นปะ ต่อกระดูก ด้านหน้านวดแผนโบราณ อันนั้นเค้าสอน
ด้วยนะ ”

(ถนอม เนินชัย , สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ก็อย่างนี้แหละ บางคนอยากจะเรียนนวดก็มาเรียน บางคนอยากจะมาเรียน
สมุนไพรก็มาเรียน บางคนอยากจะมาสอบถามหลายๆก็มี เรียนเพื่อรู้ บางทีถือ
หนังสือมาหาผม หมอผมไปเจอตัวยาตัวนี้ มันแก้อะไร มันชื่ออะไร ก็ต้อง
อธิบายให้เขาฟังไป บางทีก็เรียนเพื่อรู้มั่งอะไรมั่ง บางทีมาปรึกษาโรค ปรึกษา
ไอ้โน่น ไอ้นี้ก็ มี คนเป็นอย่างนี้ จะแก้ไขยังไงๆ เขามาปรึกษาส่วนตัวหรือปรึกษา
อัยยาศัยก็ไม่ว่า บางทีเขาก็มาสอบถาม เพราะว่าสมุนไพรอยู่วัดเรานั้นเยอะ บางที
เจอต้นสมออย่างนี้ อะไรนี่ ต้นอะไร แก้อะไรสรรพคุณยังไง เขาก็ซักถาม
พอสมควร”

(ระเด่น ตอสกุล, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 สรุปกิจกรรมทางการศึกษาและลักษณะการมีส่วนร่วมของวัดบางช้างเหนือและ
วัดสุทธิวารี จำแนกตามระบบการศึกษา

ในระบบ		
	วัดบางช้างเหนือ	วัดสุทธิวารี
กิจกรรมทางการศึกษา	<p>1.การเรียนธรรมศึกษาและจัดกิจกรรมค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม</p> <p>2.การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาโดยให้พระไปสอนในส่วนของพระพุทธศาสนา</p>	<p>1.กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ ในโรงเรียนบ้านคลองน้ำใส เช่น วันแม่ วันมูทิดา</p> <p>2.วัดแจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนในโรงเรียนบ้านคลองน้ำใส</p> <p>3.การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสุทธิพิทยากรและการติวสอบบาลี</p>
ลักษณะการมีส่วนร่วม	<p>1.บริจาคเงินช่วยกิจกรรมและมาช่วยเตรียมงาน เตรียมอาหาร เครื่องดื่มสำหรับนักเรียนที่มาเข้าค่าย</p>	<p>1.เข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้น</p> <p>2.ชาวบ้านบริจาคเงินเข้าวัดเพื่อเป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียน</p> <p>3.ชาวบ้านสนับสนุนด้านเงินอาหาร และแรงงานเพื่อมาช่วยทำอาหารเลี้ยงพระ เณร ที่มาเรียนและมาติวสอบบาลี อีกทั้งบริจาคสิ่งของที่จำเป็นสำหรับการเรียนเช่น สมุด ปากกา ดินสอ เป็นต้น</p>
นอกระบบ		
กิจกรรมทางการศึกษา	-	-
ลักษณะการมีส่วนร่วม	-	-

อัครยาตัย		
	วัดบางช้างเหนือ	วัดสุทิวารี
กิจกรรมทางการศึกษา	<p>1.กิจกรรมตามประเพณีเช่น วันสำคัญทางศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันสำคัญทางประเพณีเช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง</p> <p>2.ชมรมผู้สูงอายุ</p> <p>3.บวชชีพราหมณ์หลังเทศกาลสงกรานต์</p> <p>4.ชมรมเรารักแม่น้ำทำจิ้น</p> <p>5.งานประจำปีของวัด</p>	<p>1.กิจกรรมตามประเพณีเช่น วันสำคัญทางศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันสำคัญทางประเพณีเช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง</p> <p>2.การแพทย์แผนไทย</p>
ลักษณะการมีส่วนร่วม	<p>1.นำสิ่งของที่มีในสวนเช่น ดิน กล้วย มาทำกระทง เพื่อจำหน่ายหารายได้เข้าวัด และมาร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญทางประเพณี</p> <p>2. วัดเอื้อสถานที่เป็นที่ตั้งชมรมผู้นำชุมชนจัดหาอาหารมาเลี้ยงผู้สูงอายุ คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม</p> <p>3.ช่วยจัดสถานที่ อำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม บริจาคทรัพย์สินสนับสนุนกิจกรรมและเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม</p>	<p>1.ชาวบ้านเป็นผู้มาร่วมกิจกรรม ในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญทางประเพณี และในส่วนของวันสงกรานต์ มีการนำทรายเข้าวัด เพื่อก่อเจดีย์ทรายเพื่อสืบสานประเพณีไทย</p> <p>2.ชาวบ้านมารักษาด้วยการแพทย์แผนไทยแล้วนำสมุนไพรมาบริจาคเพิ่มเพื่อรักษาคนไข้รายอื่นต่อไป นอกจากนี้ยังมีบางคนมาศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรเพิ่มเติม</p>

อัยยาศัย		
	วัดบางช้างเหนือ	วัดสุทิวาารี
กิจกรรมทางการศึกษา		
ลักษณะการมีส่วนร่วม	<p>4. วัดเอื้อสถานที่เป็นที่ตั้งชมรมอีกทั้งเป็นสมาชิกชมรมและเผยแพร่ความรู้และกิจกรรมการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน คนในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาแม่น้ำท่าจีน</p> <p>5. คนในชุมชนช่วยกันนำดอกกล้วยไม้มาถวายวัดเพื่อให้คนที่มาสักการบูชาหลวงปู่จ้อยนำไปไหว้ อีกทั้งมาร่วมกิจกรรมโดยการส่งพืชผักเข้าร่วมประกวดผัก ผลไม้ยักษ์ นอกจากนี้ยังมาร่วมให้กำลังใจกับบุตรหลานที่เข้าแข่งขันบรยากาศธรรม ประกวดวาดภาพระบายสี และการประกวดนักร้อง ประกวดการเต้นแอโรบิก อีกทั้งมีการทำอาหารมาจากบ้านของตนเองเพื่อมาร่วมกันที่วัดและจัดเลี้ยงผู้ที่เข้าร่วมงาน</p>	

สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการจัดกิจกรรมทางการศึกษาของวัดบางช้างเหนือและวัดสุทธิวารี

ในส่วนของการศึกษาในระบบ พบว่า ทั้งสองวัดนั้นให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งมีความแตกต่างกันดังนี้ วัดบางช้างเหนือ จะมีโรงเรียนที่วัดให้การอุปถัมภ์อยู่ 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ และโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่วัดก่อตั้งขึ้น โดยมีชาวบ้านให้การสนับสนุนโดยการบริจาคเงินผ่านวัด เพื่อให้วัดนำไปพัฒนาโรงเรียน เนื่องจากชาวบ้านเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่ลูกหลานตนเองได้รับ เพราะโรงเรียนมีการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในส่วนของอาคารเรียน อุปกรณ์การเรียน และการพัฒนาด้านการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังมีการเรียนธรรมศึกษาสำหรับนักเรียนโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ และโรงเรียนอื่นๆ ในตำบลและนอกตำบล โดยมีคนในชุมชนมาช่วยสอน คือ พันตำรวจโทหญิงสุชาดา พระเจียนทอง และมีชาวบ้านมาช่วยจัดอาหารในตอนเช้า ค่ายอบรมจริยธรรม ในขณะที่วัดสุทธิวารีนั้น จะมีโรงเรียนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงบริเวณวัดคือ โรงเรียนบ้านคลองน้ำใส มิได้เป็นโรงเรียนของวัด แต่ทางวัดก็ให้การอุปถัมภ์เช่นกัน โดยการบริจาคทุนการศึกษาแก่นักเรียน ในส่วนของชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้น เป็นการบริจาคเงินช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น นอกจากนี้ทางวัดสุทธิวารีจะเน้นในเรื่องการศึกษาของพระ-เณร เป็นประเด็นหลัก โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสุทธิพิทยากรขึ้น โดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคือนำปัจจัยมาบริจาคเพื่อซื้อสิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ สำหรับใช้ในการเรียนการสอน บางส่วนก็จะบริจาคเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น กระดาษ ดินสอ ปากกา ยางลบ เป็นต้น บางส่วนก็จะบริจาคเป็นอาหารแห้ง น้ำปาดะ เพื่อให้พระ-เณร มีภัตตาหารฉันเพียงพอแก่ความต้องการ

สำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ทั้งสองวัดไม่ได้มีการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน เนื่องจากมีศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนตั้งอยู่ภายในบริเวณตำบล อีกทั้งทั้งสองวัดได้มีการสนับสนุนในส่วนของการศึกษาในระบบเป็นอย่างดีอยู่แล้ว นอกจากนี้ ศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนได้จัดการศึกษาที่เป็นการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทางวัดจึงไม่มีความจำเป็นต้องจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนอีก

ในส่วนของการศึกษิตตามอัธยาศัยนั้น วัดบางช้างเหนือจะมีชมรมผู้สูงอายุ ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน การบวชชีพราหมณ์หลังสงกรานต์ โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตามความสมัครใจ ในขณะที่วัดสุทธิวารีจะมีการนวดแผนไทยอยู่ในบริเวณวัด สืบเนื่องมาจากในสมัยก่อนเจ้าอาวาสเป็นผู้รับรักษาผู้ที่ถูกงูกัด หรือต่อกระดูก โดยมีการใช้ยาสมุนไพรรักษา แต่ในปัจจุบันเจ้าอาวาสทำไม่ไหว จึงมีผู้มาสืบทอด และมีการนวดแผนไทยเพิ่มเข้ามา ผู้ที่สนใจสามารถมาเรียนสมุนไพร หรือเรียนนวดได้

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยศึกษา 5 หัวข้อ คือ 1)การมีส่วนร่วมในการคิด 2)การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3)การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ 4)การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ5)การมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยมีผลการสังเกตและการสัมภาษณ์ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการคิด

2.1.1 วัดบางช้างเหนือ

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนและพระในวัด พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิดร่วมกับพระ ในการคิดกิจกรรมต่างๆ

“ผมอยู่วัดมาตั้งแต่เด็ก ตอนนี้นำตำแหน่งกรรมการวัด ประชุมกรรมการก็คอยเสนอความคิดเห็น”

(เจษฎาภรณ์ สุขบำรุง,สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

“การคิด ตัดสินใจชาวบ้านช่วยกันคิด ตั้งชมรมผู้สูงอายุ”

(เด่น เฟื่องขจร, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

“ฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ช่วยกันคิด”

(เยี่ยม กลิ่นถนอม,สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

2.1.2 วัดสุทธาวารี

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและการสัมภาษณ์คนในชุมชนพบว่า คนในชุมชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัด แต่จะเป็นรองเจ้าอาวาสที่เป็นคนคิดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัด

“ถ้าทางวัด วัดก็จะคิดเป็นส่วนใหญ่ แล้วเราก็จะมีส่วนร่วม อย่างสมมติ ทอดผ้าป่าทอดกฐิน ก็ชุมชนเป็นคนคิด ประสานกันทั้ง 2 ฝ่าย”

(สนอง ศิริรัฐ ,สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ส่วนมากจะออกมาจากตรงนี้(จากพระครูปลัดณัฐคนัย,ผู้วิจัย)”

(พระครูปลัดณัฐคนัย ชยปาโล,สัมภาษณ์,11 สิงหาคม 2550)

2.1.3 สรุป

จากกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทั้งสองวัด พบว่า มีความแตกต่างกันคือ วัดบางช้างเหนือ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น เจ้าอาวาสกับคนในชุมชนร่วมกันคิด แต่ในส่วนของวัดสุทธิวารี การคิดกิจกรรมมาจากเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาส เป็นผู้คิดขึ้น

2.2 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2.2.1 วัดบางช้างเหนือ

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนและพระในวัด พบว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับพระ ในกิจกรรมต่างๆ

“มีกิจกรรมของวัด ทำงานวัด ร่วมกันทั้งวัดทั้งชุมชน จะทำอะไร ประชุมกันก็จะมี กรรมการ/ครู/ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน ร่วมออกความคิด เอาเสียงส่วนใหญ่ตัดสินใจ”

(ประสิทธิ์ ขุนทรง,สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2549)

“มีคณะกรรมการวัดประชุม ปรีกษา ช่วยกันคิด ช่วยกันตัดสินใจ ตามหลักเกณฑ์”
(ทัศนีย์ ลลิตลักขมานนท์,สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

2.2.2 วัดสุทธิวารี

การตัดสินใจจะใช้การยกมือของชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุม และการบอกให้ทราบ หากมีใครไม่เห็นด้วยก็ได้แย้งได้

“การประชุมเสร็จแล้ว จะจัดงานเนีย ทำ ไม่ทำ คือว่าการตัดสินใจก็ต้องเป็นมติในที่ประชุม แล้วก็แบ่งหน้าที่กันไปทำงาน ไม่มีใครตัดสินใจ เป็นมติอย่างเดียว”

(กิจวัตร สวาสดิ์,สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ส่วนใหญ่แล้วจะตัดสินใจกันไม่กักระดับหรือระดับหนึ่งก็ระดับคณะกรรมการ อีกระดับหนึ่งก็อยู่ในชาวบ้าน ก็ปรีกษาหารือกันนี้แหละ บางทีไม่ต้องปรีกษาก็มี ทำเลย เพราะว่ามันไม่ใช่เรื่องเสียหาย ...ประชาสัมพันธ์ก็ไม่มี

อะไรหรอก เพราะว่าวันพระนี่คนเต็มศาลา ก็พูดใส่ไมโครโฟนนี่แหละ วัดเรา มีงานนี่นะ ใครมีความคิดเห็นยังไงก็ช่วยเหลือกัน พุคคฺย...”

(ระเด่น ตอสกุล, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

2.2.3 สรุป ทั้งสองวัด เมื่อคิดกิจกรรมขึ้นมาแล้ว จะมีการประชุมกรรมการวัด หรือชาวบ้านในการตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำกิจกรรมที่คิดขึ้น โดยการโหวตเสียงข้างมาก เป็นเกณฑ์

2.3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

2.3.1 วัดบางช้างเหนือ

จากการสังเกตและ การสัมภาษณ์พระและชาวบ้านในชุมชน พบว่า ชาวบ้าน พระ และผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในทุกกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการศึกษา งานประจำปี งานประเพณีทางศาสนา หรืองานที่เกิดขึ้นอื่นๆ ชาวบ้าน พระ และผู้นำชุมชนจะมาช่วย ทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ เช่น

งานประจำปี ในส่วนของอาหาร จะแบ่งกันไปทำกับข้าวซึ่งเป็นประเภทเดียวกันมาคนละหม้อ เมื่อมาถึงที่วัดจะนำมาเทรวมกัน กับข้าวบางส่วนชาวบ้านจะมาช่วยกันทำที่วัด นอกจากนี้ ยังมีชาวบ้านนำดอกกล้วยไม้มาถวายวัด เพื่อให้ประชาชนที่มาปิดทองหลวงปู่จ้อยได้มาซื้อดอกไม้ ธูปเทียน เพื่อนำไปสักการะหลวงปู่จ้อย

งานประเพณี เช่นงานลอยกระทง มีชาวบ้านนำต้นกล้วย ใบตอง มาที่วัด เพื่อตัดและทำเป็นกระทง เพื่อเป็นรายได้เข้าวัด อีกทั้งจะมีการทอดผ้าป่าเที่ยงคืนอีกด้วย

งานด้านการเข้าค่ายธรรมศึกษา ของนักเรียนที่เรียนธรรมศึกษา จะมีชาวบ้านมาช่วยจัดเตรียมอาหารเพื่อเลี้ยงนักเรียนที่มาเข้าค่าย

การทำสังฆทานอาหารสดตอนเที่ยงคืนในช่วงเข้าพรรษา จะมีชาวบ้านมานอนที่วัดเพื่อช่วยกันทำกับข้าวในตอนก่อนเที่ยงคืนของคืนที่จะมีการถวายสังฆทาน อีกทั้งจะมีชาวบ้านมาเป็นเจ้าหน้าที่คอยดูแลเรื่องการเงินในการบริจาคค่าสังฆทาน นอกจากนี้จะมีคนช่วยยกสำรับให้คนที่มาถวายสังฆทานด้วย

“ชาวบ้านรวมกันหาครุที่ไม่มีค่าตัวสอนพิเศษโดยไม่คิดเงิน สังฆทาน ตี 3 ถึง 6 โมงเช้า ชาวบ้านมาช่วยทำ แล้วนำไปจำหน่าย ไม่มีค่าแรง เต็มใจ ก่อสร้าง ไฟ วัดพึ่งคน-คนพึ่ง วัด มีคนมากินข้าววัด เย็นกลับ มีชาวบ้านมากวาดวัด”

(นงนุช สมเป๊ะ, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2549)

“วัดไม่ต้องขอแรง แคंबอกอย่างเดียว ลอยกระทงมีผ้าป่าเที่ยงคืน คนเห็นมาจาก ภาคเหนือเลยเอาไปทำบ้าง”

(จรรยา จีวงศ์, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2549)

“ดอกไม้ ทองคนเขาเตรียมมาให้เพราะรู้ว่าคนที่มาทำบุญไม่ได้เตรียมมา คนทำสวนเอากล้วยไม้มาให้ ไม่ได้คิดอะไร บริจาคเท่าไรก็ได้ ข้าวมันไก่ชาวบ้านเอามาเอง ไม่คิดอะไร มาช่วยทำบุญ คนเบื้อหุงข้าวต้มแกงเลยเอามาเอง มีนายทุนตลาด ได้ก็รื้อจานก็ไม่คิด ไฟก็มาติดให้ตลอดงาน ของไม่ค่อยมีใครคิด ละคร หนึ่ง คนช่วยกันเยอะ ถึงขยะก็มีคนช่วยมาเก็บไปเผา พระก็มากวาดใบไม้ รดน้ำต้นไม้”

(สมชาย, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2549)

“ถ้าทางวัดมีกิจกรรมอะไรก็ไปช่วย ช่วยเรื่อยๆ ช่วยวัดนู้น ไกลๆ ธรรมดาาก็ไปอยู่เรื่อยๆ พอเราว่าง เราก็ไป อยู่วัด 2 ชั่วโมง ไปนั่งคุยกับพระบ้าง ช่วยงาน ช่วยไม่ไหวก็ใช้เงิน ชื่อน้ำเลี้ยงพระมีงานมีอะไร ชาวบ้านมีหนังสือเชิญว่าทางวัดจะทำอะไร เช่นงานประจำปี มีงานที่อื่นเขามา การประเมินผลส่วนมาก คล้ายๆ กับมันทำอะไรได้ประโยชน์ ไม่งั้นจะไม่เป็นวัดดีเด่นขึ้นมาได้”

(ประสิทธิ์ ขุนทรง, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2549)

2.3.2 วัดสุทธิวาริ

ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี คือ ช่วยกันจัดเตรียมของที่ต้องใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น เตรียมดอกไม้ ธูป เทียน สำหรับเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา ช่วยจัดแยกประเภทสิ่งของที่ได้รับมาจากการบิณฑบาตข้าวสาร อาหารแห้งของพระในวัด ช่วยตัดหญ้า

ดูแลบริเวณวัด กิจกรรมทางประเพณี เช่น วันสงกรานต์ กิจกรรมทางการศึกษาของพระ-เณร การนวดแผนไทยและการรักษาผู้ป่วยด้วยสมุนไพร หรือกิจกรรมทั่วไป

วันสงกรานต์ ช่วงเช้าจะมีการทำบุญใส่บาตร ตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน ในวันที่ 16 เมษายน ตอนเย็น จะมีการก่อเจดีย์ทราย โดยในสมัยก่อนจะมีชาวบ้านนำทรายมาวัดกันเอง แต่ในปัจจุบันมีการให้รถบรรทุก ขนทรายเข้ามาที่วัด และชาวบ้านเป็นผู้จ่ายเงิน เป็นการสะดวกกว่าในสมัยก่อน เนื่องด้วยปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ไม่สะดวกในการขนทรายเข้าวัดอย่างแต่ก่อน จากนั้นในวันที่ 17 เมษายนจะเป็นการฉลองเจดีย์ทราย โดยการนำน้ำอบไปพรมที่เจดีย์ทราย และนำดอกไม้ รูป เทียน ไปปักที่เจดีย์ทราย และมีการประกวดเจดีย์ทราย นอกจากนี้ ยังมีการสรงน้ำพระ และรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุอีกด้วย

การศึกษาของพระ-เณร ชาวบ้านจะสนับสนุนด้านปัจจัยและอาหาร โดยเฉพาะช่วงอบรมบาลีก่อนสอบ โดยจะมีเจ้าภาพในแต่ละวัน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนจะเป็นเจ้าภาพ 1 วัน โดยจะมีการซื้อของสำหรับทำอาหารมาเตรียมไว้ และเมื่อถึงเวลาตอนเช้าตรู่ ประมาณ 4 นาฬิกา จะมีชาวบ้านช่วยกันทำกับข้าว หุงข้าว เพื่อเตรียมถวายพระ-เณร ในตอนเช้า และเตรียมเพื่อสำหรับเวลาเพลอีกด้วย เนื่องจากจำนวนพระและเณรมีมาก จึงต้องทำอาหารกันเป็นเวลานาน ในตอนเย็นจะมีการเตรียมน้ำปานะ โดยจะเป็นโอวัลติน หรือน้ำผลไม้ต่างๆ

นวดแผนไทย เนื่องจากต้องใช้สมุนไพรในการรักษาคนป่วย เมื่อมีคนทราบว่า ต้องการสมุนไพรชนิดใด จะนำมาให้โดยไม่คิดเงิน

“ชาวบ้านไปช่วยกัน เหมือนอย่างเช่น ทอดผ้าป่า กฐินมา มิ่งงานอะไรมาที่วัด ชาวบ้านจะไปช่วยกัน เช่น แกงหม้อ ต้มหม้อ ของหวาน ว่าไป ช่วยกัน”

(ถนอม เนินชัย, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ถ้าหากเป็นงานชั่วคราวชั่วคราว ชาวบ้านมาร่วม ถ้างานประจำเขาก็มีกรรมการ อะไรทำของเขาอยู่ กรรมการวัดส่วนใหญ่แล้ว วันพระคนจะเยอะ”

(ระเด่น ตอสกุล, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ส่วนมากจะชาวบ้าน ไม่ว่าจะป็นงานพัฒนา งานโยธา อะไรต่างๆ เพียงแค่บอกแล้วว่า อย่างรายการหญ้า ตัดหญ้า ในวัดในโรงเรียน บอกว่าหญ้ายาวแล้ว ก็บอกกันแค่นั้น ...ไปตัดเอง เดือนหนึ่งหนึ่ ...นอกจากงานนั้น จะเป็นงาน เช่น งานที่จะมีแขกต่างบ้านมา เราก็จะแบ่งงาน ส่วนมากก็รวมๆกันทำ มาแล้วไม่ใช่

ว่ามาใช้ของกลางนะ ของใครของมัน น้ามันตัดหญ้ายังต้องเอามาเองเลย
ห้ามขอด้วย”

(พระครูปลัดคณัฐคนัย ชยปาโล, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

2.3.3 สรุป

ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกรชาวบ้านในชุมชนของทั้งสองวัด ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัด

2.4 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

2.4.1 วัดบางช้างเหนือ

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในการสัมภาษณ์พระและชาวบ้านในชุมชน พบว่า ผลประโยชน์เข้าวัดทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นตัวเงิน หรืองานที่ได้ ชาวบ้านได้ผลประโยชน์คือได้บุญ นอกจากนี้เมื่อชาวบ้านในชุมชนร่วมมือกันทำกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้วัดดี สถานที่สะอาด สะดวกในการจัดกิจกรรม ชาวบ้านก็จะสบายใจเมื่อมาวัด หรือได้รับความสะดวกเมื่อมาร่วมกิจกรรม

“ประชาชนได้ผลประโยชน์ ออกมาในส่วนของจัดงาน ภูมิทัศน์ วัดสวย
โรงเรียนดี เป็นงานบุญ”

(เจษฎาภรณ์ สุขบำรุง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

“ผลประโยชน์ก็ของวัด”

(ประทีน ชื่นเจริญ, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

“ผลประโยชน์ให้วัด โรงเรียนก็ให้โรงเรียน ชุมชนก็เข้าชุมชน”

(สันติ เย็นสบาย, สัมภาษณ์, 8 พฤศจิกายน 2549)

2.4.2 วัดสุทธาวารี

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ผู้วิจัยพบว่า ผู้มาร่วมกิจกรรมมาด้วยจิตศรัทธา วัด ศรัทธาเจ้าอาวาสอย่างแท้จริง ไม่ได้หวังผลประโยชน์ตอบแทน จะเห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัด ชาวบ้านจะไม่ได้เงินหรือสิ่งของตอบแทน ถ้าได้ก็คือได้บุญ ได้ร่วมกิจกรรม พบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เงินและสิ่งของต่างๆ จะเป็นของวัดทั้งหมด

“เข้าวัด ไม่ได้หวัง เราต้องช่วยกัน ไม่ใช่อยู่ทำไปทำไม ทำแล้วความดีก็ไม่ได้ บุญก็ไม่ได้ เงินก็ไม่ได้ ไม่เคยคิด แก้ววัดเราดี เราต้องพัฒนาให้ดี เค้าไม่คิดกันหรอก”

(ถนอม เนินชัย, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“มาช่วยวัด ไม่ต้องการให้วัดช่วย ส่วนใหญ่ ชาวบ้านมาเอาบุญ เจตนาเป้าหมายเป็นอย่างนั้น แต่ไม่รู้เหมือนกันทุกคนหรือเปล่า ไม่รู้นะ ถ้าถามผม ผมบอกเป็นอย่างนั้น แต่มันก็มี ที่มาให้วัดช่วยก็มี”

(สนอง คีรีรัฐ, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ได้ทั้ง 2 ฝ่าย ชาวบ้านได้บุญ ไปช่วยด้วยใจทำด้วยใจจริง”

(มุกดา พรพาวรรณ, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

2.4.3 สรุป

ในส่วนของผลประโยชน์ พบว่า ทั้งสองวัด ผลประโยชน์ทั้งหมดจะเข้าวัด ชาวบ้านจะได้บุญ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากการเข้าร่วมกิจกรรม

2.5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

2.5.1 วัดบางช้างเหนือ

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัด พบว่าภายหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมต่างๆ ทางวัดเป็นผู้ประเมินผลโดยการซักถามกับชาวบ้านว่าพอใจกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด ปีหน้าจะแก้ไขในส่วนใดบ้าง จะไม่มีการประเมินผลเป็นแบบประเมิน

“ไม่มีการประเมิน ประกาศให้ทราบว่า ทางวัดได้ทำไ้ไหร่ แจกแจงละเอียดแล้ว”

(เจษฎาภรณ์ สุขบำรุง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

“ประชุมก็มีทางวัดและฆราวาสมาประชุม สรุปรายได้-รายจ่ายประจำปี มาแจ้งวันนี้เงินทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่า สงกรานต์ เอาไปทำอะไรก็จะมาแจ้ง กำหนดปีต่อไป มีคนยาก 2-3 คน”

(เด่น เฟื่องขจร, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2549)

2.5.2 วัดสุทธาวารี

การประเมินผลจะเป็นในรูปของการสอบถามความรู้สึกของชาวบ้านที่มาร่วมในกิจกรรมต่างๆ ถึงความพอใจหรือไม่พอใจในส่วนของกิจกรรมที่เกิดขึ้นว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขในส่วนใด พระจะเป็นผู้ประเมิน แต่จะไม่มีแบบประเมินที่ชัดเจน

และประเมินจากตัวงานที่สำเร็จ

“มี เคยเห็นท่านอาจารย์ปู่ ท่านคุยกับผู้ใหญ่หนอม เมื่อก่อนผู้ใหญ่หนอมเค้า เป็น (เป็นผู้ใหญ่บ้าน,ผู้วิจัย) คุยกันดี เค้าจะมาคุยให้ฟังไง ผู้ใหญ่สมพรก็ไปคุย ตรงโน้น ส่วนมากเค้าจะปรึกษา คณะกรรมการเวลาเค้านั้น(คุยเรื่องกิจกรรมที่ จัด,ผู้วิจัย) เค้าจะมานั่งคุยกันที่นี้ก็จะรู้”

(ถนอม เนินชัย, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ไม่มีการประเมิน เพราะมันไม่ได้เป็นทางการระดับนั้น ไม่มีการประเมินผลว่า ผลที่ได้รับเป็นไง พอเรามอง เราทำเสร็จปั๊บเราก็มองเป็นเลย เออ!สำเร็จนะ ไม่ เจ๊งก็โอเค ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมศรัทธาหลาย ๆ อย่าง อย่าง โรงเรียน ผอ. เป็นคนโอบอ้อมอารี อย่างเจ้าอาวาสนี่ก็เป็นพระที่น่านับถือ พระเลขานี่ถือว่า เป็นประสาสัมพันธดี ก็มีคนเคารพนับถือมาโดยศรัทธา วัดให้ประโยชน์กับ ชุมชนเรื่องของสงฆ์”

(กิจวัตร สวาสดี, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

“ลักษณะการประเมินผลนี้ ถ้าไม่ได้ทำกัน เราก็ไม่ได้ทำอะไรมากนะ เพียงแต่ว่า งานสำเร็จ 100% จบ เห็นชัดในเนื้องาน”

(พระครูปลัดฉัตรคุณชัย ชยปาโล, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2550)

2.5.3 สรุป

การประเมินผลทั้งสองวัดจะมีลักษณะเหมือนกันคือ ไม่มีการประเมินผลแบบเป็นทางการ โดยใช้แบบประเมิน แต่จะเป็นการประเมิน โดยการซักถาม พูดคุยกับคนที่มาเข้าร่วมกิจกรรม ถึง ปัญหาหรือสิ่งที่จะแก้ไข หรือเพิ่มเติมในกิจกรรมครั้งต่อไป หรือเป็นการมองถึงความสำเร็จที่เกิดขึ้นในตัวงานโดยไม่ต้องประเมินอีก

ตารางที่ 2 สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนคลองใหม่ในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัดบางช้างเหนือ

กิจกรรม	ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนคลองใหม่				
	คิด	ตัดสินใจ	ปฏิบัติการ	รับผลประโยชน์	ประเมินผล
1.บวชชีพราหมณ์	เจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส+ชาวบ้าน	พระวิฑยากร+ชาวบ้าน	ชาวบ้าน	-ความสำเร็จในกิจกรรม -จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม
2.การถวายสังฆทานในช่วงเข้าพรรษา	เจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส+ชาวบ้าน	ชาวบ้าน	วัด+ชาวบ้าน	-ความสำเร็จในกิจกรรม -จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม
3.การสอนธรรมศึกษา	เจ้าอาวาส+ครูในโรงเรียนต่างๆ	เจ้าอาวาส+ครูในโรงเรียนต่างๆ	ครู+นักเรียน+ชาวบ้าน	นักเรียน+ชาวบ้าน	-สอบผ่าน/ไม่ผ่าน -การปรับปรุงพฤติกรรม
4.งานประจำปีของวัด	เจ้าอาวาส+ชาวบ้าน	เจ้าอาวาส+ชาวบ้าน	พระ+ครู+นักเรียน+ชาวบ้าน	วัด+ชาวบ้าน+นักเรียน	ความสำเร็จของกิจกรรม
5.ชมรมผู้สูงอายุ	หน่วยงานรัฐ	หน่วยงานรัฐ	อนามัย+ม.มหิตล+ชาวบ้าน	ชาวบ้าน	หน่วยงานรัฐ
6.ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน	เจ้าอาวาส+เจ้าหน้าที่รัฐ+ชาวบ้าน	เจ้าอาวาส+เจ้าหน้าที่รัฐ+ชาวบ้าน	เจ้าอาวาส+ชาวบ้าน	วัด+ชาวบ้าน	ความสำเร็จของกิจกรรม

ตารางที่ 3 สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนทำซ้ำในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัดสุทธิวารี

กิจกรรม	ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนทำซ้ำ				
	คิด	ตัดสินใจ	ปฏิบัติการ	ผลประโยชน์	ประเมินผล
1.เทศกาล สงกรานต์	เจ้าอาวาส+ อบต.+ ชาวบ้าน	เจ้าอาวาส+ อบต.+ ชาวบ้าน	อบต.+ชาวบ้าน	วัด+ชาวบ้าน	-ความสำเร็จใน กิจกรรม -จำนวน ผู้เข้าร่วม กิจกรรม
2.การศึกษาของ พระ-เณร	เจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส+ ชาวบ้าน	พระ+ชาวบ้าน	พระ-สามเณร	การสอบผ่าน/ ไม่ผ่านของ พระ-เณร
3.การศึกษาของ นักเรียน โรงเรียนบ้าน คลองน้ำใส	เจ้าอาวาส+ ครูใน โรงเรียน	เจ้าอาวาส	ครู+ชาวบ้าน	นักเรียน+ ชาวบ้าน	ความสำเร็จของ กิจกรรม
4.การแพทย์แผน ไทย	เจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส+ ชาวบ้าน	ชาวบ้าน	ชาวบ้าน	ความสำเร็จของ กิจกรรม
5.การพัฒนาใน เรื่องสังคม สงเคราะห์	เจ้าอาวาส	เจ้าอาวาส	ชาวบ้าน	ชาวบ้าน	ความสำเร็จของ กิจกรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน

เพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ มาใช้เป็นข้อมูลในการสนทนากลุ่ม ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของทั้งสองวัด สรุปเป็นแนวทางการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการส่งเสริมของวัด

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่า วัดสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนได้โดยการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างศรัทธาคือบุคลากรของวัด ได้แก่เจ้าอาวาส และพระลูกวัด ซึ่งควรได้รับการพัฒนาคุณลักษณะให้เหมาะสมกับสถานภาพดังนี้

1.1 การพัฒนาบุคลากรภายในวัด

1.1.1 การพัฒนาคุณลักษณะเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดศรัทธาและเข้ามามีส่วนร่วมกับวัด

คุณลักษณะด้านการศึกษา

เป็นผู้ที่หมั่นศึกษาหาความรู้ อาจไม่ใช่ความรู้ด้านวิชาการ แต่เป็นความรู้ในธรรมชาติของมนุษย์ คือเมื่อมนุษย์มีการศึกษา จะสามารถพัฒนาตนเองได้ และมีโอกาสในชีวิตที่ดีตัวเจ้าอาวาสเองก็ศึกษาเล่าเรียนด้วย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา จึงได้มีความคิดที่จะส่งเสริมในด้านการศึกษาจึงสร้างโรงเรียนขึ้น ทั้งโรงเรียนของคนในชุมชน และโรงเรียนพระปริยัติธรรม นอกจากนี้ เจ้าอาวาสควรมีวิสัยทัศน์เป็นนักพัฒนา ซึ่งเจ้าอาวาสไม่จำเป็นต้องได้รับการศึกษาสูง แต่อาจเกิดจากประสบการณ์ และมุมมองวิถีคิดของเจ้าอาวาสเอง

“ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเจ้าสนับสนุนให้ พระที่เป็นระดับเจ้าอาวาสไปเรียน”

(พระมหาชาญศักดิ์ สมานฉนโท, สนทนากลุ่ม, 1 มีนาคม 2551)

คุณลักษณะด้านสัมพันธ์ชุมชน

เจ้าอาวาสควรมีการประชาสัมพันธ์โดย บอกกล่าวญาติโยม คนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการก่อสร้างโรงเรียน อีกทั้งควรมีมนุษยสัมพันธ์ดี วางตัวเหมาะสมกับคนทุกชนชั้น ไม่แบ่งแยก นอกจากนี้ควรเป็นผู้ที่มีความรู้- ความสามารถในการเป็นผู้นำทางศาสนา และควรเป็นคนที่เข้ากับชาวบ้านได้

“วัดเรา โชคดีที่หลวงพ่อธรรมาศัยดี ชาวบ้านมีส่วนร่วม เพราะหลวงพ่อธรรมาศัยดี มันเกี่ยวกับเจ้าอวาสด้วย เจ้าอวาสใจดี ความเป็นผู้นำ เจ้าอวาสก็ต้องเข้ากับชาวบ้าน ได้นะ คือทุกอย่างก็เพราะชาวบ้านเค้าเลือกขึ้นมา เจ้าอวาสเนี่ย ส่วนมากมันมีดีที่เค้าเลือกขึ้นมา ก็ดีตามชาวบ้าน ชาวบ้าน-วัด เลือกขึ้นมา เป็นเองได้ที่ไหน เขาต้องมีคนเลือก จากศาสนาเลือกมั่ง ชาวบ้านเลือกด้วยอะไรเงี้ย ความดี ความรู้ ความสามารถ”

(สมชัด เหล็งบำรุง, สนนทนากลุ่ม, 1 มีนาคม 2551)

“ความรู้ความสามารถของท่านในการเป็นผู้นำทางศาสนา”

(เกษฎาภรณ์ สุขบำรุง, สนนทนากลุ่ม, 1 มีนาคม 2551)

“อันดับแรกตัวเองก่อน หลักพัฒนา พัฒนางาน พัฒนาคณะ พัฒนางาน ระบบองค์กร ต้องเอาตัวเป็นใหญ่ก่อน ไม่ใช่เป็นใหญ่ในทางที่ไม่ดีนะ มันต้องจะทำยังไงให้เขาศรัทธาในตัวเรา ให้เขายอมรับ มันก็เข้าหลักพัฒนาตน พัฒนาคณะ พัฒนางานก็คือ องค์กรฯ ขึ้นแรกก็ตนก่อน ถ้าตนไม่ดีใครเขาจะเชื่อ รุ่นนี้ต้องทำวัดให้ดีกว่าก่อน แล้วเดี๋ยวคนเขาเห็นเองแหละ”

(พระพิพัฒนศึกษากร, สนนทนากลุ่ม, 1 มีนาคม 2551)

คุณลักษณะด้านกริยามารยาท

เจ้าอวาสควรประพฤติตัวเหมาะสมกับสมณสาธูป คือ มีความสงบ เรียบร้อย การวางตัวเหมาะสม การพูดจาสุภาพ

“หลวงพ่อบุญดีที่มีความดี กาย วาจา ใจ อะไรเงี้ย ผมเคยแกเล็งถามบางคน ที่เค้าเป็นครูบ้าน เป็นราชการบ้าง เค้าจะบอกมา ว่านับถือหรือยอมรับจากบุคคลิก แบบเหมือนผู้ใหญ่ในชุมชนที่เป็นกันเอง”

(พระมหาชาญศักดิ์ สมนานนโท, สนนทนากลุ่ม, 1 มีนาคม 2551)

คุณลักษณะด้านคุณธรรม

เจ้าอวาสควรเป็นผู้มีเมตตา กรุณา มีความจริงใจ มีความเสมอต้น เสมอปลาย มีความตรงไปตรงมา

“ใช้ความดีเป็นหลักนะหลวงพ่อบุญดี”

(อัจฉรา บัวสมบุญ, สนนทนากลุ่ม, 1 มีนาคม 2551)

“คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลักสัปปริสธรรม 7 กับพรหมวิหาร 4”

(พระมหาชาญศักดิ์ สมานฉนโท, สอนทนากลุ่ม, 1 มีนาคม 2551)

1.1.2 การพัฒนาคุณลักษณะ พระลูกวัด พระลูกวัดควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาและส่งผลต่อการมีส่วนร่วม คือ การทำวัตรเช้า-เย็น การดูแลวัดให้สะอาดเรียบร้อย ทำกิจวัตรของภิกษุให้ครบถ้วน การประพฤติตัวเหมาะสมตามสมณสาธูป

“แล้วชาวบ้านก็มีความนับถือพระ ไม่ใช่ไม่นับถือเจ้าอาวาสองค์เดียว หมายถึงว่านับถือพระในวัด ถ้าพระในวัด พระลูกวัดเนี่ย เป็นพระที่ดี พระที่ทั้งดีมีคุณธรรมก็จะมีคนนับถือ”

(สมพร เจริญผล, สอนทนากลุ่ม, 1 เมษายน 2551)

1.2 การพัฒนากิจกรรมของวัด

กิจกรรมต่างๆ ที่จะสามารถดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ ควรเป็นกิจกรรมที่คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ ทุกอาชีพ เข้ามามีส่วนร่วมได้ เพื่อก่อให้เกิดศรัทธา และส่งผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน เช่น กิจกรรมตามประเพณี เช่น วันสำคัญทางศาสนาต่างๆ วันสงกรานต์ ควรมีทั้งกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมประเพณีดั้งเดิม และมีกิจกรรมรื่นเริงต่างๆ เช่น กีฬา การแสดงของคณะในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีให้คนในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่ส่งเสริมอาชีพของคนในชุมชน เช่น การจัดงานประจำปีขึ้นที่วัด เพื่อประกวดผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

1.3 การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมมี 5 ขั้นตอน คือ คิด ตัดสินใจ ปฏิบัติการ ผลประโยชน์ และการประเมินผล ส่วนใหญ่ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติการมากที่สุด แต่หากชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน จะเป็นการดีมาก ถึงแม้ทางวัดจะคิดกิจกรรมอะไรไว้แล้วก็ตาม เนื่องจากชาวบ้านจะได้รับรู้ในทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม หากมีข้อขัดแย้ง จะได้มีการพูดคุยกันตั้งแต่เริ่มต้นคิดกิจกรรม หลังจากที่ได้ตัดสินใจทำกิจกรรมไปแล้ว จะไม่มีข้อกังขาใดๆ เกิดขึ้นอีก กิจกรรมที่เกิดขึ้นทุกกิจกรรมจึงเป็นไปอย่างราบรื่น ไร้อุปสรรค

1.4 การจัดการศึกษา

การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษา นับเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อคนในชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญของการได้รับการศึกษา จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ตามมา เช่น การประกอบอาชีพ สภาพจิตใจ เป็นต้น จึงควรให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาต่างๆ ดังนี้

การศึกษาในระบบ ทั้งการศึกษาของพระ-เณร และการศึกษาของนักเรียนในชุมชน ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งสิ้น เป็นการสนับสนุนทั้งงบประมาณ และแรงงาน วัดบางข้างเหนือ มีการจัดให้นักเรียนได้เรียนธรรมศึกษา เพื่อส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรมให้แก่ นักเรียน เมื่อมีการจัดกิจกรรมขึ้น เช่น การเข้าค่ายธรรมศึกษา จะมีประชาชนมาช่วยจัดหาอาหารเลี้ยงนักเรียน เนื่องจากคนในชุมชนเห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริงต่อนักเรียน

การศึกษานอกระบบ ทั้งสองวัดไม่มีการจัดกิจกรรมในส่วนนี้ จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษานอกระบบขึ้นเพื่อการทำเวลาว่างให้มีประโยชน์และเป็นการเสริมรายได้ให้แก่คนในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการให้ความรู้กับประชาชนโดยประชาชนมีความสมัครใจที่จะมารับความรู้ที่ตนเอง ส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติ เช่น การบวชชีพราหมณ์ การเรียนนวดแผนไทย เป็นต้น

หากทางวัด มีโอกาสจัดกิจกรรมทางการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ควรเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

2.การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการส่งเสริมของชุมชน

ชุมชนสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้โดยการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านผู้นำ ด้านการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนควรเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา จึงจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการศึกษา ทั้งโดยงบประมาณ ทั้งแรงงานที่ทำการก่อสร้างโรงเรียน และจัดกิจกรรมในโรงเรียน อีกทั้งควรเป็นผู้ที่มีความเสียสละ ทุ่มเทแรงใจ แรงกาย ในการทำงาน ทำให้ประชาชนยอมรับ ส่งผลให้ประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างเต็มใจ นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนไม่จำเป็นต้องมีความรู้สูง แต่ควรมีประสบการณ์การทำงาน และมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา เพื่อสามารถพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าได้

“เสมอต้น เสมอปลาย เสียสละเวลา ต่อประชาชนทั่วไป”

(ประยูร สุขช้าง, สทนทากลุ่ม, 1 มีนาคม 2551)

“ต้องยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นคนดี จิตใจซื่อตรง เข้มแข็ง ไม่ใช่ว่า
อ่อนไหวตามเขา”

(สมพร เจริญผล, สทนทากลุ่ม, 1 เมษายน 2551)

2.2 การส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชน

คนในชุมชนควรมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน อันจะส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน เมื่อคนในชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จะชักชวนกันเข้าร่วมกิจกรรมโดยเต็มใจ เกิดความสามัคคีขึ้น งานจะสำเร็จ บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ในส่วนของลักษณะสังคมที่คนในชุมชนมีอาชีพเดียวกัน ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ เช่น สังคมเกษตรกรรม จะพูดคุยปรึกษาหารือกันในเรื่องการประกอบอาชีพของตนเอง อีกทั้งช่วงเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมก็จะเป็นเวลาเดียวกัน สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างพร้อมเพรียงโดยไม่มีผลกระทบกับงาน นอกจากนี้ คนในสังคมควรมีการพูดคุยโดยตรงกับทางวัดถึงปัญหาที่พบเห็น หรือต้องการให้วัดแก้ไข หรือปรับปรุงสิ่งใด ไม่ใช่เป็นเพียงการพูดกันเองโดยที่เจ้าอาวาสและทางวัดมิได้รับรู้ถึงปัญหาเหล่านั้น และมีได้แก้ไขปัญหานั้นเสีย ควรช่วยกันดูแลทั้งสองฝ่าย จะส่งผลดีต่อการพัฒนาทั้งวัดและชุมชนเองต่อไป

2.3 การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้มาตั้งแต่สมัยโบราณ จะมีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้าน คือ ชาวบ้านจะได้เข้ามาร่วมกับกิจกรรมตามประเพณี วัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นที่วัด เช่น เทศกาลสงกรานต์ จะมีชาวบ้านกลับบ้าน มารดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ สรงน้ำพระ จากนั้นแล้วแต่ทางวัดจัดกิจกรรมอะไร ให้ชาวบ้านที่กลับมาบ้าน ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของทางวัด อาจจะเป็นการบวชชีพราหมณ์ที่ทางวัดบางช่วงเหนือจัดขึ้น เพื่อให้คนที่กลับมาบ้าน ได้ฝึกสติ ก่อนที่จะเดินทางโดยปลอดภัยกลับไปทำงาน หรือกิจกรรม การก่อเจดีย์ทรายที่วัดสุทธาวารีจัดขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านมีความสามัคคีกันก่อเจดีย์ทรายเป็นรูปต่างๆ

ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนมีผลต่อการมีส่วนร่วม เชื่อมโยงกันทั้งโครงสร้างชุมชน ทั้ง ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นต้น ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสามัคคีขึ้น ชุมชนสงบ ร่มเย็น อีกทั้งเป็นการสานต่อประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่สืบไป

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พุทธศักราชศึกษาวัดพัฒนา
ดีเด่น มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น
  2. เสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น
- โดยในบทนี้จะนำเสนอบทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะดังนี้

ตอนที่ 1 สรุปผลการศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น

1. ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.1 บุคคลในชุมชน

- **ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน** พบว่า ปัจจัยในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนทั้งสองพื้นที่ ไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของวัดกับชุมชนมากนัก เนื่องจากพื้นที่ชนบทไทยนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งได้รับการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กให้เข้าวัด ฉะนั้นคนที่นับถือศาสนาพุทธ จะยากดีมีจนก็เข้าวัดทั้งสิ้น แต่หากคนในชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ก็จะเป็นผลให้วัดที่อยู่ในชุมชน ได้รับการอุปถัมภ์ที่ดีไปด้วยจะมีในส่วนของ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำสวนผลไม้ ซึ่งมีผลต่อช่วงเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัด โดยคนในชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดได้โดยไม่เสียหน้าที่การทำงาน เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่เป็นนายของตัวเอง ไม่มีเวลาทำงานที่จำกัดตายตัวเหมือนอาชีพอื่น

- **ความเป็นผู้นำของชุมชน** พบว่า ผู้นำของชุมชน แบ่งได้ 2 ประเภท คือ ผู้นำที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล และผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ เช่น เจ้าอาวาส พระลูกวัด คนในชุมชนที่สามารถชักจูงให้คนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ โดยผู้นำทั้งสองพื้นที่ที่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมของชุมชนมากที่สุดคือ เจ้าอาวาส รองลงมาจะเป็นผู้นำชุมชน เนื่องจากเจ้าอาวาสจะเป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพเลื่อมใสศรัทธา อันเป็นผลมาจากที่ท่านได้ให้ความอุปถัมภ์ในด้านต่างๆ แก่คนในชุมชน เช่น เรื่องการศึกษา การสาธารณสุขสงเคราะห์ การรักษาผู้ป่วย เป็นต้น ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้ทั้งวัดและชุมชนมีความเจริญรุ่งเรือง

- **ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น** พบว่า คนในชุมชนทั้งสองชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่นในประเด็นที่ต่างกันคือวัดบางช้างเหนือ จะเป็นการให้การศึกษาแก่นักเรียนในชุมชน ส่วนส่วนวัดสุทธิวารีจะเน้นการสาธารณสงเคราะห์ คือการรักษาผู้ป่วยฉุกเฉิน กระจกหัก และการศึกษาของพระ-เณร โดยมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมสุทธิพิทยากรขึ้น ซึ่งทั้งสองวัด คนในชุมชนมีความเห็นที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

- **ความคาดหวังของคนในชุมชนที่มีต่อวัดพัฒนาดีเด่น** พบว่า ทั้งสองพื้นที่ ชาวบ้านส่วนใหญ่คาดหวังกับวัดของตนเองให้วัดคืออย่างที่เป็นอย่างที่ไป เนื่องจากเห็นถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่หยุดเพียงแค่ว่าเมื่อได้รับรางวัลเท่านั้น บางส่วนคาดหวังให้วัด เป็นศูนย์รวมจิตใจและที่พึ่งของชาวบ้าน

1.2 บริบทของชุมชน

- **เศรษฐกิจของชุมชน** ทั้งสองชุมชน พบว่า เศรษฐกิจของชุมชนทั้งสองชุมชนจัดว่าปานกลาง ประชาชนทำการเกษตร คือ ทำสวนผลไม้ ระบบสาธารณูปโภคครบครัน ทั้งไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ทำให้ชาวบ้านสะดวกในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัด แต่หากสภาพเศรษฐกิจไม่ดี ชาวบ้านก็มิได้ลดจำนวนในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมของวัดแต่อย่างใด สะท้อนให้เห็นว่าเศรษฐกิจไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

- **สังคมของชุมชน** พบว่า คนในชุมชนทั้งสองชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยกัน ไม่มีปัญหาสังคมเช่น ยาเสพติด อาชญากรรม ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมคือเมื่อสังคมสงบสุข ชาวบ้านก็สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัดได้เต็มที่ ไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลังถึงขโมย หรือปัญหาสังคมอื่นๆ

- **วัฒนธรรมของชุมชน** พบว่า คนในชุมชนทั้งสองชุมชน ยังคงดำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ ไม่สูญหาย เช่น ประเพณีวัฒนธรรมในวันลอยกระทง วันสงกรานต์ เป็นต้น นอกจากนี้ ในวัดบางช้างเหนือ จะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากที่อื่น คือ การทำสังฆทานอาหารสดตอนเที่ยงคืนในช่วงเข้าพรรษา เพื่อเปิดโอกาสให้คนที่ไม่มีเวลาทำบุญ ได้ใช้ช่วงเวลาตั้งแต่ตี 3 เป็นการทำบุญ เมื่อทำบุญเสร็จก็ไปทำงานได้เลย เป็นการไม่เบียดบังเวลางาน

2. ผลการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 กิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

- การศึกษาในระบบ พบว่า ทางวัดบางช้างเหนือ มีการก่อสร้างโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือขึ้น เพื่อรองรับนักเรียนในระดับสูงกว่าประถมศึกษา อีกทั้งคนในชุมชนเป็นกรรมการสถานศึกษา วัดสุทธิวารีมีการจัดการเรียนการสอนของพระ-เณร คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมสุทธิพิทยากร เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของพระ-เณร ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชนคือ ให้ปัจจัยส่งเสริมการศึกษา และเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ของทางโรงเรียนชาวบ้านจะเข้ามาช่วยเหลือ ทั้งแรงกาย แรงใจ และทรัพย์สิน นอกจากนี้ทางวัดบางช้างเหนือจัดให้นักเรียนโรงเรียนนาคประสิทธิ์ มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ และโรงเรียนต่างๆ ในตำบล และตำบลใกล้เคียงมาเรียนธรรมศึกษาที่วัด โดยมีบุคลากรในวัดคือพระ เป็นผู้สอน นอกจากนี้ยังมีฆราวาสคือครูที่นำนักเรียนมาเรียนและเจ้าหน้าที่จากโรงเรียนนายร้อยตำรวจเป็นผู้สอน ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมคือ ชาวบ้านจะมาช่วยทำอาหาร แจกของให้นักเรียนที่มาเข้าค่ายธรรมศึกษา

- การศึกษานอกระบบ พบว่า สำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ทั้งสองวัดไม่ได้มีการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน เนื่องจากมีศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนตั้งอยู่ภายในบริเวณตำบล อีกทั้งทั้งสองวัดได้มีการสนับสนุนในส่วนของการศึกษาในระบบเป็นอย่างดีอยู่แล้ว นอกจากนี้ ศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนได้จัดการศึกษาที่เป็นการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทางวัดจึงไม่มีความจำเป็นต้องจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนอีก

- การศึกษาตามอัธยาศัย พบว่า ทั้งสองพื้นที่มีการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่นการบวชชีพราหมณ์ ชมรมผู้สูงอายุ การนวดแผนไทย เป็นต้น คนในชุมชนได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวด้วยความสมัครใจ ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมคือ ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้น

2.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

- การมีส่วนร่วมในการคิด พบว่า ทั้งสองชุมชน มีประชาชนบางส่วนเท่านั้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ ซึ่งก็คือตัวแทนชาวบ้านนั่นเอง คือกรรมการวัด มัคทายก เป็นต้น

- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า ทั้งสองชุมชน คนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจคือคนที่มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการคิด ซึ่งในการตัดสินใจจะเป็นการโหวตเสียงข้างมาก เพื่อตัดสินใจว่าจะทำ

หรือไม่ทำกิจกรรม แต่ถ้ามีใครขัดแย้ง ก็สามารถอธิบายเหตุผลได้ จะไม่มีการไปเถียงกันข้างนอก หรือไม่พอใจในภายหลัง ให้สิ้นสุดกันในที่ประชุม

- **การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ** พบว่า ทั้งสองชุมชน ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการปฏิบัติการในทุกกิจกรรมเป็นอย่างดี ทั้งร่างกาย แรงใจ และกำลังทรัพย์ มีความร่วมมือ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในทุกกิจกรรม เนื่องด้วยปัจจัยทุกอย่างที่กล่าวมาข้างต้น

- **การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์** พบว่า ทั้งสองชุมชนได้รับผลประโยชน์คือ ได้บุญ นอกจากนี้ ผลประโยชน์ที่ได้คือ ได้มาพบปะ พูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในระหว่างที่ทำการกิจกรรม และได้ผลประโยชน์คือ ได้ร่วมกิจกรรม

- **การประเมินผล** พบว่า ทั้งสองชุมชนไม่มีการประเมินผลที่แน่นอนเป็นแบบประเมิน แต่จะเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างผู้นำชุมชนเช่น เจ้าอาวาสกับชาวบ้านถึงความพึงพอใจในกิจกรรม และข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกิจกรรมในครั้งต่อไป หรือจะประเมินในเรื่องงานไปเลยว่ามีข้อบกพร่องอย่างไรบ้าง เพื่อแก้ไขปรับปรุงในกิจกรรมครั้งต่อไป

ตอนที่ 2 เสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น

เพื่อนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ มาใช้เป็นข้อมูลในการสนทนากลุ่ม ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของทั้งสองวัด สรุปเป็นแนวทางการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการส่งเสริมของวัด

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบว่า วัดสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนได้โดยการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างศรัทธาคือบุคลากรของวัด ได้แก่เจ้าอาวาส และพระลูกวัด ซึ่งควรได้รับการพัฒนาคุณลักษณะให้เหมาะสมกับสถานภาพดังนี้

1.1 การพัฒนาบุคลากรภายในวัด

1.1.1 **การพัฒนาคุณลักษณะเจ้าอาวาส** เจ้าอาวาสควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดศรัทธาและเข้ามามีส่วนร่วมกับวัด

คุณลักษณะด้านการศึกษา

เป็นผู้ที่หมั่นศึกษาหาความรู้ อาจไม่ใช่ความรู้ด้านวิชาการ แต่เป็นความรู้ในธรรมชาติของมนุษย์ คือเมื่อนุษย์มีการศึกษา จะสามารถพัฒนาตนเองได้ และมีโอกาสในชีวิตที่ดีตัวเจ้าอาวาสเองก็ศึกษาเล่าเรียนด้วย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา จึงได้มีความคิดที่จะส่งเสริมในด้านการศึกษาก่อสร้างโรงเรียนขึ้น ทั้งโรงเรียนของคนในชุมชน และโรงเรียนพระปริยัติธรรม นอกจากนี้ เจ้าอาวาสควรมีวิสัยทัศน์เป็นนักพัฒนา ซึ่งเจ้าอาวาสไม่จำเป็นต้องได้รับการศึกษาสูง แต่อาจเกิดจากประสบการณ์ และมุมมองวิถีคิดของเจ้าอาวาสเอง

คุณลักษณะด้านสัมพันธ์ชุมชน

เจ้าอาวาสควรมีการประชาสัมพันธ์โดย บอกกล่าวญาติโยม คนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการก่อสร้างโรงเรียน อีกทั้งควรมีมนุษยสัมพันธ์ดี วางตัวเหมาะสมกับคนทุกชนชั้น ไม่แบ่งแยก นอกจากนี้ควรเป็นผู้ที่มีความรู้-ความสามารถในการเป็นผู้นำทางศาสนา และควรเป็นคนที่เข้ากับชาวบ้านได้

คุณลักษณะด้านกริยามารยาท

เจ้าอาวาสควรประพฤติตัวเหมาะสมกับสมณสาธูป คือ มีความสงบ เรียบร้อย การวางตัวเหมาะสม การพูดจาสุภาพ

คุณลักษณะด้านคุณธรรม

เจ้าอาวาสควรเป็นผู้มีเมตตา กรุณา มีความจริงใจ มีความเสมอต้น เสมอปลาย มีความตรงไปตรงมา

1.1.2 การพัฒนาคุณลักษณะ พระลูกวัด พระลูกวัดควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาและส่งผลต่อการมีส่วนร่วม คือ การทำวัตรเช้า-เย็น การดูแลวัดให้สะอาด เรียบร้อย ทำกิจวัตรของภิกษุให้ครบถ้วน การประพฤติตัวเหมาะสมตามสมณสาธูป

1.2 การพัฒนากิจกรรมของวัด

กิจกรรมต่างๆ ที่จะสามารถดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ ควรเป็นกิจกรรมที่คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ ทุกอาชีพ เข้ามามีส่วนร่วมได้ เพื่อก่อให้เกิดศรัทธา และส่งผลต่อการมีส่วนร่วม

อย่างยั่งยืน เช่น กิจกรรมตามประเพณี เช่น วันสำคัญทางศาสนาต่างๆ วันสงกรานต์ ควรมีทั้งกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมประเพณีดั้งเดิม และมีกิจกรรมรื่นเริงต่างๆ เช่น กีฬา การแสดงของคนในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีให้คนในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่ส่งเสริมอาชีพของคนในชุมชน เช่น การจัดงานประจำปีขึ้นที่วัด เพื่อประกวดผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

1.3 การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมมี 5 ขั้นตอน คือ คิด ตัดสินใจ ปฏิบัติการ ผลประโยชน์ และการประเมินผล ส่วนใหญ่ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติการมากที่สุด แต่หากชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน จะเป็นการดีมาก ถึงแม้ทางวัดจะคิดกิจกรรมอะไรไว้แล้วก็ตาม เนื่องจากชาวบ้านจะได้รับรู้ในทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม หากมีข้อขัดแย้ง จะได้มีการพูดคุยกันตั้งแต่เริ่มต้นคิดกิจกรรม หลังจากที่ตัดสินใจทำกิจกรรมไปแล้ว จะไม่มีข้อกังขาใดๆ เกิดขึ้นอีก กิจกรรมที่เกิดขึ้นทุกกิจกรรมจึงเป็นไปอย่างราบรื่น ไร้อุปสรรค

1.4 การจัดการศึกษา

การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษา นับเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อคนในชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญของการได้รับการศึกษา จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ตามมา เช่น การประกอบอาชีพ สภาพจิตใจ เป็นต้น จึงควรให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาต่างๆ ดังนี้

การศึกษาในระบบ ทั้งการศึกษาของพระ-เณร และการศึกษาของนักเรียนในชุมชน ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งสิ้น เป็นการสนับสนุนทั้งงบประมาณ และแรงงาน วัดบางช้างเหนือ มีการจัดให้นักเรียนได้เรียนธรรมศึกษา เพื่อส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรม ให้แก่นักเรียน เมื่อมีการจัดกิจกรรมขึ้น เช่น การเข้าค่ายธรรมศึกษา จะมีประชาชนมาช่วยจัดหาอาหารเลี้ยงนักเรียน เนื่องจากคนในชุมชนเห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริงต่อนักเรียน

การศึกษานอกระบบ ทั้งสองวัดไม่มีการจัดกิจกรรมในส่วนนี้ จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษานอกระบบขึ้นเพื่อการทำเวลาว่างให้มีประโยชน์และเป็นการเสริมรายได้ให้แก่คนในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการให้ความรู้กับประชาชนโดยประชาชนมีความสมัครใจที่จะมารับความรู้ตัวเอง ส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติ เช่น การบวชชีพราหมณ์ การเรียนนวดแผนไทย เป็นต้น

หากทางวัด มีโอกาสจัดกิจกรรมทางการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ควรเปิดโอกาสให้คนในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการส่งเสริมของชุมชน

ชุมชนสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้โดยการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านผู้นำ ด้านการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนควรเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา จึงจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุน การศึกษา ทั้งโดยงบประมาณ ทั้งแรงงานที่ทำการก่อสร้างโรงเรียน และจัดกิจกรรมในโรงเรียน อีกทั้ง ควรเป็นผู้ที่มีความเสียสละ ทุ่มเทแรงใจ แรงกาย ในการทำงาน ทำให้ประชาชนยอมรับ ส่งผลให้ ประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างเต็มใจ นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนไม่จำเป็นต้องมี ความรู้สูง แต่ควรมีประสบการณ์การทำงาน และมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา เพื่อสามารถพัฒนาชุมชน ให้เจริญก้าวหน้าได้

2.2 การส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชน

คนในชุมชนควรมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน อันจะส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของคนใน ชุมชน เมื่อคนในชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จะชักชวนกันเข้าร่วมกิจกรรมโดยเต็มใจ เกิดความสามัคคีขึ้น งานจะสำเร็จ บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ในส่วนของลักษณะสังคมที่คนในชุมชน มีอาชีพเดียวกัน ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ เช่น สังคมเกษตรกรรม จะพูดคุย ปรึกษาหารือกันในเรื่องการประกอบอาชีพของตนเอง อีกทั้งช่วงเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมก็จะเป็น เวลาเดียวกัน สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างพร้อมเพรียงโดยไม่มีผลกระทบกับงาน นอกจากนี้ คน ในสังคมควรมีการพูดคุยโดยตรงกับทางวัดถึงปัญหาที่พบเห็น หรือต้องการให้วัดแก้ไข หรือปรับปรุง สิ่งใด ไม่ใช่เป็นเพียงการพูดกันเองโดยที่เจ้าอาวาสและทางวัดมิได้รับรู้ถึงปัญหาเหล่านั้น และมีได้ แก้ไขปัญหานั้นเสีย ควรช่วยกันดูแลทั้งสองฝ่าย จะส่งผลดีต่อการพัฒนาทั้งวัดและชุมชนเองต่อไป

2.3 การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้มานับแต่สมัยโบราณ จะมีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของ ชาวบ้าน คือ ชาวบ้านจะได้เข้าร่วมกับกิจกรรมตามประเพณี วัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นที่วัด เช่น เทศกาล สงกรานต์ จะมีชาวบ้านกลับบ้าน มารดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ สรงน้ำพระ จากนั้นแล้วแต่ทางวัดจัดกิจกรรม

อะไร ให้ชาวบ้านที่กลับมาบ้าน ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของทางวัด อาจจะเป็นการบวชชีพราหมณ์ที่ทางวัดบางช่วงเหนือจัดขึ้น เพื่อให้คนที่กลับมาบ้าน ได้ฝึกสติ ก่อนที่จะเดินทางโดยปลอดภัยกลับไปทำงาน หรือกิจกรรม การก่อเจดีย์ทรายที่วัดสุทธาวารีจัดขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านมีความสามัคคีกันก่อเจดีย์ทรายเป็นรูปต่างๆ

ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนมีผลต่อการมีส่วนร่วม เชื่อมโยงกันทั้งโครงสร้างชุมชน ทั้ง ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นต้น ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสามัคคีขึ้น ชุมชนสงบ ร่มเย็น อีกทั้งเป็นการสานต่อประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่สืบไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น และการเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความเป็นผู้นำของคนในชุมชน อันได้แก่ เจ้าอาวาส เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจาก การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ต้องเริ่มมาจากเจ้าอาวาสวัด เป็นผู้พัฒนาทุกอย่างในวัดและเอื้อประโยชน์มายังชุมชนโดยรอบ จนกระทั่งก่อให้เกิดเป็นความศรัทธา เชื่อมั่น รู้สึกว่าวัดเป็นวัดของชุมชน จึงจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้ายที่สุด รองลงมา ก็จะเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งจะเป็นเสมือนตัวแทนชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ และส่งผลไปยังความเคารพ นับถือในตัวผู้นำของตนเอง และส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ดังนั้นเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนที่ต้องการผู้นำที่มีลักษณะที่สร้างความเชื่อมั่น ศรัทธาให้กับคนในชุมชนได้ จึงควรมีการสร้าง บ่มเพาะ ความเป็นผู้นำของคนในชุมชนมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก โดยเฉพาะเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และการมีส่วนร่วมกับวัด เพื่อปลูกฝังให้เด็กเหล่านั้น มีความคุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่ยังเด็ก อันจะนำไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีคุณธรรม โดยเฉพาะหากบางคนได้เป็นเจ้าอาวาส จะทำให้ได้เจ้าอาวาสที่ดี มีคุณธรรม และสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชนได้ ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งวัดและชุมชน

สังคมของชุมชน ในส่วนของความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ปัญหาสังคม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมคือ เมื่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นไปด้วยดี รู้จักกันในละแวกบ้านใกล้เรือนเคียง รู้จักกันรุ่นต่อรุ่น ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของวัดเป็นไปได้อย่างดี เนื่องจากมีการสานต่อกิจกรรม จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อีกทั้งเมื่อในชุมชนไม่มีปัญหาสังคม ส่งผลให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่ต้องกังวลเรื่องปัญหาต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จะทำให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัดได้ง่ายขึ้น ดังนั้นจึงควรมีการปลูกฝังความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนเพื่อก่อให้เกิดความสามัคคี อีกทั้งยังเป็นการลดปัญหาสังคมที่อาจเกิดขึ้น อันเป็นผลต่อเนื่อง ไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมของกิจกรรมต่างๆ ของวัด

วัฒนธรรมของชุมชน วัฒนธรรมของชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากในแต่ละท้องถิ่นอาจมีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นที่แตกต่างกัน อันส่งผลให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่วัดได้ นั่นคือ วัฒนธรรมประเพณี เป็นตัวยึดโยงให้คนในชุมชนเข้ามาทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นที่วัด ดังนั้น วัดจึงควรมีกิจกรรมที่คนในชุมชนสามารถเข้าร่วมได้ทุกเพศทุกวัยในวันสำคัญต่างๆ อีกทั้งควรมีการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเอาไว้ เนื่องจากสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อนำมาซึ่งการสานต่อวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม อีกทั้งยังเป็นการสืบสานพระศาสนาต่อไปอีกด้วย โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาหรือวันสำคัญทางประเพณีต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เช่น การก่อเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ของวัดสุทธาวารี ในสมัยก่อนชาวบ้านจะนำทรายมาจากบ้าน เพื่อมาก่อเจดีย์ทรายที่วัด แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการขนทรายเข้าวัด โดย จะเป็นการให้รถบรรทุกนำทรายมาเทไว้ที่วัด แล้วชาวบ้านจ่ายเงิน เนื่องจากชาวบ้านไม่สะดวกในการขนทรายเอง อีกทั้งอาจไม่สะดวกในเรื่องของพื้นที่บริเวณบ้านเรือน ซึ่งอาจไม่ได้มีทรายมากจนสามารถนำมาบริจาควัดได้

ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในส่วนของการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง นั่นคือ ในส่วนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น วัดได้สร้างโรงเรียนขึ้น ทำให้บุตรหลานของคนในชุมชนได้มีที่ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่ต้องขนขวายไปเรียนในต่างอำเภอหรือในกรุงเทพฯ อีกทั้งโรงเรียนยังมีคุณภาพและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ นักเรียนยังได้เรียนธรรมศึกษา ซึ่งเป็นกิจกรรมเสริมคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้พฤติกรรมของนักเรียนเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น อีกทั้งได้รู้วิธีปฏิบัติตนต่อพระภิกษุสงฆ์ ทำให้กล้าที่จะมาวัด มาร่วมกิจกรรมของวัด เนื่องจากได้เรียนรู้วิธีพูดและวิธีปฏิบัติตนกับพระ ส่งผลให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนในการสนับสนุนด้านการศึกษาโดยการบริจาคเงินเข้ามูลนิธิเพื่อส่งเสริมการศึกษาต่อไป นอกจากนี้ ชาวบ้านยังเข้าร่วมในกิจกรรมทุกอย่างที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น เนื่องจากมีความพึงพอใจในความสำเร็จของทางวัดในการจัดการศึกษา

สำหรับการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์และสามเณรนั้น จัดขึ้นในรูปแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็นการศึกษาสงเคราะห์ เมื่อทางวัดมีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น ซึ่งมีผลการสอบเป็นที่น่าพอใจ ส่งผลให้ชาวบ้านมีความยินดีที่จะช่วยเหลือ สนับสนุนทั้งในเรื่องของงบประมาณ หรือแรงงานที่มาช่วยในการจัดกิจกรรมต่างๆ เนื่องจากพระ-เณร เหล่านั้น ต่างก็เป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดพระศาสนา

การศึกษานอกระบบโรงเรียน เนื่องจากทั้งสองพื้นที่ มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งจัดการศึกษาได้ตอบสนองกับความต้องการของคนในชุมชนอยู่แล้ว ทางวัดจึงไม่ได้มีส่วนในการจัดการศึกษาในรูปแบบนอกระบบโรงเรียนเพิ่มเติมอีก

ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น การบวชชีพราหมณ์ ชมรมผู้สูงอายุ การนวดแผนไทย งานประจำปี งานในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น ล้วนแต่ก่อให้เกิดผลดีต่อคนในชุมชนทั้งสิ้น คือคนในชุมชนได้รับความรู้ตรงตามความต้องการ สามารถดูแลตัวเองและต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาชุมชนได้ จึงส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยเฉพาะการปฏิบัติการ คือ ชาวบ้านจะเข้าร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น ด้วยความสมัครใจ

การจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบนี้ เอื้อประโยชน์แก่ชุมชนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งตรงตามบทบาทของวัดตามที่สมเด็จพระธีรญาณมุนีได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของวัดที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในส่วนของไว้ว่า วัดเป็นสถานศึกษาคือ เป็นที่เล่าเรียนวิชาความรู้ตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นมหาวิทยาลัย ทั้งในด้านศาสนศึกษา สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา และงานวิจัยของทวีป อภิลิทธิ ที่กล่าวว่า วัดมีบทบาทด้านการให้ความรู้แก่ประชาชนในสังคมและเป็นศูนย์รวมของประชาชนในการทำกิจกรรมต่างๆ

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ในส่วนของขั้นตอนนี้ จะเห็นว่าชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมในขั้นตอนนี้มากที่สุด เนื่องจากทำแล้วเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปรัชญา เวสารัชช (2528:5) ซึ่งได้นิยามความหมายว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการมีส่วนร่วม ต้องยึดหลักองค์ประกอบดังนี้

1. มีประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา
2. ผู้เข้าร่วมได้ให้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุในกิจกรรมพัฒนา

นอกจากนี้ วัดพัฒนาดีเด่น คือวัดที่เน้นการพัฒนาโดยไม่ยึดติดกับวัตถุ แต่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน อย่างที่ชุมชนทั้งสองชุมชนได้ปฏิบัติมา คนในชุมชนไม่จำเป็นต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี แต่สามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ก่อเป็นการพัฒนาขึ้นได้ นอกจากนี้ เงินไม่ใช่ปัจจัยหลักในการพัฒนา แต่เป็นศรัทธาที่ยึดใจคนไว้ ให้เข้ามามีส่วนร่วม คนจึงให้ทั้งแรงกาย แรงใจ และสิ่งที่มีในการนำมาพัฒนาวัด เพื่อให้วัดพัฒนาชุมชนต่อไป ก่อให้เกิดเป็นการพัฒนาทั้งสองฝ่าย ตรงตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นให้คนใช้ประโยชน์จากสิ่งที่ตนมีก่อนจะอยากได้ อยากมีสิ่งอื่น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาวิจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนและเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนของวัดพัฒนาดีเด่น มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. รัฐบาลควรให้งบประมาณในการสนับสนุนในการส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นในวัด เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับวัด และเป็นการเสริมสร้างความรู้ให้กับคนในชุมชนเพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศต่อไป
2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรส่งเสริมในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาให้แก่นักเรียนในชุมชนต่างๆ และให้พระในชุมชนร่วมกับประชาชนและหน่วยงานราชการต่างๆ จัดวางแผน เพื่อเป็นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กในชุมชน
3. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรส่งเสริมในการจัดการศึกษาของพระ-เณร คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อเป็นการลดภาระสังคมสำหรับเด็กที่ครอบครัวไม่พร้อมในการส่งเสียเล่าเรียนในโรงเรียนปกติ อีกทั้งควรมีการวางแผนให้ชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการเรียนการสอน หรือการดูแลพระ-เณรในวัด
4. โรงเรียนควรมีการจัดแทรกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัด เพื่อให้ให้นักเรียนเกิดความเคยชินและมีการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องต่อพระสงฆ์
5. โรงเรียนควรมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในท้องถิ่น โดยการสำรวจชุมชนเพื่อหาข้อมูลมาสร้างเป็นหลักสูตรแทรกในเนื้อหาวิชา เพื่อให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของชุมชนตัวเอง
6. เจ้าอาวาสควรเป็นผู้รอบรู้ ในที่นี้มีได้หมายถึงความรู้ในส่วนของการศึกษาในระบบ แต่เป็นความรู้ในเรื่องใกล้ตัว เรื่องในชุมชน เพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือเพื่อสนับสนุนอาชีพในชุมชน อันจะส่งผลให้ทั้งวัดและชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าสืบไป
7. เจ้าอาวาสและพระลูกวัดควรสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน โดยการประพฤติตัวให้เหมาะสมกับสมณสาธูป คือ มีความสงบ เรียบร้อย ปฏิบัติตามวัตรปฏิบัติของพระ ไม่พูดจาหยาบคาย มีมนุษยสัมพันธ์อันดี นอกจากนี้ควรปฏิบัติตัวให้เข้ากับชาวบ้านได้ เพื่อชาวบ้านจะได้ไม่อึดอัดเมื่อมาวัด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน : พุทธนิสิตศึกษาวัดพัฒนาดีเด่น ได้ทำการศึกษาเฉพาะวัดพัฒนาดีเด่น ในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษากรณีที่วัดไม่ได้รับรางวัลครบทั้งสามอย่างตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่เป็นวัดที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนากระบวนการบางอย่างซึ่งส่งผลให้วัดและชุมชนเจริญก้าวหน้าไปได้ เช่น วัดทุ่งบ่อเป็น อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นต้น

2. นอกเหนือจากปัจจัยและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้ว ควรมีการศึกษาในประเด็นอื่นๆ ที่ส่งผลให้วัดได้รับรางวัลครบทั้งสามอย่างตามเกณฑ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองทุนสนับสนุนการวิจัย, สำนักงาน. วิกฤติศาสนายุคหน้ารัชปีไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถี
ทรรศน์, 2543.
- จำนงค์ อดิวัฒน์สิทธิ์และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร, 2540.
- ทงชัย บุรณพิสุทธิ์, พระมหา. บทบาทของวัดกับชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาพัฒนาชนบทศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
กรุงเทพมหานคร, 2545
- ทรงธรรม์ สวณีย์. สวัสดิการผู้สูงอายุ: การมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้ภาวะวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร,
2541.
- ธีรยุทธ สุภิชะ, พระมหา. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลใน
การวางแผนพัฒนาตำบล: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกริก, 2544.
- นันทนุช สังวาล. กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษา หมู่บ้านท่องเที่ยวบ้านทรงไทยปลายโพงพาง
จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล
คีมทอง, 2543.
- เนาวรัตน์ แสนสุพรรณ. บทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา
สาขาวิชาพุทธศาสตร์ศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- บรรพต วรรณพินิจและคณะ. การศึกษาอิทธิพลของวัดที่มีต่อชาวชนบท. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนตาม
แนวคิดของอลัน โรเจอร์ เกี่ยวกับวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงโดยการพัฒนาโครงการการศึกษา
ด้านระบบโรงเรียนด้านการจัดการขยะมูลฝอย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา
นโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2547.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2538.

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักงาน. วัดพัฒนา'48. กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2548.

แผนงาน, กอง กรรมการศาสนา. ปัจจัยที่ส่งผลต่อเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร, 2540.

รัชดาภรณ์ ชาลยชาติพิทยพงศ์. การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในเขต กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์พัฒนาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

รัชนีกร เสริมใจ. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2528.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน. วรพงศ์ แสนเมือง. การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา 11. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการบริหารการศึกษา สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2546.

วิจิตร กุลวิงษ์, พันจ่าอากาศเอก. บทบาทของวัดต่อชุมชน:กรณีศึกษาวัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา สำนักงานบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเลย, 2545.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. หลักการพัฒนาชุมชนประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.ปิ่นเกล้า, 2532.

ศราพร วาตะสัจย์. อุทยานการศึกษาในวัดตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พระภิกษุและประชาชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2545.

สมควร นามสีฐาน. บทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2545.

สวัสดี มานิตย์. ปัญหาทางกฎหมายว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์: ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2515.

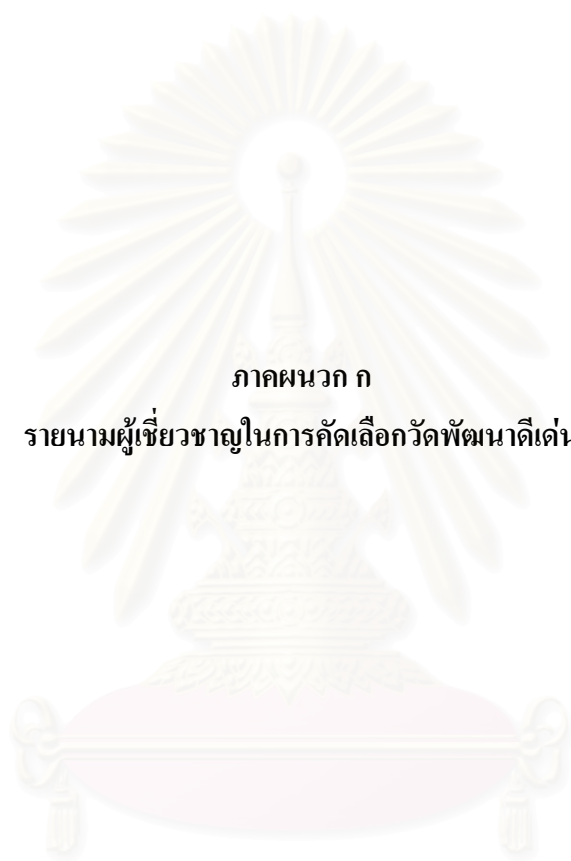
- สุจินต์ ดาววิระกุล. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัด ของจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี พ.ศ.2527. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2527.
- สุเทพ ช่วยหล้า, พระปลัด. บทบาทของวัดที่พึงประสงค์ต่อชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกริก, 2544.
- สุเทพ เชาวลิต. หลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2524.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือการพัฒนาวัด อุทยานการศึกษาในวัด กิจกรรมลานวัด ลานใจ ลานกีฬา. ม.ป.ป.
- อดุลย์ วังศรีคุณ. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิमान. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- อภิธาน สมใจ. ประชาคมวัดบ้าน คนวัด คนบ้าน ในชุมชนพื้นที่ล้านนา. โครงการวิจัยพลังงานศาสนา วัฒนธรรมต่อการพัฒนาประชาคมวัดบ้าน ในฐานะองค์กรชุมชน, กรุงเทพมหานคร, 2546.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญในการคัดเลือกวัดพัฒนาดีเด่น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการคัดเลือกวัดพัฒนาดีเด่น

1. คุณนพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์	ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนสถาน
2. คุณอ่อนเดือน เทียนทอง	นักวิชาการศาสนา 6 ว
3. คุณบุญเลิศ โสภา	หัวหน้าฝ่ายบูรณะและพัฒนาวัด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

รายนามผู้ให้ข้อมูลวัดบางช้างเหนือ ตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้ให้ข้อมูลการวิจัย วัดบางช้างเหนือ ต. คลองใหม่ อ. สามพราน จ. นครปฐม

1. คุณศุภัญญา	นามวงษ์	
2. คุณนงนุช	สมเป๊ะ	ครู โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ
3. คุณรัตนา	นามวงษ์	
4. คุณจรรยา	จื่อวงศ์	ประธานชมรมผู้สูงอายุ ต.คลองใหม่
5. คุณสมชาย		
6. คุณกิมปอ	คำสนิท	
7. คุณเบญจลักษณ์	โป้สมบุญ	
8. คุณทิพวรรณ	น้อยพิทักษ์	
9. คุณสำอาน	น้อยพิทักษ์	
10. คุณลัดดา	กลิ่นถนอม	
11. คุณชะเอม	กลิ่นถนอม	
12. คุณสายสุนีย์	กลิ่นถนอม	
13. คุณทองใบ	กลิ่นถนอม	
14. คุณยุเพียร	กลิ่นถนอม	
15. คุณเปรม	เจี๊ยบนา	
16. คุณเด่น	เฟื่องขจร	
17. คุณศุภววรรณ	สายสี	
18. คุณเข็ม	กลิ่นถนอม	
19. พระการุณ	ฐิตธมฺ โม	
20. คุณประทีน	ชุ้นเจริญ	
21. คุณสันติ	เย็นสบาย	ผู้รับใบอนุญาตดำเนินการแทน มูลนิธิวัดบางช้างเหนือ
22. คุณจำเนียร	คงคา	ผู้จัดการ โรงเรียนนาคประสิทธิ์
23. คุณสงกรานต์	หงษา	
24. คุณทัศนีย์	ลลิตลักษณ์มานนท์	ครู โรงเรียนวัดบางช้างเหนือ
25. พระพิพัฒน์ศึกษากร		เจ้าอาวาสวัดบางช้างเหนือ
26. พระมหาชาญศักดิ์ สมนานนุโท		ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางช้างเหนือ
27. คุณอัจฉรา สมบุญ		
30. พันตำรวจโทหญิงสุชาดา พระเขียนทอง (สารวัตรฝ่ายอำนวยการ 3 (พลาธิการ) กองบังคับการ อำนวยการ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ)		

31. คุณเอนก น้อยพิทักษ์ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองใหม่)
32. คุณอรุณี แสงสว่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

1. คุณเอนก	น้อยพิทักษ์	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองใหม่
2. คุณสมชาติ	เหล็งบำรุง	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3
3. พระพิพัฒนศึกษากร		เจ้าอาวาสวัดบางช้างเหนือ
4. พระมหาชาญศักดิ์	สมานฉันท	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบางช้างเหนือ
5. คุณประสิทธิ์	ขุนทรง	
6. คุณเจษฎาภรณ์	สุขบำรุง	
7. คุณอัจฉรา	บัวสมบุญ	
8. ประยูร	สุขขัง	กำนัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

รายนามผู้ให้ข้อมูลวัดสุทธิวารี ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้ให้ข้อมูลการวิจัย วัดสุทธาวารี ต. ท่าช้าง อ. เมือง จ. จันทบุรี

1. คุณถนอม เนินชัย
2. คุณสนอง คีรีรัฐ
3. คุณมุกดา พรพาวรรณ
4. คุณนิรุติ ปานนนท์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าช้าง
5. คุณกิจวัตร สวาสดี กำนัน
6. พี่หมู
7. คุณระเด่น ตอสกุล
8. คุณเปี่ยมศักดิ์ ทองเกษม
9. คุณชัยพร ว่องไว
10. พระครูปลัดณัฐดนัย ชยปาโล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทธาวารี
11. คุณสมพร เจริญผล ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10
12. คุณจำเนียร อุ่มสิน
13. คุณพรพรรณ เจริญผล
14. คุณลำจวน เจริญศรี
15. คุณคิ้วง เจริญสรรพพืช
16. คุณประชา อากโร
17. คุณเรณู สีพญา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

1. คุณนิรุติ	ปานนนท์	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าช้าง
2. คุณกิจวัตร	สวาสดี	กำนัน
3. คุณระเด่น	ตอสกุล	
4. พระครูปลัดฉัตรดุษฎี ชยปาโล		ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทธาวารี
5. คุณสมพร	เจริญผล	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10
6. คุณมุกดา	พรพาวรรณ	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ง
ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.บุคคลในชุมชน

1.1ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

- 1) ท่านประกอบอาชีพอะไร รายได้ประมาณเท่าไรต่อเดือน

1.2ความเป็นผู้นำของคนในชุมชน

- 1) เจ้าอาวาสเป็นคนอย่างไร
- 2) ท่านรู้สึกอย่างไรกับเจ้าอาวาส
- 3) เจ้าอาวาสพัฒนาอะไรบ้าง
- 4) ผู้นำที่นี่ (นายกอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน)เป็นอย่างไรบ้าง มีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง

1.3ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น

- 1) วัดได้รับรางวัลอุทยานการศึกษาในวัดจากอะไร
- 2) วัดได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่างจากอะไร
- 3) วัดได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นจากอะไร
- 4) มีกระบวนการพัฒนาอย่างไรถึงทำให้วัดได้รับรางวัลต่างๆดังกล่าว
- 5) คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไรกับการทำให้วัดได้รับรางวัลต่างๆ

1.4ความคาดหวังของคนในชุมชนที่มีต่อวัดพัฒนาดีเด่น

- 1) ท่านคาดหวังอะไรจากวัดบ้าง อยากให้วัดเป็นอย่างไรต่อไปในอนาคต
- 2) อยากให้วัดปรับปรุงแก้ไขอะไรบ้าง

2.บริบทของชุมชน

2.1เศรษฐกิจของชุมชน

- 1) เศรษฐกิจของชุมชนที่นี่เป็นอย่างไรบ้าง
ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ มีครบหรือไม่ ได้รับความสะดวกหรือไม่

2.2 สังคมของชุมชน

- 1) สังคมของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
- 2) ปัญหาสังคมมีอะไรบ้าง

2.3วัฒนธรรมของชุมชน

- 1) มีประเพณีวัฒนธรรมอะไรบ้าง ทำกิจกรรมอะไรบ้าง
- 2) มีประเพณีวัฒนธรรมอะไรที่แตกต่างจากที่อื่นบ้าง

ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. กิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

1.1 การศึกษาในระบบ

- 1) วัดมีการส่งเสริมการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง
- 2) ท่านเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง

1.2 การศึกษานอกระบบ

- 1) วัดมีการส่งเสริมการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง
- 2) ท่านเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง

1.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

- 1) วัดมีการส่งเสริมการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง
- 2) ท่านเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไรบ้าง

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

2.1 การมีส่วนร่วมในการคิด

- 1) ในแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้น ใครเป็นคนคิดกิจกรรมต่างๆขึ้นมา
- 2) ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมด้วยหรือไม่ เพราะอะไร

2.2 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

- 1) ใครเป็นคนตัดสินใจในการทำหรือไม่ทำกิจกรรมที่คิดขึ้นมา

2.3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

- 1) ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมอย่างไรบ้าง

2.4 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

- 1) ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ใครได้รับผลประโยชน์ แล้วหากไม่ใช่ตัวเงิน ท่านได้รับผลประโยชน์คืออะไร

2.5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

- 1) ในแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้น มีการประเมินผลหรือไม่
- 2) ใครเป็นผู้ประเมินผลกิจกรรมที่เกิดขึ้น

ผนวก จ

ข้อคำถามที่ใช้ในการการสนทนากลุ่ม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.บุคคลในชุมชน

1.1ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

- 1) ท่านคิดว่าฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนส่งผลต่อการมีส่วนร่วมหรือไม่ อย่างไร
- 2) มีแนวทางอย่างไรเพื่อให้ชุมชนอื่นปฏิบัติตามบ้าง

1.2ความเป็นผู้นำของคนในชุมชน

- 1) เจ้าอาวาสเป็นคนอย่างไร
- 2) ท่านรู้สึกอย่างไรกับเจ้าอาวาส
- 3) เจ้าอาวาสพัฒนาอะไรบ้าง
- 4) เจ้าอาวาสที่ดีควรเป็นอย่างไร
- 5) ผู้นำที่นี้ (นายกอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน)เป็นอย่างไรบ้าง มีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง

6) ผู้นำที่ดีควรเป็นอย่างไร

- 7) จะมีวิธีการใดที่จะได้มาซึ่งผู้นำแบบนี้บ้าง

1.3ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัดพัฒนาดีเด่น

- 1) มีวิธีใดที่จะส่งเสริมให้วัดได้รับรางวัลอย่างวัดนี้บ้าง

1.4ความคาดหวังของคนในชุมชนที่มีต่อวัดพัฒนาดีเด่น

- 1) ท่านคาดหวังอะไรจากวัดบ้าง อยากให้วัดเป็นอย่างไรต่อไปในอนาคต
- 2) อยากให้วัดปรับปรุง แก้ไขอะไรบ้าง

2.บริบทของชุมชน

2.1เศรษฐกิจของชุมชน

- 1) ท่านคิดว่าเศรษฐกิจของชุมชนส่งผลต่อการมีส่วนร่วมหรือไม่ อย่างไร
- 2) มีวิธีใดที่จะส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนบ้าง

2.2 สังคมของชุมชน

- 1) สังคมของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
- 2) ปัญหาสังคมมีอะไรบ้าง
- 3) ท่านคิดว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและปัญหาสังคมส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นหรือไม่
- 4) ท่านคิดว่าจะมีวิธีส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างไรบ้าง

2.3วัฒนธรรมของชุมชน

- 1) มีประเพณีวัฒนธรรมอะไรบ้าง ทำกิจกรรมอะไรบ้าง

- 2) มีประเพณีวัฒนธรรมอะไรที่แตกต่างจากที่อื่นบ้าง
- 3) มีวิธีส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง

ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. กิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

1.1 การศึกษาในระบบ

- 1) วัดมีการส่งเสริมการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง
- 2) ท่านเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง
- 3) มีวิธีใดที่จะส่งเสริมการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษาในระบบบ้าง

1.2 การศึกษานอกระบบ

- 1) วัดมีการส่งเสริมการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง
- 2) ท่านเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษานอกระบบอย่างไรบ้าง
- 3) มีวิธีใดที่จะส่งเสริมการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษานอกระบบบ้าง

1.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

- 1) วัดมีการส่งเสริมการศึกษาในระบบอย่างไรบ้าง
- 2) ท่านเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไรบ้าง
- 3) มีวิธีใดที่จะส่งเสริมการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศึกษาตามอัธยาศัยบ้าง

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

2.1 การมีส่วนร่วมในการคิด

- 1) ในแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้น ใครเป็นคนคิดกิจกรรมต่างๆขึ้นมา
- 2) ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมด้วยหรือไม่ เพราะอะไร
- 3) ท่านคิดว่าควรมีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมด้วยหรือไม่ อย่างไร

2.2 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

- 1) ใครเป็นคนตัดสินใจในการทำหรือไม่ทำกิจกรรมที่คิดขึ้นมา
- 2) ท่านคิดว่าควรมีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการทำกิจกรรมด้วยหรือไม่ อย่างไร

2.3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

- 1) ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมอย่างไรบ้าง
- 2) ท่านคิดว่าวัดควรเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้าไปร่วมกิจกรรมอย่างไรบ้าง

2.4 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

- 1) ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ใครได้รับผลประโยชน์ แล้วหากไม่ใช่ตัวเงิน ท่านได้รับผลประโยชน์คืออะไร
- 2) ท่านคิดว่าวัดควรเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในผลประโยชน์อย่างไรบ้าง

2.5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

- 1) ในแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้น มีการประเมินผลหรือไม่
- 2) ใครเป็นผู้ประเมินผลกิจกรรมที่เกิดขึ้น
- 3) ท่านคิดว่า วัดควรมีการประเมินผลในแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้นหรือไม่ และควรเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการประเมินผลในแต่ละกิจกรรมหรือไม่อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภาพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัดบางช้างเหนือ
งานประจำปี 2550

นักเรียน โรงเรียนวัดบางช้างเหนือมาช่วยจัดดอกไม้

คณะครูและนักเรียน โรงเรียนวัดบางช้างเหนือมาช่วยขายดอกไม้

การประกวดผัก ผลไม้ยักษ์

นิทรรศการจัดโดยนักเรียนโรงเรียนนาคประสิทธิ์

การแข่งขันบรรยายธรรม

ตอบปัญหาธรรมะ

แข่งขันวาดภาพ

คณะครูและกรรมการวัดช่วยกันนับเงินบริจาค

ชาวบ้านทำกับข้าวแต่ละชนิดมารวมกันที่วัด

ชาวบ้านมาช่วยกันทำกับข้าวที่วัด

การแสดงของนักเรียน

สถ
จุฬาล
าลัย

จากงานประจำปีเป็นการทอดผ้าป่าต่อเนื่องกันไป

บริเวณภายในตำบล ชาวบ้านส่วนใหญ่อาชีพทำสวน

ป่าๆ มาถือศีลในวันพระ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระมหาชาญศักดิ์ดีนักเรียนที่เรียนธรรมศึกษาก่อนสอบ

ครูและนักเรียนโรงเรียนนาคประสิทธิ์
ช่วยกันทำกระทงในวัด

นำมาตั้งโชว์เพื่อจำหน่าย (หยอดตู้)

คณะครูโรงเรียนนาคประสิทธิ์ช่วยขายกระทง

หลวงพ่อนำลอยกระทง

เจ้าค่ายธรรมศึกษาพัฒนาคุณธรรม
ของนักเรียนที่เรียนธรรมศึกษาที่วัด

เจ้าอาวาสมาเป็นประธานในพิธีเปิด

กิจกรรมแต่ละฐาน

นักเรียนมาใช้สถานที่วัดเป็นที่เรียน

พระในวัดช่วยกันดูแลรักษาวัด

พระมหาชาญศักดิ์สอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นม.1 โรงเรียนนาคประสิทธิ์

กิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ

วัดความดันโลหิต

ถวายจ้บอบต.จัดเลี้ยง

ขนมก้านันจัดเลี้ยง

กิจกรรมรำไม้พลอง

วัดสุทธาวารี

หมอเด่นเตรียมตัวพ่นยาและนวดให้คนไข้

นวดแผนโบราณ

ทำบุญวันเข้าพรรษา

ป้าๆมาถือศีลวันเข้าพรรษา

ช่วยกันแยกข้าวของที่ได้มาจากการใส่บาตร

สมุนไพรรักษาผู้ป่วย

พระ-เณร อบรมบาลี

ชาวบ้านช่วยกันทำอาหารจัดเลี้ยงพระ-เณรที่มาอบรมบาลี

รายนามเจ้าภาพที่จัดเลี้ยงน้ำปานะ พระ-เณรที่มาอบรมบาลี

รายนามเจ้าภาพ

(งานอบรมบาลีก่อนสอบ ๒๕๖๑ ก.พ.ศ. ๒๕๕๑)

วันที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่	ตำแหน่ง/บาท
๒๑	พล.ต.ต. พงษ์ ธรรมสวัสดิ์	ต.นครพนม	บวชทอง
	คณะคุณศานนท์	อำเภอศรีนคร	เทียน
	คุณหญิงเดือน	บ้านทุ่ง	(บวชบวชทอง)
	คุณคุณศรีอรุณ	(เกาะเสม็ด ราชบุรี)	
๒๒	คุณไชยยันต์	ไดโวกะลา	บ.ช.เพียรใจเมือง
	ช.ก. (กรุงเทพฯ)		คณะคุณศรีประเพียร
	พาสจำ ทวีสุขเมือง	และต.ก. (ต. ตากสิน)	
๒๓	คุณคุณสงวน	ต.บ้านท่า	ทวีสุขเมือง

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวปิยฉัตร เชาวลิต เกิดเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2524 ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สำเร็จ
การศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา จากคณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2546 และได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย